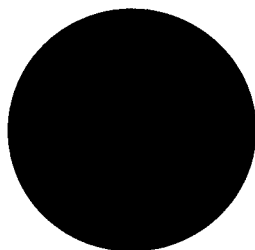

Norsk Arkivforum

17

Norsk Arkivforum

17

Norsk Arkivseminar

Kristiansand 2001

Arkivarforeningen

Kristiansand 2002

ISBN: 82-548-0077-4
ISSN: 0800-3106 (hft)

Norsk Arkivforum er en skriftserie
utgitt av Arkivarforeningen,
c/o Riksarkivet, Oslo

Redaksjon: Roger Tronstad og Oddleif Lian
Statsarkivet i Kristiansand

Trykk: Edgar Høgfeldt a.s., Kristiansand, 2002

Forord

Norsk Arkivseminar kunne feire 25-årsjubileum i 2001. Det første seminaret i denne rekka gikk av stabelen i 1976.

Dette nummeret av Norsk Arkivforum består av innlegg og annet fra Norsk Arkivseminar i Kristiansand i 2001. Alle innleggene som ble holdt på seminaret, trykkes her, unntatt ett - det har ikke vært mulig å få noe manuskript fra Hans-Petter Jacobsen. Oversikt over foredragsholdere/bidragstere finnes på s. 118.

Temaet for seminaret i 2001 var kulturarv og arkivformidling på bakgrunn av ABM-meldinga. Ønsket var å få fram tanker om både egenart og om samarbeid på tvers av sektorene med hensyn til formidlingsmåter og metoder.

Kristiansand, november 2002

Oddleif Lian

Roger Tronstad

Innhold

	Forord	5
<i>John Herstad</i>	Arkivverkets formidlingsoppgaver. Valg av strategier og nivåer	9
<i>Halvor Kjellberg</i>	Kildeutgivelse - hva er det?	22
<i>Anette Clausen</i>	Digitalarkivet - erfaringer med digital kildeformidling	29
<i>Lars Kalvik</i>	Er vi kultur- eller lagerarbeidere?	37
<i>Alain Droguet</i>	Arkiv- och skolaverksamheten i Värmland samt utblickar mot Frankrike	44
<i>Oddleif Lian</i>	Omvisninger – en form for formidling?	55
<i>Tor L. Larsen</i>	HAU - HORI - HURA. Fremmede språk og arkivformidling	59
<i>Jon Birger Østby</i>	ABM-meldingen og utfordringer til samarbeid på tvers av sektorene	67
<i>Snorre D. Øverbø</i>	Formidling på gamle og nye måtar. Utkikkspunkt: Vestlandet	72
<i>Synøve Bringslid</i>	Formidling gjennom tidsskrift og heimeside	76
<i>Berit Eide Johnsen</i>	Sørlandshistorie på utstilling. Erfaringer fra utstillingene ved Vest-Agder fylkesmuseum	82
<i>Maria Press</i>	Arkivutstillinger i Trondheim	92
<i>Kari Bøe</i>	Kulturarven inn i de tusen hjem. Erfaringer med internettutstillinger i Riksarkivet	100

Referat fra Norsk arkivseminars generalforsamling 2001	109
Program for Norsk arkivseminar 2001	116
Deltakerliste	119
Tidligere utgivelser av Norsk Arkivforum	123

Arkivverkets formidlingsoppgaver

Valg av strategier og nivåer

Jeg takker for anledningen til å holde dette foredraget, som jeg sa ja til uten egentlig å ha tenkt igjennom hvilken vanskelig oppgave jeg påtok meg. Vanskene springer dels ut av ordet formidling; det er for meg ikke et begrep med klar angivelse av innhold i vår sammenheng.

Formidle vil si å danne et mellomledd mellom noe eller noen. En formidler er en person som danner mellomledet eller er bindemidlet mellom noe. Hva er det vi i Arkivverket skal formidle og være bindeledd mellom?

Boligformidling vet vi alle hva er. Hvorfor er det da så vanskelig å si hva arkivformidling er?

Formidling er en aktivitet som må avgrenses fra og ikke forveksles med andre aktiviteter i Arkivverket. Dette må vi gjøre fordi aktivitetene griper over i hverandre og har elementer til felles. Jeg prøver meg på en tilnærming ved å gå veien om hva formidling ikke er innenfor rammen av Arkivverkets oppgaver. Jeg innleder med noen kategoriske utsagn i så måte og skal søke å nyansere etter hvert. Jeg gjør oppmerksom på at jeg ikke alltid er helt på linje med det som sies i strategiplanen vår.

1. avgrensning: formidling kontra forskning

Formidling er ikke forskning. I forskningsråd, ved universitetene og høyskolene snakker man om forskningsformidling, noe som kommer i tillegg til selve forskningen, noe som skal bringes videre etter at selve forskningen er unnagjort.

I det øyeblikket man får skrevet noe om sin forskning eller fortalt om den gjennom foredrag, kåserier, seminarinnlegg og lignende er man inne i formidlingsdelen. Og denne formidlingen vil kunne variere, og bør variere alt ettersom hvilket publikum man vil formidle til. Det er avstand og bevisste valg mellom forskning og forskningsformidling. I Arkivverket vil forskning i arkivfaget ha et potensiale for forskningsformidling i seg, og

arkivarene bør tilstrebe en bevisst holdning til det å formidle fra sin forskning. Men arkivfaglig forskning er ikke arkivformidling.

2. avgrensning: formidling kontra kildeutgivelse

Formidling er heller ikke kildeutgivelse. Med kildeutgivelse mener vi stort sett publisering, og formålet med kildeutgivelse er i størst mulig grad å erstatte kilden, for å sitere Gunnar Pettersens formulering fra fjorårets forskningsseminar på Vettre. Gode kildeutgivelser har imidlertid et formidlingsaspekt ved seg når det fortelles om hva teksten gjelder, hva slags kilde det er tale om, plassering av kilden med historisk bakgrunn, m.m. Selve publikasjonen kan videre brukes som grunnlag for formidling både om hva kildeutgivelse er for noe og om den spesifikke kilden. På forskningsseminaret på Vettre ble det klart at tradisjonell og digital kildeutgivelse ikke atskiller seg vesentlig fra hverandre i så måte. I den grad digitalt publiserte kilder har innledninger, rammetekster, beskrivelser som hjelper brukeren til å nyttiggjøre seg kilden på en riktig og god måte, har den digitaliserte kilden et formidlingsaspekt ved seg. Har den ikke noe slikt tillegg, er det heller ikke tale om formidling. Da er kilden presentert i digitalisert form og er ikke tilført den merverdi som formidlingsoppgavene våre må være basert på.

I Arkivverket bør kildeutgivelse primært betraktes som en aktivitet som ikke regnes med i etatens formidlingsoppgaver.

3. avgrensning: formidling kontra informasjon

Formidling er ikke informasjon. Vi må skille mellom arkivformidling og arkivinformasjon. Hvis jeg skal informere om dette eplet, må jeg si noe sånt som at dette er et grønt eple, produsert i California i 2001, at det veier ca. 200 gram og består av 98 % vann. Eplet er sprøytet med giftstoff som er forbudt i Norge.

Formidling bedriver jeg hvis jeg ber dere lukke øynene og deretter selv tar en bit av eplet for så å fortelle dere hvordan det smaker; jeg beskriver hvor saftig eplet er, hvor godt det smaker, osv. Kanskje bør jeg si at det likevel har en bismak som kan skrive seg fra sprøytemidlet.

Som et annet eksempel på forskjellen mellom informasjon og formidling, la meg nevne Bibelen. Det er fullt mulig å informere om Bibelen ved å si noe sånt som at det er en bok som foreligger i all verdens språk inkludert norsk, at den består av to hoveddeler, nemlig DGT og DNT, at den er ført i pennen av en rekke forfattere, at det er uenighet om hvorledes mye av det som står i Bibelen, skal forstås eller tolkes, osv. osv.

Men det er jo ikke slik Bibelen brukes i vårt offentlige rom. På statsbudsjettet er det ca. 1500 prester som er lønnet for å formidle innholdet i Bibelen, og som forsøker å gjøre dette stort sett hver eneste søndag året igjennom. I tillegg kommer alle de som evangeliserer på vegne av kristne organisasjoner. Alt det disse personene snakker om med utgangspunkt i Bibelen, er formidling, om enn ikke alltid like god formidling; jeg vil tro mange av oss har merket forskjellen på en god og en dårlig preken, forskjellen på en preken som formidler godt og overbevisende og en preken som mangler det personlige, det som evt. river en med og overbeviser. De gode prekerer er formidling som vanligvis bærer et annet navn, nemlig forkynnelse.

På en eller annen linje mellom den rene informasjon og den rene forkynnelse ligger etter mitt skjønn den gode verbale faglige formidlingen.

Det er den formidlingen som må prege våre presentasjoner når vi driver verbal arkivformidling. Den skal være noe mer enn informasjon. Formidling strekker seg inn i informasjonen og informasjon inngår mer eller mindre som en nødvendig del av formidlingen. I Arkivverket driver vi nå interninformasjon gjennom Sara-nettverket vårt, ikke formidling. Formidling har et budskap, informasjon har det ikke. Formidling har iblant et så sterkt budskap presentert i en slik form at det grenser mot forkynnelse.

Formidling er en balansegang mellom informasjon og forkynnelse. For at formidlingen skal være god og rive med må den som forkynnelsen ha et budskap. Budskapet skal åpne øyner, fange oppmerksomhet, endre holdninger, skape opplevelse.

I en foreløpig oppsummering er jeg tilbøyelig til å markere et meget klart skille mellom forskning og formidling og mellom kildeutgivelse og formidling. Jeg setter også et klart skille mellom formidling og informasjon, men ikke så klart som til de to førstnevnte. Det må nøye vurderes hvor langt inn i formidlingen informasjonsoppgavene går.

4. avgrensning: formidling kontra undervisning

Mitt neste behov for å avgrense Arkivverkets formidlingsoppgaver ligger i forholdet til undervisning. Undervisning er åpenbart en formidlingsform. Den kan favne om og ha som mål både å gi informasjon i betydningen formidle kunnskap, og undervisningen kan påvirke holdninger. I all god undervisning er det et sterkt element av formidling.

Men jeg vil likevel ikke regne undervisning i arkivfaget med når vi skal regne opp formidlingsoppgavene våre. Like lite som tradisjonelle forelesninger på universitetet kommer under kategorien formidling, bør vår undervisning gjøre det. Humanioradagene ved universitetene er årlig tilbakevendende formidlingstiltak med massevis av populærvitenskapelige foredrag. Høstens planlagte markering av den internasjonale arkivdagen 10. november vil for oss kunne være et tilsvarende formidlingstiltak. Begrunnelsen for at undervisning ikke bør regnes med blant formidlingsoppgavene våre ligger i det forhold at undervisning er knyttet til et pensum som noen skal tilegne seg med sikte på en eksamen eller for å øke ferdighetene sine på en eller annen målbar måte. Den aktiviteten som undervisning i arkivfag representerer, er enten rettet internt mot oss selv for at vi skal bli bedre i arkivfaget og i profesjonen vår, eller den er eksternt rettet mot mennesker som vil bruke det i en profesjon, mennesker som vil bli arkivmedarbeidere.

Det er ikke slik kompetanse og slike ferdigheter som er målet med formidling. Formidlingens formål er å vekke interessen, skape opplevelse og spille på det lystbetonte.

Jeg vil altså holde undervisningsaktiviteten vår atskilt fra det vi definerer som formidlingsoppgavene. Men jeg vil samtidig understreke behovet for å ha formidlingsbehovet og formidlingsaspektet langt fremme når undervisningen planlegges, og ikke minst når den gjennomføres.

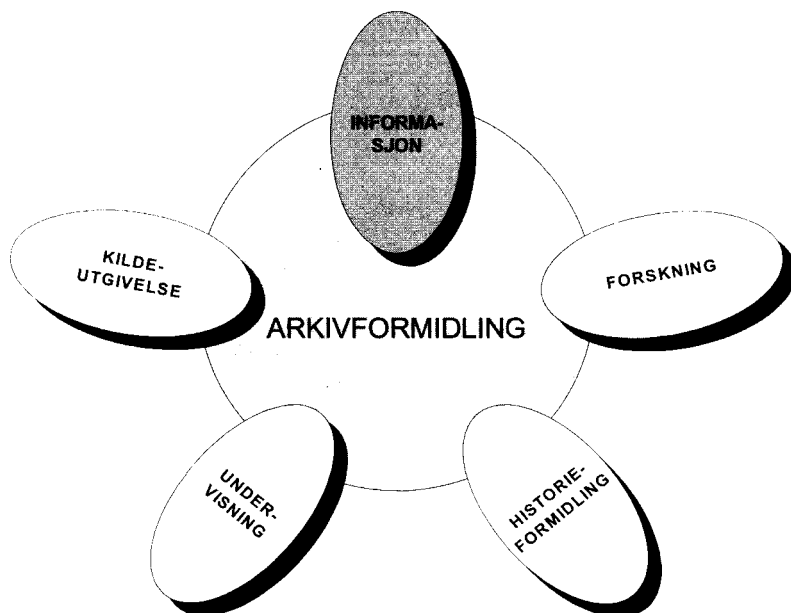
5. avgrensning: arkivformidling kontra historieformidling

Jeg har behov for en siste avgrensning. I nr. 1 av Arkivmagasinet for 1999 skrev jeg at vi ikke måtte tape av syne at vår hovedoppgave i formidlingssektoren var å legge forholdene best mulig til rette for at andre skal kunne øse av informasjonsrikdommen hos oss. Det fremgår av sammenhengen at det jeg hadde i tankene da, var den faghistoriske

formidlingen. Jeg er fremdeles av den oppfatning at vår profil ikke skal være tuftet på historieforskning; det er ikke historieformidling vi skal bedrive. Det gjør mange andre, og de kan ofte gjøre det bedre enn hva vi kan.

Vår formidlingsprofil må primært preges av det som er genuint for arkivfaget. Vi skal ta i bruk våre historiekunnskaper og vårt historiske perspektiv som del av formidlingsaktiviteten vår, men vi skal ikke primært drive med historieformidling. Vi skal først og fremst formidle arkivdokumentet eller dokumentene, og vi skal formidle dokumentenes og arkivenes betydning for historieberetningen og historiefortelleren.

Formidlingsoppgaver i Arkivverket

Hva innebærer det i denne sammenheng at våre formidlingsaktiviteter og oppgaver skal være tuftet på det arkivfaglige og ta sitt utgangspunkt i det?

La meg prøve å svare på dette ved å se på valg av strategier og nivåer i lys av det jeg hittil har sagt om hva formidling må være for oss og hva det ikke kan være.

Utgangspunktet mitt er at vi har et helt spesielt ansvar for de formidlingsoppgavene som vi er alene om og stort sett ingen andre kan utføre; de oppgavene som springer ut av at Riksarkivet og våre 8 statsarkiv er helt sentrale forvaltere av arkivprofesjonen og sitter inne med informasjonsmengder som vi stort sett er alene om å kunne gjøre kjent for andre.

Strategier og målgrupper

Strategier må knyttes til målgrupper. Hvilke målgrupper har vi når de sentrale formidlingsoppgavene skal identifiseres og dimensjoneres?

Jeg vil hevde at vi stort sett bare har en virkelig målgruppe. Og så har vi en tvilsom, nemlig arkivskaperne – offentlige og private.

La meg ta den tvilsomme først:

Vis-à-vis forvaltningen er vi først og fremst regelforvaltere. Er det fruktbart å snakke om formidling og formidlingsoppgaver i den sammenheng? Mitt svar er nei. Vanligvis er det nyttepreget hva vi bringer frem i slike sammenhenger; vi forklarer og vi utdyper regelverket, påpeker feil og mangler, gir påbud osv. Får vi sjansen, er det selvsagt viktig at vi bruker anledningen til å begeistre, til å drive pep-talk. Men de færreste av oss har evnen til å løpe rundt og tale begeistret om arkiver i tide og utide, og det er egentlig heller ikke så mange anledninger som byr seg for de fleste av oss til å heise arkivfanen høyt gjennom begeistrede foredrag ute i forvaltningen. Dessuten er det jo slik at foredragsformen er meget ressurskrevende og derved begrenser seg selv.

For meg står det slik at arkivskaperne primært er en målgruppe som skal nås gjennom informasjon. Denne informasjonen skal selvsagt ikke være blottet for formidlingstenkning, men det er innenfor rammene av den nye informasjonsstrategien vår at dette må finne sin løsning. Her og nå vil jeg

kaste frem den tanke at Arkivposten i ny fasong kan rendyrkes som en informasjonskanal rettet mot den offentlige forvaltningen.

I tillegg til Arkivposten med ny målgruppe kan vi lage foldere og andre presentasjoner med de 10 budene for hvorfor arkiver må bevares, de gode svarene på hvorfor arkiver er et gode og kulturgode som alle nyter godt av. De gode svarene på hvorfor i all verden vi skal drive og ta vare på arkivene, hva det hele dreier seg om. Alle i Arkivverket må kunne gå ut i samfunnet utenfor våre egne institusjoner og være trygg på at vi kan de 10 hovedsvarene eller budene.

La meg samtidig peke på to områder overfor arkivskaperne der formidlingsaspektet i informasjonstiltaket kan forsterkes.

Det ene feltet gjelder privatarkivsektoren. I denne sektoren er regelverket lite dekkende, og vi har derved en annen funksjon å fylle. Vi skal overtale folk til å ta godt vare på arkivene, og vi skal overtale dem til å gi oss arkivene. Her må vi kunne selge et budskap og ta i bruk alle de formidlingsknepene vi kjenner for å nå frem. Her må vi kunne understreke de nasjonale kulturverdier og den kulturarv som ligger i arkivene, den langsiktige nytten og verdien for allmennheten.

Det andre feltet er undervisningen i arkivfaget. Uten at det koster oss all verden kan vi legge inn i all undervisningen vår både på universitetsnivå og i Arkivakademiet det jeg med en spissformulering vil kalle for arkivforkynnelse. I fagundervisningen på universitetet og på Arkiv-akademiet må den motiverende, den begeistrede forelesningen om *Hvorfor arkiv?* være en selvfølge. Den eller de som skal holde disse forelesningene, må velges med omhu. De må ha glede av å formidle, og de må ha evnen til å begeistre. Kanskje kan vi lære opp folk gjennom intern kursing, eller vi kan sende folk på egnede formidlingskurs utenfor etaten. Prestene går jo på prekenkurs, og politiske bevegelser har sine mer eller mindre indoktrinerende kurs, kanskje mer før enn nå? Hvorfor ikke vi? Jeg bare spør.

Min avsluttende konklusjon på denne sekvensen: Arkivskaperne er en tvilsom gruppe for målrettet formidlingsaktivitet. De ligger godt til rette for våre informasjonsaktiviteter.

II Brukerne/allmennheten

Så til den virkelige målgruppen vår: dagens brukere og våre potensielle brukere ute i den store allmennheten. Her har vi flere aktivitetstyper og nivåer.

1. Foredrag/kåserier

Her vil jeg bare vise til det jeg har sagt tidligere om behovet for å holde foredrag og kåserier som kan begeistre og skape appetitt på å søke kunnskap og informasjon med utgangspunkt i dokumentene. Vår formidling skal føre folk til dokumentene, og vi kan med dette utgangspunkt godt påta oss en rolle som ”folkeopplysere” i forhold til arkivene.

2. Kataloginnledninger

Jeg vil holde fast ved en etablert oppfatning, nemlig at vi har en stor og viktig oppgave vis-à-vis brukerne av arkivene i det å presentere det enkelte arkivs historie, oppkomst, tilblivelse, mangler osv. gjennom innledningene til arkivkatalogene. Disse innledningene kan gjennom enkle grep tilpasses andre formidlingskanaler slik vi allerede har forsøkt gjennom Arkivmagasinet; de kan legges ut på institusjonens nettsider, de kan sendes på e-post til forskningsinstitusjoner som kan ev. legge dem inn i egne interne informasjonsnett, osv. Nivået for denne formidlingsaktiviteten er den enkelte institusjon. Institusjonen vil best kjenne de lokale forhold, de lokale behov og muligheter, de beste formidlingskanalene. Jeg vil rangere katalogformidlingen som en viktig og svært nødvendig formidlingsaktivitet rettet mot brukerne. Samtidig er det egnet til å profilere institusjonen selv. Dette er en del av formidlingsaktiviteten som når frem til nye brukere.

3. Digital kildeformidling

Det samme vil jeg si om den muligheten som byr seg gjennom digitalisert formidling av kilder. Dette åpner nemlig opp for å nå frem til potensielle brukere på en helt annen måte enn tidligere. Ved å presentere smakebiter av dokumentene og tilrettelegge teksten for den målgruppen vi søker, vil vi kunne nå langt med slike formidlingstiltak. Jeg vil i denne sammenheng

viser til hva jeg sa i Rosendal under arkivdagene der i 1998: Formidlingspolitikken vår må ta sikte på å vise folk både sjeldenhetene og praktistykkene som vi oppbevarer, og de store seriene, masseinformasjonen. På en helt annen forpliktende måte enn til nå må vi sørge for at arkivmateriale som av kulturformidlingshensyn bør være bredt tilgjengelig i bildeform, dokumenter, kart tegninger og fotografier, blir lagt ut på nettet. Vi må ta på alvor at dette er materiale som fortjener et større publikum enn hva vi hittil har maktet å nå.

Presentasjonsformen må ivareta sentrale brukerhensyn som for eksempel at det skal være lett å finne frem til opplysningene, at informasjonen skal være kvalitetssikret og at presentasjonen skal ha en formidlingsmessig merverdi. Vi kan selvsagt velge å legge ut kilder uten slik formidlingsmessig merverdi, men da er det ikke å regne blant formidlingstiltakene våre.

Samtidig bør slik utlegging være en anledning for den enkelte institusjon til å markere seg, vise ansikt og skape identitet. Institusjonsnivået er altså det nivået vi velger for denne satsingen som skal bidra til å formidle verdier som institusjonen står for.

Presentasjonen av store landsdekkende kildeserier, og særlig de befolkningshistoriske massedata, fortsetter vi å samle ett sted – i Digitalarkivet. Presentasjonen her må ha en formidlingsmessig merverdi for at kildeutleggingen skal kunne regnes med blant etatens formidlings-aktivitet. Jeg refererer i den forbindelse til det jeg tidligere sa under punktet om kildeutgivelse. Enten kildene presenteres i tabellform eller på annen måte, må brukeren få en innføring i kilden, i kildekritiske vurderinger, få kilden presentert i historisk samtidsperspektiv, mv. Det er ikke meningen fra min side å si at de som arbeider i Digitalarkivet skal være alene om å utføre denne formidlingsoppgaven. Mange enkeltpersoner rundt om i etaten kan trekkes med i dette arbeidet, men ledelsen for Digitalarkivet må stå ansvarlig for at det blir gjort, og at det som legges ut, kvalitetssikres og holder mål både når det gjelder det faglige og det formidlingsmessige aspektet.

I tillegg til dette som retter seg mot nettpublikummet i sin alminnelighet, vil jeg tro vi må vurdere om det er spesielle grupper som har krav på særlig oppmerksomhet og spesielle tiltak fra vår side. Skolesektoren er etter min vurdering et slikt område. Når vi tenker i prosjekter som skal resultere i

nettpublisering av kilder, bør vi skjele til hvordan dette kan være med å bidra til å skape nye formidlingstilbud rettet mot skolesektoren.

Nå er det slik at undervisningsplanene for de ulike skolenivåene er proppfulle av gode formål. Skal det vi gjør mot skolesektoren bli noe mer enn rene flopper hengt på enkeltpersoner, må vi knytte det opp mot eksisterende undervisningsplaner. Vi må velge nivået meget bevisst, konkretisert mot skoletrinn, og mot emner som kan knyttes til undervisningsplanen.

Men dette er krevende. Det må ikke bare startes opp, det skal holdes ved like og følges opp over lang tid. Det vil altså koste meget. Vi kan redusere kostnadene noe ved å få til prosjekter som utnytter det som allerede ligger på nettet. Men den viktigste forutsetningen for å lykkes er at vi samarbeider med folk som sitter sentralt på skolesiden. De kjenner behovet og mulighetene. En ev. skolesatsing med nettet som formidlingsmedium vil enkelt kunne kombineres med omvisninger og utstillinger i tradisjonell forstand.

Jeg ønsker meg at noen få statsarkiv tar tak i dette. De som har et godt prosjekt å selge inn til Riksarkivaren, må kunne regne med å få ekstramidler til utformingen av det, og jeg vil tro det vil kunne skaffes penger også fra annet hold, for eksempel Arkivnett Norge.

Andre spesialgrupper eller sektorer enn skolen vil jeg ikke utpeke nå som målgruppe for slike spesielle formidlingstiltak.

4. Utstillinger

Utstillinger er den tredje opplagte formidlingsaktiviteten vår som må nevnes. I tillegg til den tradisjonelle utstillingsformen med valg av tavler og montre, kan vi nå velge nettbaserte utstillinger som også lar seg kombinere med tradisjonell utstillingsform. Vi kan altså få både i pose og sekk slik den siste utstillingen i Riksarkivet med temaet folketellinger er et eksempel på. Men det er ingen tvil om at ressursmessig er utstillinger et sluk av tid. Og som det har vært påpekt tidligere: Det er ikke gitt at en dobbelt så stor utstilling gir dobbelt så god effekt.

Derfor må vi være sikre på at innsatsen står i rimelig forhold til virkningene. Kanskje er det en god ide å gjøre som i det svenske Riksarkivet og lansere månedens dokument - både i samtlige institusjoner i Arkivverket og på nettet samtidig? Ideen har vært fremme før – er det nå på tide å realisere den? Her kan vi dele på forpliktelsene slik at de 9 institusjonene i etaten tar hver sin måned i avtalt rekkefølge.

Vi behøver ikke kalle det Månedens dokument, vi kan kalle det Godbit fra samlingene, eller noe annet passende. Men det kan også være slik at Månedens dokument kan være det vi presenterer på nettet, mens Godbit fra samlingene er beregnet på avisene. Poenget med dette er å vekke appetitten og nysgjerrigheten gjennom de mange små drypp. Det vi må tilstrebe gjennom slike tiltak, er å la menneskene få møte dokumentene, la dem få opplevelsen av hva dette er, hva det representerer, hva slags plass det har i norsk historie. Brukernes oppmerksomhet må rettes mot den historien som dokumentet representerer og mot den historien den er en beretning om.

5. Skriftlige presentasjoner

Det fjerde tiltaket gjelder skriftlig materiale rettet mot brukerne/allmennheten. Gjennom årsmeldinger, årbøker, *Førstehjelp-heftene* til arkivbrukerne, gjennom publikasjoner i Riksarkivarens *Skriftserie* og gjennom *Arkivmagasinet* osv. forsøker vi å nå forskjellige grupper med formidlingstiltak. Dette må vi fortsette med, men vi må hele tiden evaluere hensiktsmessigheten ved form og tiltak. Det er enighet om at Arkivmagasinet skal gjennomgå en grundig evaluering, og at det må gjøres sammen med brukergruppene. Vi vet egentlig lite om hvordan vi når frem, og vi vet lite om måten vi skriver på passer for dem vi ønsker å nå. Formidling gjennom skriftlige tiltak går både på tekst, illustrasjon og layout, og jeg vil tro at vi i langt høyere grad enn hittil både må legge føringer på forfatterne og la stoffet mer forme seg etter formålet med Arkivmagasinet dersom vi skal nå dem vi ønsker å nå.

6. Samarbeid om formidling i ABM-sektoren

La meg avslutningsvis si noe om strategier knyttet til digitalisert formidling i lys av at vi går mot slutten av prøveperioden både for Digitalarkivet og for

Arkivnett Norge, og i lys av at ABM-meldingen skal følges opp på dette området slik vi har sagt i strategiplanen vår.

Konkurransen om oppmerksomheten på nettet er stor – derfor må vi være gode for å få den oppmerksomhet rundt formidlingstiltakene våre som vi ønsker og har behov for. Dette gjelder for de utstillingene vi velger å lage, og det gjelder for alt annet av arkivfaglig formidling på nettet. Kvalitet er viktig når vi henvender oss til brukerne, og det er viktig når vi skal vinne arkivskaperne og ikke minst vinne gehør hos bevilgende myndigheter. Konkurransmomentet kan imidlertid lett overdrives og føre til at vi ødelegger mange andre viktige aktiviteter for å bli best på nettet. Vi skal skjerpe oss, men ikke konkurrere oss til døde for å ha størst mulig oppmerksomhet på nettet. Jeg vil anbefale at vi løfter frem økt samhandling og intensivt samarbeid i ABM-sektoren på bekostning av konkurransen.

Hvis vi nå sier at den enkelte institusjon blir ansvarlig for å yte skikkelig formidling på nettet, må vi samtidig innse at det kan bli vanskelig for brukerne, og særlig vanskelig for potensielle brukere, å finne frem til oss. Det er i dette perspektivet at samarbeidet om Arkivnett Norge blir viktig for oss. Det er meningen med Kulturnett Norge, som Arkivnettet er en del av, at det skal hjelpe folk flest til å finne frem til kulturstoff på nettet. Kulturnettet skal først og fremst tjene som en portal som skal hjelpe å sluse folk videre til det de søker, for eks. arkiver. Da sluses de inn i Arkivnett Norge, som på sin side skal være en god portal til alle arkivinstitusjoner og annen felles informasjon om arkiver. Arkivnett Norge er et såkalt sektornett som har hatt og fortsatt bør ha sterk faglig forankring i fagmiljøet, og som bør fokusere på det som er viktig for arkivsektoren. I tillegg til primært å være en lenkedatabase til relevant materiale som er skapt av andre enn Arkivnettet selv, skal det utvikle andre hensiktsmessige fellestjenester. Arkivnettet skal være ansvarlig for den pedagogiske tilretteleggingen av det stoffet og de tjenester det lager på selvstendig grunnlag. Men den pedagogiske tilretteleggingen av det stoffet som lenkene i Arkivnettet peker til, det skal være et ansvar for den enkelte institusjon.

Jeg tror vi i arkivsektoren vil være tjent med et slikt slusesystem eller portalthierarki som Kulturnett og Arkivnett representerer alene av den grunn at det vil tilføre oss nye brukere. Sagt på en annen måte: Det vil unektelig være en fordel sett fra brukersynspunkt at digitalt arkivmateriale på Internett i størst mulig grad kan presenteres samlet. Det er dette som ligger til grunn for vår egen tenkning omkring Digitalarkivet, og det er slik vi bør tenke når

vi legger opp politikken for den digitale presentasjonen av de store kartsamlingene, tegningsarkivene og fotosamlingen.

Men det har visse forutsetninger. For at et slikt system skal fungere godt må sektornettet være forankret i et fagfellesskap. Samtidig må det være forankret i et formidlingsmiljø. Hvordan vi skal få dette til å gå i hop når nettverkene etableres permanent, har jeg ikke noe svar på nå. Men vi skal få det til, og bør få det til på en god måte.

Dessuten har det den forutsetningen at samarbeid på tvers av sektorene, arkiv, bibliotek og museer, forutsetter en viss standardisering. Så vidt jeg har forstått gjelder dette først og fremst det som kalles metadata, data som er nødvendig for å beskrive informasjonsobjektene på Internett. For at vi skal få full nytte av den mulighet for digital formidling som teknikken tillater, kan det godt tenkes at vi også må få til annen standardisering mellom sektorene, for eksempel når det gjelder beskrivelse av kart, tegninger og fotografier. Dette må vi bare ta høyde for når vårt eget arbeid med digitalisering og formidling i den sammenheng resulterer i nye prosjekter.

Takk for oppmerksomheten

Kildeutgivelse – hva er det?

Det var engang, i annen halvdel av 1800-åra, en gutt i Nordland som het Lars. Han var sønn til fiskeren Lars Manuelsen, han var skoleflink, godseieren på Segelfoss hjalp ham med penger til studier. Han ble prest og kalte seg Lassen, men stoppet ikke der. Han ble en kjent lærd, kirkehistoriker, var medlem av Videnskapsselskapet og ridder av St. Olav, på tale til biskop eller statsråd. I hjembygda fortalte de med ærefrykt at han var ikke bare prest, men doktor tillike. De misforsto nok litt, han var ikke lege, men hadde doktorgraden i sin vitenskap. Det som interesserer i vår sammenheng, er hvordan han erhvervet denne graden. ”Hans Doctor-avhandling”, skriver Hamsun, ”var om nogen norske Geistlige i det sekstende Aarhundrede, sammenskrevet efter Danske Magazin, Norske Riksregistrarer og Diplomatarium Norvegicum – samt Norske Magazin, vilde han selv ha lagt til hvis han hadde hørt denne Opregning, for han er nøiagtig som Forsker.”¹

Hva var det for verker, disse som presten Lassen bygde sin doktor-avhandling på, og som dermed var en forutsetning for at hans karriere virkelig kunne ta av? De er ikke fiktive som avhandlingen, de eksisterer virkelig, og har det til felles at de alle er kildeutgaver. Jeg vet ikke hva kjennskap Hamsun hadde til dem før han skapte figuren Lassen, kanskje fikk han dem oppgitt for anledningen av sin venn i Riksarkivet, Christoffer Brinchmann.

Kildeutgaver, hva er så det? En utenforstående vil kanskje ikke finne betegnelsen selvinnsyende; vi har visst ennå på Kjeldeskriftavdelingen en konvolutt med adresse til Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt, men som Postverket i første omgang hadde levert til Norsk institutt for vannforskning. Ordet *kilde* brukes her i overført betydning, om noe som vår viten om fortiden springer ut fra. Kildeutgivelse vil da si å gjengi mangfoldiggjort slike kilder, på det at forskere og andre interesserte dess lettere kan gjøre seg kjent med dem. Mediet for kildeutgivelsen har

¹ Segelfoss By, anden del, kap. 6.

tradisjonelt vært den trykte boka, og det er den jeg vil holde meg til her; siden skal vi få høre om nye medier.

Hensikten med en kildeutgave vil vel alltid være å tilby en erstatning for kilden i original, slik at i det minste en del av den informasjon kilden inneholder, kan finnes i utgaven uten at man trenger gå til originalen. I tillegg vil utgaven gjerne sikte mot å skape en merverdi, tilføre noe som originalkilden ikke gir umiddelbart. Én merverdi ligger simpelthen i mangfoldiggjøringen, en annen i at utgiveren gjør en del, større eller mindre, av det arbeid som trengs for å hente kunnskap ut av kilden.

Med uttrykket *historiske kilder* forbinder vi helst skriftstykker, men det vi vet om fortiden henter vi ikke bare fra det skrevne ord. Blant de tidlige publikasjoner av kilder til kunnskap om middelalderens Norge, og blant dem som har hatt størst betydning ved å dra fram i lyset et materiale som før var lite påaktet, er J.C. Dahls verk fra 1837 med den lange tittelen *Denkmale einer sehr ausgebildeten Holzbaukunst aus den frühesten Jahrhunderten in den inneren Landschaften Norwegens*. Boka består av en rekke plansjer, tegnet av Dahls elev Schiertz; de presenterer stavkirkene i Borgund, på Ornes og i Heddal, foruten detaljer fra andre kirker. Med all rett må vi kunne kalle dette verket en kildeutgave. Om noen stusser, kan de tenke på en publikasjon som *Norske sigiller*, også et plansjeverk; seglene som presenteres, består av bilde pluss omskrift, og bildet er en meningsbærende del av helheten.

Likevel vil kildeutgivelse i langt de fleste tilfeller si å gjengi tekster. Somme utgaver bringer oss én enkelt tekst, f.eks. *Den eldre Gulatingslova* eller *Arne Ordings dagbøker*. Andre bringer en rekke tekster med eller uten innbyrdes sammenheng; dette er f.eks. tilfelle med de fire seriene som presten Lassen benyttet seg av. Det er flere måter å gjengi tekstene på.

Faksimilen er den presentasjonsform som kommer kilden nærmest. Den avbilder simpelthen skriftstykket, i våre dager ad fotografisk vei. Er gjengivelsen god, inneholder faksimilen nesten all den informasjon kilden kan gi, men informasjonen er ikke lettere tilgjengelig for den som sitter med en faksimile framfor seg enn for den som sitter foran originalkilden. Derfor, og fordi de gjerne har vært kostbare, har faksimileutgaver oftest hatt en svært begrenset lesekrets.

Transskriberte utgaver er det vanlige; de bruker sin egen tids trykk-bokstaver til tekstgjengivelsen, eventuelt med innslag av spesialtyper. Dersom skriften i kilden er utydelig eller av en art som leseren i dag er ukjent eller uvant med, vil transskripsjonen lette tilegnelsen vesentlig, men den informasjon som måtte ligge i selve skriftbildet, går tapt. En transskripsjon kan legge seg mer eller mindre tett opp mot originalen. Det vi kaller en diplomatarisk utgave sikter mot å gjengi kilden bokstavrett, men ofte renonser den på å skille mellom ulike bokstavformer så som høy og lav s, oppløser sammenskrivninger og utfyller forkortelser (skriver f.eks. sz hvor originalen har ß, *forschreffne* hvor originalen har *for^{ne}*); iblant forholder den seg fritt til originalens tegnsetting og bruk av store bokstaver, som kan være svært tilfeldig i gamle håndskrifter. Utgaven bør alltid gjøre rede for hvilke prinsipper som er lagt til grunn for transskripsjonen. Hvor utgiveren har normalisert eller påtakelig modifisert rettskrivningen, taler vi ikke lenger om diplomatarisk gjengivelse. En slik utgave kan være enklere å bruke for mange, men dens verdi for språkstudier blir innskrenket.

Tekstene som utgis, er ofte overlevert oss i bare ett eksemplar. Men stundom har vi flere, og da er det mange ganger slik at eksemplarene ikke er fullt identiske i ett og alt. Vil utgaven fange opp variasjonene, kan dette gjøres på flere vis. Mest vanlig er vel å velge én overlevering til hovedtekst, og plassere variantene, eller iallfall de meningsbærende av dem, som fotnoter til denne. Er avvikene store, kan man isteden trykke flere versjoner i sin helhet, plassert etter hverandre eller i kolonner ved siden av hverandre. Iblant kan man på grunnlag av flere overleveringer forsøke å rekonstruere en opphavelig tekst.

Ved *oversettelse* gir man avkall på kildens språkform, til gjengjeld kan man nå folk som ikke behersker dette språket. Av kildekriftene til vår historie har vel ingen funnet et bredere publikum enn kongesagaene. En helt nødvendig forutsetning for utbredelsen har vært oversettelsene, fra Peder Claussøns og til den som kom i 1979. Vi har kanskje ikke pleid å tenke på sagaoversettelser som kildeutgivelse, mindre uvant er en slik betraktning-måte overfor oversettelser utgitt i tilknytning til kildepublikasjoner på originalspråket. Det danske diplomatariet har vært gitt ut i to parallelle serier, *Diplomatarium Danicum* presenterer dokumentene i deres egen språkform, *Danmarks riges breve* gir oss de samme dokumentene på nåtidsdansk. Et par av Kjeldeskriftavdelingens publikasjoner i seinere år, *Aslak Bolts jordebok* og *Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn*, har både originalspråklig tekst og oversettelse, trykt på motstående

sider. Slik kan oversettelsen for noen også være en hjelp til å forstå originalteksten.

Men en kildepublikasjon kan fjerne seg lenger enn som så fra kilden slik den er overlevert oss. Istedenfor å bringe kildens ord til torgs, kan utgiveren gjengi dens meningsinnhold (eller den delen av det som anses vesentlig) med sine egne ord, og da gjerne i en kortere versjon enn vi finner i kilden. Denne måten brukes i ren form fortrinnsvis hvor et vesentlig poeng med utgaven er å gi oversikt over et stort dokumentmateriale, som eksempel kan nevnes serien *Regesta Norvegica*. Den kan også kombineres med tekstgjengivelse: *Diplomatarium Norvegicum* har dokumenttekster på originalspråket, men til veiledning også regester, sammendrag på nåtids-norsk av innholdet i hvert dokument. En regester gir raskere overblikk enn en oversettelse, og den kan være lettere å forstå, f.eks. når kilden har snirklet språkføring eller nytter begreper og vendinger som vi i dag er lite fortrolige med.

Foruten selve tekstgjengivelsen vil en kildeutgave gjerne inneholde visse andre elementer, flere eller færre. En *innholdsfortegnelse* letter ofte oversikten over stoffet. En *innledning* kan redegjøre for hva vi vet om kilden, når og hvor den ble til, hvem som ga opphav til den, hvilken funksjon den hadde, hvordan den er overlevert, med mere; videre forklare hvordan man har valgt å presentere kilden, hvilke prinsipper som ligger til grunn for måten den er gjengitt på. Et *noteapparat* kan omfatte både tekstkritiske noter, som går på tekstoverlevering og tekstgjengivelse, og realkommenterende noter med forklaring av ord og begreper, redegjøring for omstendighetene rundt omtalte begivenheter, utgreiing av dateringsproblemer osv. *Registre* har i de fleste tilfelle mye å si for hvor brukbar utgaven er; oftest bør der være både navne- og sakregister. Det kan være ønskelig med fortegnelse over *litteratur* som belyser kilden eller dens innhold, og når utgaven presenterer mange kilder, over *arkivene* der kildene finnes. En liste over *forkortinger* og eventuelle *utgivertekniske tegn* kan også være nyttig.

Når utgiveren legger kilden til rette for leseren, legger han samtidig føringer for hvordan den skal oppfattes. Føringene er forhåpentlig oftest til det gode, ved at de leder til rett forståelse av hva kilden forteller oss. Vanligvis vil jo utgiveren gjennom arbeidet med kilden ha skaffet seg gode forutsetninger for å forstå den. Men ingen er fullkommen. Banale feillesninger kan man forsøke å gardere seg mot ved kollasjoning, dvs. at en annen person

sammenlikner utgiverens transskripsjon med originalens skriftbilde; det minsker iallfall risikoen betraktelig. Men iblant er skriftbildet simpelthen ikke entydig, der må brukes skjønn. Og skulle man i en utgave som *Arne Ordings dagbøker* ha markert hver eneste usikre bokstav med en tekstkritisk note, ville boka ha blitt fullstendig neddynget. For at eldre tekster med sparsom eller vaklende tegnsetting skal bli lettere å lese, setter utgiveren ofte skilletegn i samsvar med sin egen tekstforståelse, som kanskje ikke alltid er den eneste mulige. Jo lenger man fjerner seg fra grunnteksten, som ved oversettelser og regester, jo større risiko for å lede leserens tanker i gal retning. I *Aslak Bolts jordebok* øker oversettelsen i vesentlig grad utgavens verdi for svært mange lesere, men på s. 183 har et lite innskudd på latin fått et misvisende skilletegn, og er så blitt galt oversatt. En som lager regester, risikerer å feiltolke iblant, dessuten å utelate som uvesentlig ting ved dokumentene som en annen kanskje kunne få noe meningsfylt ut av; den enkelte utgiver har ikke alltid fantasi nok til å forestille seg alle de spørsmål det kan være interessant å stille til kilden.

Faren for å villed leseren, eller sette skylapper på ham, legger et stort ansvar på kildeutgiveren. Mangler ved et utgiverarbeid kan i verste fall få konsekvenser for generasjoner av forskere. Vi får likevel huske på at også en ufullkommen utgave kan være til nytte. Biskopen og inkvisitoren Jacques Fourniers forhørsprotokoll fra åra 1318-1325 ble utgitt i 1965; utgaven, skriver Emmanuel Le Roy Ladurie, er ikke feilfri, men har likevel en enorm fordel: den finnes. Le Roy Laduries berømte monografi om kjetterlandsbyen Montaillou kunne teoretisk tenkes skrevet på grunnlag av originalprotokollen alene, men i praksis ville den neppe ha blitt til om utgaven ikke hadde eksistert.

Såvel i nyssnevnte tilfelle som i presten Lassens møter vi kildeutgaven som formidlingsledd mellom arkivaliene og forskeren. Med et uttrykk fra min tidligere kollega Ferdinand Næshagen kunne vi kalle den et vitenskapelig halvfabrikat: arkivalia i bearbeidet form, men for forskeren et utgangspunkt for videre utnyttelse av informasjonsinnholdet. Halvfabrikatet gjør produksjonen mer rasjonell: kildeutgiverens arbeid gjøres én gang, men kan utnyttes mange ganger, istedenfor at hver ny forsker som tar for seg kilden må gjøre oppatt det samme arbeidet med den.

Arbeidet med å utgi kilder til norsk språk og historie har vært organisert på måter som i noen grad gjenspeiler posisjonen mellom arkivene på den ene siden og forskermiljøene på den andre.

Systematisk kildeutgivelse kom i gang i de samme årtiene etter 1814 da Riksarkivet utviklet seg til en institusjon, men fra først av var der ingen organisatorisk tilknytning. Initiativet kom fra en allsidig og entusiastisk deltaker i nasjonsbyggingen, professor i statsøkonomi og teknologi Gregers Fougner Lundh. Han sto sentralt i selskapet som fra 1833 til 1839 utga kildepublikasjonstidsskriftet *Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie*; han utga i 1828 et lite prøvehefte til et norsk diplomatarium, året etter *Bergens gamle Bylov*, og han sendte i 1830 en søknad til Stortinget om støtte enten til diplomatariet eller til utgivelse av de gamle norske lovene. Stortinget prioriterte lovutgaven; med bevilgningene til den ble kildeutgivelse også et statlig anliggende. Arbeidet ble overlatt til to yngre historikere, Rudolf Keyser og P.A. Munch, under overoppsyn av en kommisjon på tre professorer. Kommisjonen hadde deretter ansvaret for kildeserien *Norges gamle Love*, fra 1922 under navnet *Den rettshistoriske kommisjon*. Før 1991 har ingen av utgiverne vært knyttet til arkivetaten, men to av dem, P.A. Munch og Ebbe Hertzberg, endte som riksarkivar.

Da så diplomatarieutgivelsen kom i gang, og Stortinget fra 1848 trådte til med bevilgninger, medførte også dette at man opprettet en ansvarshavende kommisjon, fra 1922 kalt *Kommisjonen for Diplomatarium Norvegicum*. Reelt sto Riksarkivet lenge sentralt i arbeidet. Den første hovedutgiveren Christian C.A. Lange var også riksarkivar; sammen med norrønfilologen Carl R. Unger utga han fem bind. Etter hans død utga arkivar, seinere riksarkivar H.J. Huitfeldt-Kaas ti bind sammen med Unger, så ett alene og to sammen med andre, blant dem arkivar Christoffer Brinchmann.

Fra 1857 bevilget Stortinget også midler til annen utgivelse av kildeskrifter. Disse midlene ble kalt *Kildeskriftfondet*. Administrasjonen av fondet ble overlatt til Christian Lange, og siden til hans etterfølgere i riksarkivarembetet, P.A. Munch og Michael Birkeland, men fra 1886 til en kommisjon av historikere, som fra 1916 het *Den Norske Historiske Kildeskriftkommission*, seinere omdøpt til *Styret for Kjeldeskrift-fondet*.

Endel kildeskrifter ble også utgitt i universitetsregi samt av selskaper og enkeltmenn. Men for storparten av virksomheten lå ansvaret fra 1886 hos de tre utgiverkommisjonene. Kommisjonene var departementsoppnevnte, de besto hovedsakelig av universitetsfolk, men normalt var også Riksarkivet representert i en eller flere. I 1922 fikk kommisjonene en felles overbygning, *Norsk Historisk Kjeldeskriftråd*, satt sammen av represen-

for kommisjonene og for Riksarkivet. Den særskilte representasjonen for Riksarkivet falt bort i 1930-åra, siden besto Kjeldeskriftrådet av de tre kommisjonsformennene. Fra 1923 hadde kommisjonene felles materialsamlinger, boklager og sekretariat; dette utviklet seg til Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt, som fra 1953 fikk en egen post på statsbudsjettet. Instituttet hadde administrasjonen av utgiverarbeidet, kommisjonene og Kjeldeskriftrådet bestemte hva som skulle utgis og førte kontroll med kvaliteten, rådet fungerte som instituttstyre.

Med Stortingets vedtakelse av statsbudsjettet for 1991 ble Kjeldeskrift-instituttet omgjort til en avdeling i Riksarkivet, den ble straks etter døpt Kjeldeskriftavdelingen. Ved innlemmelsen bortfalt Kjeldeskriftrådet, men stortingsvedtaket forutsatte at kommisjoner, representanter for dem som brukte kildeutgavene, fortsatt skulle ha styring med arbeidet, ikke administrativt men faglig prioriterende.² De tre kommisjonene ble med virkning fra 1993 slått sammen til én, som fikk navnet *Kjeldeskrift-kommisjonen*. Den skulle oppnevnes av riksarkivaren for tre år ad gangen, etter forslag fra universitetsmiljøer og fra Norsk lokalhistorisk institutt.

Det var dermed en fordeling av oppgaver og ansvar: Riksarkivet satte budsjetttrammene og administrerte, kommisjonen avgjorde hva man skulle utgi. Men siden årsskiftet 1998/99 har riksarkivaren ikke villet oppnevne noen kommisjon, og han krever nå at departementet avskaffer kommisjonsordningen. Maktfordelingen er avløst av et enevelde.

Mer om kildeutgivelse, hva det er og hva det kanskje kan bli, står å lese i rapporten fra Arkivverkets forskningsseminar på Vettre i år 2000.

² St.prp. nr. 1 1990-91, Kyrkje- og kulturdepartementet, s. 55. Notat 01.11.1990 fra departementet til Kirke- og undervisningskomitéen, s. 4-5. Bud.inst. S nr. 12 1990-91, s. 69.

Digitalarkivet - erfaringer med digital kildeformidling

Digitalarkivet har gjennomgått en spennende utvikling, men dette skal ikke bli dagens hovedtema. I stedet skal jeg ta for meg Digitalarkivet som et medium for digital kildeformidling, hvordan det har vært og hvordan det kan bli.

For å illustrere omfanget Digitalarkivet har fått, la meg gi dere noen tall (alle statistikk tall her og utover i artikkelen er hentet fra mai/juni 2001): Siden oppstarten i januar 1998 har det blitt søkt i Digitalarkivet litt over 71 millioner ganger. Det vil i gjennomsnitt si at ca. 81.000 ganger daglig har noen vært inne og søkt i databasene til Digitalarkivet, og tallene bare øker etter hvert som flere kilder, bredere tidsrom, og større geografiske områder blir dekket. Hittil i år ligger gjennomsnittet på ett hundre tusen søk per dag. Med det økende besøkstallet har også andelen brukere med utenlandsk tilholdssted steget. I de kommende sommermånedene regner vi med at over 50 % av brukerne befinner seg andre steder enn i Norge. Og daglig er det brukere fra rundt 20 forskjellige land i Digitalarkivet.

Digital kildeformidling

Aller først bør jeg kanskje si noe om hva som menes med digital kildeformidling i denne sammenhengen. Digitale kilder kan opptre i to former, som digitale bilder av kilden (en faksimile) eller som inntastet data fra kilden i en ordnet form (en transkripsjon, fulltekst eller et strukturert utvalg). I Digitalarkivet finner en begge former representert, men det er en overvekt av inntastet data som er lagt ut i søkbare databaser. På sikt vil det også bli flere forekomster av digitale bilder i Digitalarkivet, både som presentasjon i seg selv, og i kombinasjon med søkbare databaser. Den digitale kildeformidlingen består altså i å presentere digitale utsnitt av originalkilder over internett. Brukerne må finne fram til kildene på egen hånd og må selv tolke innholdet.

Digitalarkivets fundament

Digitalarkivet startet som et samarbeidsprosjekt mellom Historisk Institutt ved Universitetet i Bergen og Arkivverket, med Statsarkivet i Bergen som Arkivverkets representant. Digitalarkivet skulle være Arkivverket sitt medium for digital kildeformidling.

Hovedmaterialet ble de nasjonale folketellingene fra 1801, 1865 og 1900, sammen med emigrantmateriale. I tillegg ble det arbeidet for å få ut kilder som var sterkt etterspurt på lesesalen. Det ble lagt vekt på populære kilder som kirkebøker, men også små og ukjente kilder ble presentert som kuriosas.

Mens registreringsenhetene på Voss og i Stavanger arbeidet med folketellingene og emigrantprotokollene, var det opp til de enkelte statsarkiv å selv taste inn annet kildemateriale. Dessverre var ikke dette et prioritert område hos alle, og det ble vanskelig å dekke den stadig økende etterspørselen. Løsningen kom med Digitalpensjonatet, som ble etablert i 1999.

Digitalpensjonatet er organisert som et slags webhotell. En bidragsyter, det være seg en person eller en forening, blir tildelt et rom, dvs. en presentasjonsside, og vedkommende får lagt ut sine databaser under Digitalarkivets søkemotor. Det er også mulig å levere digitalt kildemateriale som ikke nødvendigvis skal ut i databaseform, som tingbokavskrifter, digitale bilder, og lignende. Bidragsyteren holder rettighetene til, og er ansvarlig for, det digitale materialet, men Digitalarkivet har likevel et redaktøransvar til å påse at kilden ikke bryter med personvernregler eller andre prinsipper.

Ved siden av databasene og avskriftene får vi også presentert kilder i digital billedform og gjennom nettutstillinger. Utstillingene kan omfatte større temaer som Den norske utvandringen til USA (<http://digitalarkivet.uib.no/utstilling/>), hvor kildemateriale er sammensatt av billetter, fotografier, brev, databaser, med mer. Eller små utstillinger som kun presenterer en kilde, gjerne i form av digitale bilder alene, som Arveskifteboka fra Strandvik (<http://digitalarkivet.uib.no/miniutstilling/arvindeks.htm>), eller Norge i tegninger (<http://digitalarkivet.uib.no/norbild/>).

Dagens situasjon

I løpet av år 2000 var det 24,4 millioner søk i Digitalarkivet, det er en økning på 200 % siden 1998. Samtidig ble det lagt ut 518 nye databaser, og av disse var 30 % bidrag til Digitalpensjonatet. Vi forventer at Digitalpensjonatet har 50 % av databasene innen utgangen av 2001.

Det har altså skjedd et uforutsett skifte i Digitalarkivet. Vi regnet med at kirkebøker, skattelister, og annet materiale hos de forskjellige statsarkivene måtte bli registrert av Arkivverkets medarbeidere, og at denne registreringsprosessen ville ta lang tid. Men i stedet har det frivillige initiativet hos enkeltpersoner og foreninger "reddet oss". Kildeutvalget blir vidstrakt både geografisk og tidsmessig. Digitalpensjonatet har således blitt en veldig viktig del av Digitalarkivet. Det betyr også at registreringsenhetene på Voss og i Stavanger kan påta seg tyngre og mer langsiktige registreringsoppgaver, som folketellingen fra 1910, ettersom et bredt utvalg av kirkebokregistreringer er sikret gjennom Digitalpensjonatet.

Digitalpensjonatet må likevel ikke bli en sovepute for statsarkivene. Databasene i Digitalpensjonatet er ikke nødvendigvis kvalitetssikret, og selv om vi prøver å luke ut de mest feilaktige, har vi ingen garanti for at det som blir lagt ut, er så korrekt og kildetro som vi ønsker. Dessuten vil bidragsyternes håndskriftskunnskaper være avgjørende for hvilke kilder de innlater seg på. Viktige kilder kan bli unngått fordi presten hadde en vanskelig håndskrift. En kilderegistrering i regi av et statsarkiv vil ha høyere kvalitet, og håndskriften skal ikke være et hinder. En annen viktig grunn for at statsarkivene selv bør stå for deler av registreringen, er for å gi Arkivverket noen av rettighetene til det digitale kildematerialet som ligger ute. Med Digitalpensjonatet er faren den at vi har verdifullt kildemateriale søkbart i Digitalarkivet, men vi kan ikke benytte oss av databasene på andre måter enn som vanlig bruker.

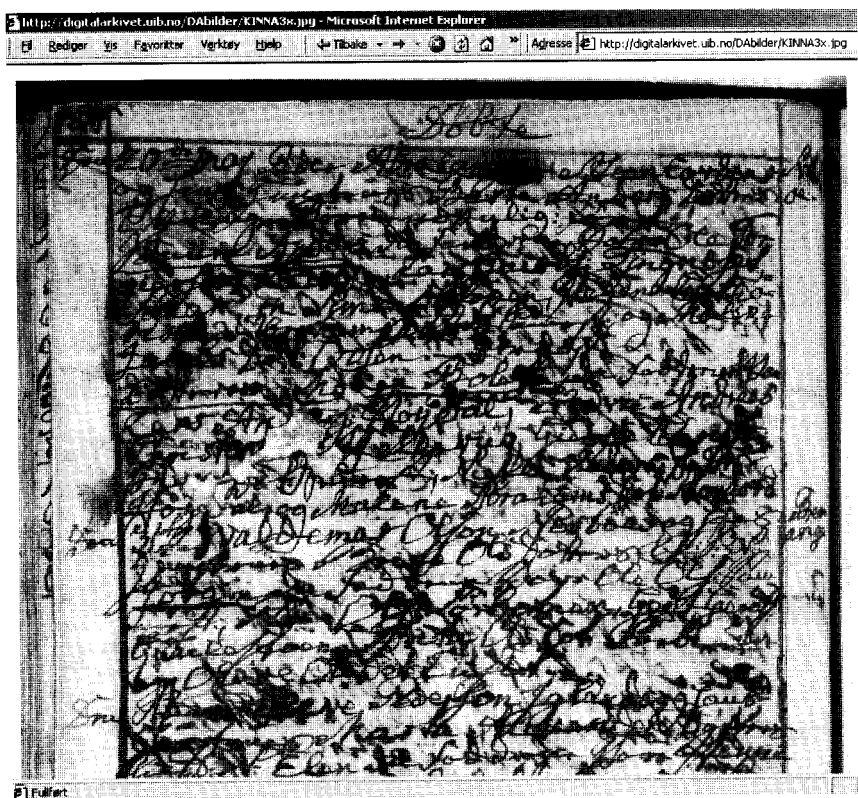
Konsekvenser av den digitale kildeforvidlingen

Jeg tør påstå at Digitalarkivet, sett fra en brukers side, er en dundrende suksess. Med et minimalt driftsbudsjett og med under én hel stilling, klarer Digitalarkivet å formidle kilder i digital form til 3-4000 personer om dagen, et tall som stiger etter hvert som Digitalarkivet blir mer kjent. Samtidig vil jeg også hevde at for Arkivverket sin del, kunne utbyttet av Digitalarkivet

vært enda høyere. Dette vil jeg komme nærmere inn på når jeg nå skal ta for meg de konsekvenser Digitalarkivets kildeformidling har.

Økt tilgjengelighet

På grunn av Digitalarkivet er både Arkivverket, kildene, og kildenes innhold betraktelig mer tilgjengelig. Digitalarkivet er åpent 24 timer i døgnet, 7 dager i uken. En bruker trenger ikke forflytte seg lenger enn til nærmeste datamaskin med internettilkobling. Det er ikke alle i Norge som har anledning til fysisk å oppsøke arkivene, og for disse representerer Digitalarkivet et godt alternativ. Dessuten er det ikke en selvfølge at alle som besøker et arkiv, vil ha et rikt utbytte av turen, ettersom et slikt besøk krever visse forkunnskaper.

Hvis vi ser bort fra at en lesesalsgjest må kjenne til visse sentrale opplysninger om personen/stedet/emnet han/hun vil studere nærmere, vil det være en fordel om vedkommende kan lese gammel håndskrift. La meg vise dere et eksempel fra en kirkebok. (Se forrige side.)

Disse kråketærne er prestens innførsel av døpte i Kinn i Hordaland. Dette er temmelig uleselig selv for en erfaren skrifttyder. Da er det godt for lesesalsgjesten at en digitalisert utgave av disse opptegnelsene finnes søkbare i Digitalarkivet. Her ser dere noen av de samme personene:

Digitalarkivet: Døpte i Kinn 1785-1814. [112682]

Finns poster der

Allt Farre Neste Heim Hjelp Analyse Ordliste Dokumentasjon Utskriftsformat Vel felt 4 av 1 Post 1901 -1910 av 2212 totalt i databasen

Dato	Navn	Kjenn	Fars fornavn	Fars fornavn	Fars etternavn	Mors etternavn	Mors fornavn	Mors fornavn	Sønn	Merknad	År
1901 20de Maj	Anders	m	Peder	Abrahams	Steenhøvdén	hans Huustrue	Berte	Andersdtr	Svane	Tvillinge Barn	1810
1902 20de Maj	Bolette	f	Peder	Abrahams	Steenhøvdén	hans Huustrue	Berte	Andersdtr	Svane	Tvillinge Barn	1810
1903 31te Maj	Jergen	m	Waldemar	Olsen	Næsbae	hans Huustrue	Berte	Olsdtr	Bremanger		1810
1904 31te Maj	Elen	f	Eileve	Pedersen	Iglund	hans Huustrue	Marfa	Alexandersdtr	Bremanger		1810
1905 3de Juni	Christopher	m	Ole	Torgers	Svane	hans Huustrue	Christi	Aamundsdr	Broe		1810
1906 3de Juni	Olave	f	Rasmus	Olsen	Langedalen	hans Huustrue	Sanneva	Andersdtr	Broe		1810
1907 3de Juni	Niels Johannis	m	Bendic	Nielsen	Endestad	hans Huustrue	Helga	Martinsdtr	Broe		1810
1908 3de Juni	Mats Andreas	m	Simon	Martins	Knapstad	hans Huustrue	Carli	Andreasdtr	Broe		1810
1909 3de Juni	Anna Beata	f	Anders	Lars	Egevdolen	hans Huustrue	Berte	Olsdtr	Broe		1810
1910 11te Juni	Anna Pernille	f	Carsten	Pedersen	Slavigen	hans Huustrue	Sophie	Andersdtr	Broe		1810

Sidan 23.1.1998 77.362.366 sider | dag: 29017
Sekund: 0,26 sekund

(Databasen er registrert av Marianne Herfindal Johannessen, konsulent ved Statsarkivet i Bergen.) Nå som informasjonen ligger søkbare, er ikke forkunnskapene så avgjørende for brukeren. Ved å bruke ulike søke-kombinasjoner kan en lete seg fram til informasjonen en trenger. Det er klart en vil finne ting lettere, desto mer forhåndsopplysninger en har, men det er likevel betydelig raskere å lete gjennom noen databaser i Digitalarkivet, enn det er å bla seg gjennom originalkildene eller mikrofilmruller.

Økt interesse

Når kilder og informasjon ligger så lett tilgjengelig som det gjør i Digitalarkivet, vil også interessen og brukermassen øke. Digitalarkivet forutsetter ikke andre forkunnskaper enn at en kan håndtere musen og

klikke seg rundt på sidene. Dermed når vi også ut til den delen av publikum som nok aldri hadde satt sin fot på lesesalen, men som ikke nødvendigvis er mindre interessert i historie og/eller slekt. Prøving og feiling blir litt lettere når en surfer i et digitalt arkiv, enn når en må oppsøke en lesesal og blottlegge din ignoranse. Gjennom Digitalarkivet vil brukermassen også få bedre kjennskap til kildene og til Arkivverket, og det virker som en form for avmystifisering av hele Arkivverket.

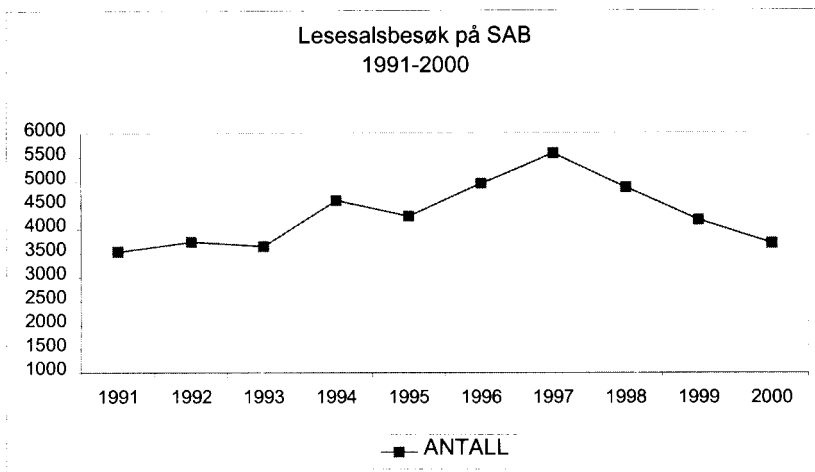
Samtidig ser vi også en økt interesse blant den delen av brukerne som gjerne er vant med originalkilder og er hyppige gjester på lesesalen. Disse får en sjanse til å yte litt ekstra både for seg selv og andre gjennom Digitalpensjonatet. Bidragsyterne er med på å vekke en bevissthet hos publikum om potensialet som forskningsmaterieell hos de forskjellige kildene.

Fristilt ressurser

Samtidig som Digitalarkivet sørger for flere brukere, virker Digitalarkivet også som en avlastning for Arkivverkets medarbeidere. En stor del av brukerskaren blir flyttet over til internett og blir selvhjulpne. I tillegg kan medarbeiderne i Arkivverket selv benytte Digitalarkivet for å svare på publikumshenvendelser – svaret er kun noen tasteklikk unna istedenfor i et av magasinene eller på en filmrull. Dermed får Arkivverkets medarbeidere tid til andre arbeidsoppgaver.

Statsarkivet i Bergen er et godt eksempel på hvordan en kan spare ressurser ved å benytte seg av Digitalarkivet. Statsarkivet har lenge registrert kirkebøker og emigrantmateriale både på eget initiativ og som et samarbeid med Historisk Institutt i Bergen. Resultatet viste seg veldig tydelig da Digitalarkivet ble lansert. Etter å ha opplevd en stadig vekst av lesesalsgjester i perioden 1990-97, sank besøket drastisk fra og med 1998. Dette ser vi illustrert i figuren på neste side.

Statistikk tallene til databasene som Statsarkivet i Bergen har lagt ut i Digitalarkivet, viser at det ikke er snakk om en tilbakegang eller stagnasjon i publikumshenvendelsene, men en helt klar forflytning av brukermassen fra lesesalen til internett. (Se <http://digitalarkivet.uib.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=arkivverket/bedo1912>, som er en database over døde i Bergen 1912-1972. Den ble lagt ut i januar 1998, men selve statistikken kom ikke på plass før i januar 2000, siden da har den vært søkt i minst 173.760 ganger)

Nå skal det innrømmes at det kreves litt ressursbruk for å få registrert kilder, men sammenlignet med de ressursene en får frigjort som et resultat av registreringen, er investeringen minimal.

Bevaringshensyn

Størsteparten av brukerne spør etter noenlunde det samme materialet, dermed er det noen få arkivstykker som er i konstant omløp, og disse blir utsatt for stor slitasje. For å bevare originalene må en flytte lesesalsgjestene over på alternative kildeutgaver. Da finnes det selvsagt mikrofilm, men det er ikke et godt nok alternativ. Det er ikke alltid lett å lese en mikrofilmet kilde, og det forutsetter en ledig mikrofilmleser i tillegg til kunnskaper om håndteringen av leseapparater. Samtidig forringes mikrofilmen når den er ofte i bruk. Da er et alternativ skannet mikrofilm, slik at en kan se på mikrofilmen som digitale bilder på en datamaskin. Dessverre er heller ikke dette godt nok. Teknikken er fortsatt for ny til at det lønner seg å ta det i bruk. Å få digitalisert en mikrofilm i høy kvalitet koster regelrett for mye, mens det rimelige alternativet ikke gir gode nok bilder. Et annet alternativ for å hindre slitasje på originalen, er å taste inn sentrale opplysninger fra kilden, slik som det er gjort med databasene i Digitalarkivet. Dermed kan brukerne henvises til Digitalarkivet, eller en kan skrive ut registre fra databasene som har blitt laget, og gjøre dem tilgjengelig på lesesalen.

For å dra fram Statsarkivet i Bergen en gang til: I 1997 var 10.661 arkivstykker framme på lesesalen, i 2000 var tallet sunket til 3.802. Til sammenligning var databasene til Statsarkivet i Bergen besøkt 3 millioner ganger i 2000.

I Digitalarkivet kan en også legge ut digitale bilder av kilden. En bruker får se en reproduksjon av kilden og kan selv lese seg fram til opplysningene han/hun er ute etter. Hvis disse digitale bildene lages fra originalkilden ved hjelp av en skanner eller et digitalt kamera av svært høy kvalitet, kan det til tider være lettere å tyde reproduksjonen enn originalen. Originalkilden kan således oppbevares for ettertiden uten fare for slitasje, og publikum kan henvises til Digitalarkivet eller bli tildelt CD-er med de digitale bildene.

Både denne siste løsningen samt det å taste inn data bør være satsingsområder innen Arkivverket. Det vil, som jeg har forsøkt å illustrere, være med på å flytte publikum fra lesesalen til internett, samtidig som denne publikumsmassen øker. Flyttingen til internett vil også bidra til at en kan bevare originalkilden bedre og samtidig gi Arkivverkets medarbeidere bedre tid til andre arbeidsoppgaver.

Digitalarkivets utfordringer

Det er klart at alt kan ikke være rosenrødt i Digitalarkivet. Det er mange utfordringer som må takles, og den største er kanskje å få Arkivverket til å forstå nytten av sitt eget digitale medium og til å ta det i bruk for eget formål. Digitalarkivet kom i stand for å være en hjelp for Arkivverket samtidig som det skulle være til nytte for brukerne. I dag er det brukerne som har størst nytte av det. Med tiden håper vi at hele Arkivverket bidrar og at flere opplever de samme positive tallene som Statsarkivet i Bergen. Digitalarkivet er og blir det vi gjør det til.

Er vi kultur- eller lagerarbeidere?

For om lag 20 år siden, eller der omkring, fikk vi et nytt begrep. Nemlig det utvidede kulturbegrep. Noe senere ble en traverhest fra Jæren helt fortjent tildelt en kulturpris. Dette kom jeg på en dag jeg satt og tenkte. Hvilket jeg gjør av og til når dertil gives anledning. Altså, tenkte jeg, når en hest kan ansees som kulturarbeider, må vel det samme gjelde for ansatte i Arkivverket, selv om de ikke går på fire og knegger. I hvert fall ikke det første.

Men hva forstår vi egentlig med kultur? Jeg for min del forstår meg godt på kulturmilk, for det drikker jeg til spekesild, men når det gjelder kultur ellers, stiller jeg nokså blank. Den leksikale definisjonen sier: resultatet av den samlede åndelige og materielle virksomhet innenfor en gruppe eller et samfunn. Dette var så rørende vakkert sagt at jeg øyeblikkelig definerte meg selv og alle andre innenfor Arkivverket som kulturarbeidere.

Men nå er det slik at en sak som kjent alltid har tre sider: din side, min side og den riktige siden, skjønt jeg vet jo at her i Arkivverket finnes det personer som ikke deler den oppfatning. Men jeg spør: Når jeg finner fram til den skylddelingsforretningen hvor Jeremias Sildrebekken solgte en parsell av sin eiendom til Peder Susebakken i 1916, eller når jeg roter meg inn i Nokre Autoritetar i Noreg for å finne den overhoffrettsdommen over omstreiferen som i underretten ble dømt til sitt liv at miste i galgen, er dette da kultur- eller lagerarbeid? Jeg mener det er kulturarbeid og er ikke enig med de personer som ser på seg selv og sine kolleger nærmest som en sort finere lagerarbeidere, hvis oppgave i livet er å ta vare på hva den offentlige forvaltning måtte etterlate seg. Med andre ord at vi er ansatt ved statens oppbevaringsplass for ukurant papir, som en kjent arkivdikter så vakkert og treffende har uttrykt det.

Men dersom dette skulle være riktig, at vi *ikke* er å anse som kulturarbeidere, da mener jeg at vi må kalle en spade for en spade og ikke for "et manuelt betjent redskap for jordbearbeiding"! Sagt på en annen måte: Vi må forandre noen yrkestitler i Arkivverket. Arkivar og førstearkivar blir da lagerarbeider og førstelagerarbeider. Under disse kommer lagerassistenter og nederst på rangstigen assistent på lager. Høyere

opp får vi da lagersjefer og underlagersjefer og helt på toppen Rikslagersjefen. Da skulle jo alt være klart og tydelig.

Og så kunne jo de som ønsket en mer boklig bakgrunn, ta et semesteremne i lagerteori. Hvordan dette rent lønnsmessig ville slå ut, er jeg ikke riktig sikker på, men jeg tror nok at det her kan være penger å spare for staten, og det er vi vel alle interessert i. Kunne vi dertil bli utstyrt med noen kledelige lagerfrakker med rikslagerets logo på ryggen (jeg kunne her tenke meg den norske løve kjørende en lagertralle) ville det hele være fullkomment, og de som av en eller annen grunn har imot å anse arkivarbeid som kulturarbeid, ville forhåpentligvis bli storliggen fornøyd. Denne nyordningen ville sikkert også tilfredsstille dem innen Arkivverket som nærmest anser publikum som et forstyrrende uroelement. De som mener at alt hadde vært bedre dersom de i fred og ro kunne få pusle med sitt uten å måtte engasjere seg i spørsmål fra den gemene hop. En lagerarbeider er en lagerarbeider og ikke en publikumsveileder. Freden ville senke seg over Arkivverket, eller nå rettere: riks- og statslageret, og etter en tid ville vi kanskje være helt glemt, og så kan vi lagre og lagre, uten utidig innblanding fra uvedkommende.

Men dersom vi nå mener at vi ikke er lagerarbeidere, men altså kulturarbeidere. Hvordan skal vi så få markert dette på en best mulig måte? En tanke er jo å starte med formidlingen av vår kjennskap til arkivene til publikum. Publikum er ikke irriterende uromomenter som forstyrrer vår hellige arkivfred, men interesserte folk som har krav på å få nytte av nasjonens hukommelse, som vi så smukt kaller Arkivverket ved visse høytidelige anledninger. Også slektsforskning er en del av kulturlivet, selv om vi har noen som gjerne vil rynke litt på nesa av det. Og vi har nok hatt enkelte som til tider har ment at det var under deres verdighet å betjene publikumsskranken. Så har vi også hatt den motsatte innstillingen, nemlig at man bør ha embetseksamen av høyere grad før man kan framføres i frihet foran et publikum. Men nå består jo ikke arkivarbeid bare av vårt møte med publikum i skranken. Nei, så visst ikke. Vi skal bevare, tilrettelegge og formidle, og dette er i aller høyeste grad kulturarbeid. Vi bør derfor prøve å gi tilkjenne at vi er å regne med blant landets intellektuelle elite. Eller i det minste forsøke å få folk til å tro det, hvilket kanskje ikke blir så lett. Men vi kan da alltid forsøke. Og her har jeg noen forslag som har til hensikt å gi ansatte i Arkivverket et mer intellektuelt kulturarbeiderpreg. Da jeg var ung, i den yngre steinalder sånn på midten av 50-tallet, var det forholdsvis enkelt å uttrykke sin kulturbevissthet. Da iførte man seg alpelue, og mer skulle det egentlig ikke til. Hva med om vi nå tok opp igjen bruken av dette gamle

symbolske hodeplagget? Det er jo ikke sikkert at det ville være like kledelig på alle, men hva så? Det er effekten som betyr noe, og jeg er sikker på at det vil vekke en viss oppsikt dersom samtlige fast ansatte i Arkivverket begynte å gå med alpelue. Hvorvidt skrankebetjeningen skal ha luene på når de har skrankevakt, har jeg ennå ikke avklart, men jeg tror at det ville virke både stilig og kulturelt.

For at dette ikke bare skal virke som løse påfunn fra min side, men sees på som et seriøst forslag for å heve Arkivverkets omdømme, så har jeg gjort noen undersøkelser. En alpelue koster i dag 250 kroner hos Holm i Oslo. Dette må ansees som svært rimelig. Hvis vi nå går ut fra at det er 175 fast tilsatte i Arkivverket, så vil prisen på denne intellektualiseringen av Arkivverket komme på den nette sum av kroner 43 750. Hvilket må ansees å være billig med tanke på den effekt som oppnås, og jeg er sikker på at riksarkivar Herstad har mulighet for å finne plass til denne summen i neste års budsjett. Det kan også påregnes rabatt ved store innkjøp. Jeg understreker at jeg hele tiden snakker om sorte alpeluer. Det er bare disse som har det rette kulturelle preget. Kulørte alpeluer virker bare jålete og har ingenting med kultur å gjøre.

Nå er jeg fullstendig klar over at dette kanskje kan virke noe gammelmodig. Intellektuelle kulturarbeidere opptrer ikke slik i dag. Alpeluer er passé i denne forbindelse. De er ikke in lenger. De er ute, langt ute.

Selvfølgelig finnes det andre måter å få til en intellektualisering av Arkivverket. Vi må ikke glemme at dagens intellektuelle kulturarbeidere har en annen stil. Der går det i sort. Helsort, sorgtungt. Dertil skal man være barbert på skallen. Jeg innrømmer: Det er veldig interessant, og de i Arkivverket som alt har innført denne stilen, i hvert fall hva gjelder skallebarbering, ser meget intellektuelle og ikke minst filosofiske ut. Men det er dyrt å gå til frisøren i dag, og husflid på dette området, ved at statsarkivarene og avdelingsarkivarene snauklipper sine undersåtter, ville neppe føre til noe godt resultat. Innføring av alpeluer er enklere og ikke minst rimeligere. Jeg har tro på dette og mener at det kan realiseres uten altfor store problemer.

Nå, dette var jo bare noen forholdsvis enkle forslag for å gjøre synlig at vi virkelig er en kulturinstitusjon og ikke noe vanlig lager, hva nå enn enkelte måtte mene om dette, så tar de feil hvis de oppfatter seg selv og oss andre

som lagerarbeidere. For øvrig vil disse forslagene i nær framtid og i en noe bearbeidet form bli lagt fram for riksarkivaren til uttalelse.

Da jeg nå anser meg ferdig med den seriøse delen av mitt innlegg, skal jeg igjen forsøksvis se litt på Arkivverkets forhold til kultur, og som tidligere sagt: kultur definert som resultatet av den samlede åndelige og materielle virksomhet innenfor en gruppe eller et samfunn. Og da melder seg med en gang det essensielle spørsmålet: Hvem er vi, hvor er vi, hvem bestilte skifteprotokoller? Analyserer vi dette spørsmålet kommer vi forhåpentligvis fram til hvem vi er. Skulle det være vanskelig, kan vi se på navneskiltet vi alltid bærer på oss. Hvor er vi? Ja, jeg for min del er svært ofte i skranken, og han som bestilte skifteprotokoller sitter på plass nr. 47 på lesesalen og leter etter skiftet til oldefaren, som dessverre døde uten å etterlate seg noe. Men dette får han finne ut selv, og mens han leter etter dette, får han også et innblikk i hvordan menneskene levde på den tiden, gjennom å se hva de etterlot seg. I gamle skifter er for eksempel alle klesplagg nøyaktig ført opp og forteller oss ikke bare hvordan folk gikk kledd, men viser også at klær var kostbare. Ja, så kostbare at de gjerne gikk i arv. Dette beretter, gjennom skriverens nøkterne lister, en historie om våre formødre og forfedres levekår.

Så må jeg besvare et spørsmål fra en lesesalsgjest som har funnet en dåp i 1798, men det er så merkelig, barnets mor står ikke oppført, hvorfor ikke? Nei, det var slik den gangen, og denne lille detaljen gir oss et glimt av datidens kvinnesyn. Små ting, enkle ord, eller ord som mangler, forteller historie. Nå finnes der enkelte, ja etter hvert nokså mange, som tror de kan drive slektsforskning på nettet, som de sier. Ja, dem om det. Enkelte opplysninger kan de nok finne, kanskje noen navn og datoer, men historien bak får de aldri tak i via nettet. Og jeg gjentar at kultur er resultatet av den samlede åndelige og materielle virksomhet innenfor en gruppe eller et samfunn. Og det er nettopp det vi har her. Vi har denne kulturen, og det er vår oppgave å ivareta den og formidle den videre til slektsgranskere, forskere, skoleelever, eiendomsmeglere og alle andre som har behov for vår hjelp. Og ja, selvfølgelig også til innbyggere av fristaten Kverulantia, som rett som det er bærer oss med sitt besøk. Eller tar kontakt pr. telefon slik det hendte forrige uke. Telefonen ringer: Statsarkivet, vær så god. En forurettet stemme i andre enden: Tror De at jeg er mindre begavet, når jeg har drevet slektsforskning i 40 år? Hva skal jeg svare på slikt? Skal jeg si: Ja, det tror jeg, og at dette kan skyldes overdreven slektsforskning, en tilstand som på latin kalles genealogis rabulatis? Men jeg aner jo ikke hvem

vedkommende er, ei heller hvilken IQ han er utstyrt med, så jeg prøver da å lirke meg litt fram og finner etter hvert ut at han er en typisk representant for nevnte fristat som har fått tilsendt kopier som han mener er feil. Han hadde sendt inn til arkivet dårlige kopier av to dokumenter, et skjøte og en skylddelingsforretning. Originalene til disse to dokumentene hadde mannen selv. Nå ville han ha bedre kopier, og jeg hadde da i min store uvitenhet funnet dokumentene innført i pantebøkene og sendt kopier av disse. Men jeg måtte da skjønne at det var kopier av originalen han ville ha! Jeg tok meg god tid og forklarte at det var litt vanskelig for meg å ta kopier av originalene som befant seg hjemme hos mannen selv, et sted i Indre Enfold, men at ordlyden i kopien han hadde fått, var den riktige. Etter å ha drøftet dette spørsmålet fram og tilbake en stund og jeg hadde gitt ham en innføring i eiendomshandelens og tinglysingens mysterier, ble vi enige, og det endte med at han sa tusen takk, og så la han til: Men jeg håper det ikke gjentar seg!

Etterpå følte jeg meg som en skikkelig kulturarbeider, selv om jeg bare hadde gitt mannen en orientering om den desentraliserte forvaltningens etterlatenskaper og antakelig ikke hadde nådd helt fram med mitt budskap. Jeg har tenkt på om det hadde gått bedre om jeg hadde vært iført alpelue. Eller kanskje hvis jeg hadde vært sortkledd og hårløs. Jeg vet ikke. Det er mulig at dette ville gitt meg en bedre image, som det snakkes så mye om i våre dager, men på den annen side ville jo ikke mannen i telefonen ha sett hvordan jeg så ut, og dersom jeg hadde besvart hans innledende hilsen med å si: Jeg har alpelue på meg, - så kunne jo dette ha ført til en meget interessant og filosofisk samtale, men det er også mulig at hans tiltro til Arkivverket i sin alminnelighet og statsarkivet i særdeleshet ville sunket til et lavmål.

For det er jo dette med tiltro, da. Hvordan man kler seg og ter seg er viktig, og skal vi bli godtatt som kulturarbeidere, så må vi tenke nøye gjennom dette. Enten vi nå vil gå inn for alpelue eller skallebarbering.

Når det gjelder mitt syn på Arkivverket for øvrig, skal jeg ta opp igjen en tradisjon fra 1600-tallet hvor de lærde ofte skrev sine avhandlinger på vers. Her kommer så min versifiserte avhandling om Arkivverket:

VÅRE SLEKTERS SPOR

I stille stunder vandrer tanker
på streif igjennom seklers ro,
den viten våre sjeler sanker
mot fjerne tider bygger bro.
Og tidene som engang var
er våre dagers fundament,
vi leter etter slekters svar
i skrifter på papir og pergament.

Historien er selve livet
vevet sammen av den tid som går,
det som gjemmes i arkivet
er et ekko av de svunne år.
Se vår fortids glemte minner
på papiret sette spor,
hverdagslivets menn og kvinner
stiger fram fra gamle ord.

Det er vår folkesjel vi gjemmer,
fjerne slekters saga finnes her,
hør et kor av glemte stemmer
fra en tid som ikke er.
Askeladden, dåden, drømmen,
slitets tunge savn og møye,
men og kjerringa mot strømmen,
hun som ingen kunne bøye.

Se i tingets gamle bøker,
hver en sak er ført på plass,
og du finner hvis du søker
ord om ydmykhet og trass.
Bonden ydmyk under landets lov
stolte på sitt bondevett,
men når futen fór på rov,
sto han på sin rett.

Og i skrevne dokumenter
står det sirlig ord for ord,
dystre krav om gjeld og renter
og om tap av gods og jord.
Grensestrider og bataljer,
livet sett fra begge sider,
her finns godtfolk og kanaljer
slik det er til alle tider.

Vel er disse tider fjerne,
men så mangt vi kunne lære
av de skatter vi skal verne.
Derfor holder vi i ære
disse minner om det livet
fjerne slekter måtte dyrke.
Det er målet med arkivet,
det er målet med vårt yrke.

Arkiv- och skolaverksamheten i Värmland samt utblickar mot Frankrike

Intresset för ett samarbete med skolan angående arkivpedagogisk verksamhet har funnits hos Värmlandsarkiv sedan 1980-talet.

Under hösten 1995 sammanställde Värmlandsarkiv (som just hade fått landsarkivsfunktion) och Folkrörelsernas arkiv i Värmland en bidragsansökan till Stiftelsen Framtidens kultur. Projektet syftade till att sammanföra arkiv och skolor. Grundidén var att genom samverkan med skolan göra ungdomarna medvetna om sin demokratiska rättighet att ta del av arkivhandlingar. Samtidigt lär de känna och använda källor om vår historia på ett direkt, aktivt och konkret sätt i en lokal kontext. Nyckeln till framgång ligger nämligen i att eleverna själva kan identifiera sig med människor som växt upp och verkat i den miljö de själva befinner sig i. På så vis upptäcker eleverna att historia är något som handlar om alla oss människor, alltså en viktig del av vår identitet. Vi valde ut tre kommuner som vi ansåg som representativa för länet: Sunne, en jordbruks- och industribygd som dessutom ligger vid en viktig kommunikationsled, Filipstad, ett gammalt centrum i Bergslagen och Visnum (i Kristinehamns kommun), en utpräglad jordbruksbygd på slätten.

1. Den första etappen (1996-1997)

I början av 1996 erhöll Värmlandsarkiv och Folkrörelsernas arkiv för Värmland 250 000 kronor från Stiftelsen framtidens kultur för att möjliggöra den planerade satsningen på att introducera arkivmaterial i skolundervisningen.

Efter inledande diskussioner med Barn- och utbildningsnämnderna, skolledare och lärare i Kristinehamn och Sunne kommuner kunde vi starta projektet vid höstterminen 1996. Efter mycket positivt gensvar från alla parter fick vi klartecken att börja samarbeta med Fryxellska skolan i Sunne (högstadieskola) och mellanstadiet inom västra samverkansområdet i Kristinehamn från höstterminen 1996.

I och med att arkivarier inte självklart har de nödvändiga pedagogik-kunskaperna eller känner till skolans sätt att fungera anlidade vi två lärare med arkiverfarenhet. Adjunkt Olle Nilsson, högstadielärare vid Centralskolan i Kil, anställdes på heltid fr o m 1 september 1996 t o m 28 februari 1997 och mellanstadielärare Anders Höglund, Kristinehamn, jobbade åt projektet två dagar per vecka fr o m 1 oktober t o m 28 februari 1997.

Olle Nilsson samarbetade med ett lärarlag på Fryxellska skolan i Sunne. De testade ett arbetsmaterial i årskurs 7 som sammanställdes till en tematisk exempelsamling/ dossier som kallades *Med segel och ånga genom Värmland. Kommunikationer i Fryksdalen, Bergslagen och på Väneren under 1800- och början av 1900-talet*.

Denna dossier, som var den första i sin sort att ges ut i Sverige, innehåller:

- 42 dokument om kommunikationer till lands och till sjöss med anknytning till Fryksdalen och Östra Värmland (kopierade arkivhandlingar, tidnings-artiklar, foton),
- En lärarhandledning,
- Ett detaljerat förslag till arbetssätt för två av dokumenten,
- Förklaringar om vad en källa är i kombination med övningsuppgift för eleverna,
- Direkta frågor och uppgifter till varje dokument, som eleverna löser med dokumentets hjälp,
- Forska vidare-uppgifter (fördjupning genom litteratur och andra hjälpmedel),
- En litteraturförteckning.

Dokumentet är, har det visat sig, både intresseväckande och fantasieggande. *Med segel och ånga...* ger lärare som själva anser sig sakna tid eller kunskap att gräva i arkiven, möjlighet att använda arkivhandlingar med lokal anknytning i undervisningen. Fungerar det bra i klasserna inspireras lärarna att göra egna underlag.

På mellanstadiet i Kristinehamn inledde Anders Höglund verksamheten med att ge en första introduktion i arkivhandlingar för lärare vid de sex berörda skolorna, tillsammans med arkivpersonal. Anders roll som igångsättare var viktig medan idéerna kom från lärare och elever. Sedan idéerna väl tagit form fungerade Anders som en koordinator och försåg klasserna med arkivhandlingar och sakkunskap.

2. Den andra etappen (1998)

Efter att samlat på oss värdefulla erfarenheter kändes det angeläget att se till att erfarenheterna tillvaratogs. Samtidigt som vi ville ta lärdom av det som skett ute i skolorna ville vi pröva på nya vägar. Vi ville också tillföra det påbörjade arbetet en kompletterande inriktning och renodla våra arbetsmetoder för att senare kunna göra en utvärdering.

Vi ansåg det möjligt att utvidga och utveckla vår projektverksamhet på följande sätt:

- Geografiskt genom att inleda ett samarbete med andra kommuner,
- Tematiskt genom att framställa två nya tematiska exempel-samlingar/dossierer som involverar källmaterial från kommunerna och föreningslivet,
- Pedagogiskt genom att pröva arbetsmetoden på gymnasienivå. I gymnasiets nya läroplan inbjuder fördjupningskurs (B-kurs) och specialarbete till att låta eleverna ägna sig åt studier som är relaterade till närmiljön,
- Långsiktigt genom att lära lärarna. För att på ett effektivt sätt sprida arkiv-skolaidéerna behöver vi ett nätverk av intresserade lärare. För att uppnå optimal effekt är det viktigt att satsa på utbildning, både initialutbildning/grunder och kompetensutveckling genom att anordna kurser
- Verksamhetsmässigt genom att knyta till oss fler samarbetspartners, framför allt kommunarkiven och Värmlands museum.

För att kunna nå dessa mål, skickade vi en ny ansökan till Stiftelsen Framtidens kultur som denna gång beviljade oss 500 000 kronor. För den pedagogiska delen av pr39Xanställdes som tidigare två lärare med arkiverfarenhet. Olle Nilsson anställdes för en ny period (12 januari-3 juli) och vi knöt till oss en gymnasielärare som också hade arkiverfarenhet, Anki Holgersson, anställd vid Solbergagymnasiet i Arvika (1 augusti-31 december).

Efter projektets avslutning kunde vi redovisa följande resultat:

- Framställning av dossierer.

Vi angav som mål att framställa två nya tematiska exempel-samlingar/dossierer. Den ena skulle behandla politisk och social mobilisering i lokalsamhället och den andra migration - människors flyttningsmönster.

Den sistnämnda, titulerad *Människor på väg- Följ spåren och finn en egen stig in i historien* kom ut lämpligt till Arkivens dag, den 7 november 1998, i en upplaga av 600 exemplar. Uppbyggd på samma sätt som den första (*Med segel och ånga...*), riktar den sig främst till högstadieelever men också till gymnasieelever.

Annki Holgersson arbetade med manuset till en exempelsamling benämnd *På tröskeln till välfärdssamhället - Frivilligt socialt arbete i Arvika i början av seklet*. Den handlar om det frivilliga sociala arbete som privata föreningar tog på sig för att lösa barnomsorg, skolbespisning m.m. innan det axlades av den offentliga sektorn. Målgruppen är gymnasieelever och Annki testade materialet till dossiern på flera elever som gick B-kursen (fördjupningskurs) i Arvika kommun. Ett lärarlag visade intresse för att arbeta med arkivmaterial knutet till förhållanden i närsamhället.

På samma sätt var Olle i kontakt med lärarlag på Tingavalla- och Sundstagsgymnasier i Karlstad och informerade om arkivhandlingar som finns i dossiern *Människor på väg*.

- Lära lärarna

Med Berith Sande, arkivchef för Folkrorelsernas arkiv för Värmland, genomförde jag en endags introduktionskurs för 14 lärare från Tingvalla gymnasiet i oktober 1997.

En fördjupningskurs för ett 10-tal lärare från alla stadier anordnades för första gången 8-9 juni 1998 i Borgvik under ledning av Olle Nilsson.

Han lyckades knyta närmare kontakter med Lärarhögskolan. Han höll föreläsningar för tidigare lärare vid Högskolan i Karlstad. Den första dossiern *Med segel och ånga genom Värmland* började användas som kurslitteratur i samband med föreläsningarna. Tentamen på "utveckling av dokument i undervisningen" genomfördes för första gången. En enkät visade ett mycket positivt mottagande av studenterna.

- Fler samarbetspartners

Annik Holgersson jobbade för det mesta med arkivmaterial från Arvika kommunarkiv: hon fick hjälp av kommunarkivarien och tog emot elevgrupper i kommunarkivets lokaler.

Värmlandsmuseum medverkade genom en antikvarie på utbildningen som vi anordnade i Borgvik.

Utöver projektet "Arkiv och skolungdom i skolan" som speciellt vänder sig till skolungdomar rodde Värmlandsarkiv och Folkrörelsernas arkiv för Värmland också i hamn, i samarbete med Värmlands museum, ett annat pedagogiskt projekt, också med hjälp av Stiftelsen Framtidens kultur. Resultatet blev en CD-rom, ett multimedieredskap som har till syfte att locka forskningsovana till arkivhandlingarna. Till denna målgrupp hör förstås skolelever vilka borde vara så mycket mer frestade att använda detta pedagogiska redskap eftersom det görs med hjälp av informations-teknologin.

3. Fortsättningen (1999-2001)

Det kändes inspirerande och stimulerande att jobba med dessa projekt som möter ett stigande intresse. Dessutom upplevde vi att våra initiativ uppmärksammades i och med att de var de första av sitt slag i Sverige. Fram till nyligen arbetade få arkivinstitutioner metodiskt och målinriktat med en sådan utåtriktad verksamhet för att tillgängliggöra kulturarvet de bevarar.

Men vi kunde inte utan vidare räkna med anslag från Stiftelsen Framtidens kultur samtidigt som det mer än någonsin kändes angeläget att fortsätta denna verksamhet, sprida detta nya arbetssätt på länets skolor och gymnasier. Vi kunde konstatera att vi hade fått gehör hos många skolor: när vi var installerade i vårt nya Arkivcentrum (sommaren 1998) och disponerade funktionsdugliga och trivsamma lokaler märkte vi hur antalet önskemål om studiebesök från skolor bara ökade och ökade. Det var tydligt att vi började skörda frukterna av det som sågts. Men det uppenbarade också vår begränsning: med de aktuella och ej pedagogiskt skolade arkivarieresurserna var det svårt att hinna tillgodose efterfrågan och att utveckla arkivpedagogiken på ett professionellt sätt.

Samtidigt kunde vi notera att vår verksamhet också stod i samklang med rapporten "En strategi för kultur i skolan" (Ds 1998:58). Där omnämndes en fördjupad samverkan med arkiv och museer. De nya målen för den nationella kulturpolitiken slog bl a fast att det nationella kulturarvet inte bara skall bevaras utan också brukas. Det hör ihop bl a med bildningsmålet. De uppväxande generationerna bör läras att bli aktiva brukare av arkiven för ökad historisk kunskap och insyn i hur samhällets besluts- och beredningsprocesser fungerar.

När projektpengarna från Stiftelsen Framtidens kultur tog slut bestämde Värmlandsarkiv att projektanställa Olle och Annki 5 timmar per vecka på egen budget under 1999. Det var en nödlösning för att inte tappa kompetensen. För att nyttiggöra vunna erfarenheter, utveckla verksamheten och inte minst viktigt i ett regionalt utvecklingsperspektiv profilera Värmland ytterligare som arkivlän, vände vi oss till vår förvaltning (Regional utveckling) inom Landstinget i Värmland (som är Värmlandsarkivs huvudman). Vi tilldelades under 2000 projektpengar (totalt nära 200 000 kronor) som gjorde det möjligt att fortsätta att projektanställa Olle och Annki 16 resp 5 timmar i veckan.

På så sätt kunde Annki färdigställa sin forskningsguide avsedd för gymnasieskolan *Barn på tröskeln till välfärden* som kom ut i början av 2000 i en utgåva på 110 exemplar och framställa en bearbetning som är avsedd för elever runt om i landet: *Hjälp åt barn i nöd- Frivilligt socialt arbete under första hälften av 1900-talet*. Den trycktes under sommaren 2000 i en upplaga på 500 exemplar.

Exemplen i den nationella forskningsguiden är hämtade ur två föreningsarkiv nämligen Arvika förening mot tuberkulos och Värmlands hjälpkommitté för Finlands barn. Motsvarande föreningsarkiv finns på många platser runt om i landet och kan användas av lärare och elever enligt metodiken som har utvecklats av Annki. Eleverna bjuds bokstavligen att komma in i historikerns verkstad och se hur kunskap blir till.

Under hela tiden projektet har pågått har vi lagt stor vikt vid att marknadsföra det. Information om projektet har spritts i radion och i olika kulturtidsskrifter i Värmlands län, och särskilt värdefullt var det att medverka i en broschyr om *Kultur i skolan* som Landstinget gett ut och som spridits till alla skolor. Våra två lärare presenterade projektet på den nationella konferensen *Lokalhistoria i skolan* 18-19 september 1998 i

Östersund. Vi har också fått tillfälle att beskriva projektet rätt utförligt i den skriftserie som ges ut av Lokalthistoriskt Centrum vid Linköpings Universitet. Publikationen heter *Elever forskar i lokalhistoria*, konferensrapport, oktober 1997. Olle Nilsson har publicerat en artikelserie i *Nya Värmlands Tidningen* fr o m våren 1999 där olika människoöden speglas genom ett urval arkivhandlingar från dossiern *Människor på väg*. Under de Svenska Historiedagarna i Karlstad, 13-15 oktober 2000, höll vi framför ett hundratal åhörare ett didaktiskt pass som vi kallat "*Höj intressetemperaturen- Använd arkivhandlingar i undervisningen*". Vi har också redovisat våra erfarenheter på två seminarier anordnade av Stiftelsen Framtidens kultur, den första "Skola-Kultur, Kultur-Skola" i Borås den 21-22 oktober 1999 och den andra "Kultur- en lösning på lärarbristen?" i våra egna lokaler den 16-17 november 2000.

4. Framtidsperspektiv

Det dagliga arbetet med skolverksamheten vid Arkivcentrum Värmland innebär att ta emot elever och lärare samt göra besök ute i skolorna. För att ge en mätbar uppfattning av vår verksamhets omfattning, kan jag nämna att under 2000 besöktes Arkivcentrum av 33 grupper från olika typer av skolor från årskurs 3 på lågstadiet till årskurs 3 på gymnasiet. Uppskattningsvis stiftade 500-600 elever bekantskap med arkiv, i många fall för första gången. De kommer från hela Värmland, även om Karlstadsregionen naturligtvis dominerar bland besöken. Dessutom bör nämnas att insatser också gjorts på lärarutbildningen. Den utåtriktade verksamheten i skolorna är nästan lika omfattande som besöksverksamheten vid arkivet. Efter att ha genomfört information eller kurs för lärare medverkar arkivpedagogisk personal i skolors lokalhistoriska projekt genom att föra in de historiska dokumenten i elevernas arbeten. Ibland deltar arkivpersonal aktivt i undervisningen, ibland som diskussionspartner för både lärare och elever.

Men det är inte alla som har möjlighet att komma till Arkivcentrum i Karlstad och våra projektanställda lärare har inte tid att besöka alla skolor. Därför har vi tänkt på att, utöver den "rutinmässiga" verksamheten, utveckla en ny metod för att bredda ut användning av arkivhandlingar i undervisningen.

Våra publikationer har använts av värmländska grundskole- och gymnasieelever, och de har hjälpt till att höja intressetemperaturen rejält för ett

källinriktat arbetssätt. Eleverna har fått tillfälle att stifta bekantskap med den egna hemortens historia och vi har märkt att deras engagemang har ökat med närheten till forskningsområdet. Elevernas arbete har resulterat i allt från dramatiseringar av historien (högstadiееlever) till forskningsrapporter (gymnasieееlever) där de själva hjälpt till att ta fram ny kunskap om sin historia.

De lokala initiativen säger oss att arkivmaterial har en given plats i undervisningen och att det finns ett stort behov av läromedel som kan anknytas lokalt. På gymnasienivå finns redan flera läromedel som baseras på källor och där eleverna får lösa uppgifter med anknytning till de dokument som finns återgivna i läromedlet, t ex *Alla tiders historia. Källor*. Malmö: Gleerup, 2000. Men dessa uppgifter anknyter inte till elevernas egen lokalhistoria, och de leder sällan vidare till egen forskning.

För lägre stadier kan nämnas arkivlektor Beata Losmans initiativ med studiehäften med lokal inriktning för elever i Västsverige samt de ”arkivväskor” fyllda med dokument som utarbetats vid Landsarkivet i Östersund och Föreningsarkivet i Jämtlands län. Skånes Arkivförbund har nyligen kommit ut med en bok som sammanfattar den kunskap som vunnits genom pågående Arkiv – skolaprojekt, men den vänder sig i första hand till arkivpersonal.

För att gå vidare med våra motto ”Kom in i historikerns verkstad och se hur kunskap blir till!”, ”Gräv där du står!”, ”Lyft fram den lilla människan i historien”, ”Se det stora i det lilla!” är vår ambition att producera en arkivpedagogisk forskningshandbok där eleverna får prova på att forska i arkiv genom att arbeta med frågeställningar som kan kopplas till lokala förhållanden. Ett sådant läromedel saknas i Sverige och skulle bli en stor tillgång för alla lärare som är intresserade av ett källinriktat arbetssätt men som känner sig osäkra på hur de skall gå tillväga. Vi tänker oss en forskningshandbok för grund- och gymnasieskolan som skulle innehålla följande komponenter:

- Instruktioner som kan följas steg för steg, d v s lärare och elever guidas genom hela forskningsprocessen och någon arkivvana skall ej behövas för att klara detta.
- Fokusering på olika centrala teman i svensk 1800- och 1900- talshistoria som sedan kopplas till de lokala förhållandena, vilket ger eleverna en möjlighet att se ”det stora i det lilla”.

- Intressanta och väl avgränsade frågeställningar att jobba med (så att inte uppgiften blir för omfattande).
- Hänvisningar till arkiv och arkivhandlingar som är tillgängliga för elever på de flesta lite större orter, t ex kyrkobokföringen som finns mikrofilmad på många bibliotek eller dokument ur kommunarkiven.
- Litteraturhänvisningar, så att eleverna kan koppla lokalhistoria till historia på riksnivå och de stora historiska skeendena.

I kontrast till läroböckernas ”örnperspektiv” på de historiska epokerna ges eleverna, med en forskningshandbok som fokuserar på de lokala förhållandena, en möjlighet att möta den ”lilla” människan i historien, som inte gjorde några avtryck i historieböckerna. Vi har märkt att historieintresset stegras med möjligheten att identifiera sig med enskilda människor ur det förflutna.

Tanken är att eleverna redan under högstadietiden skall få lära känna ett forskningsinriktat arbetssätt och ett kritiskt förhållningssätt till källmaterialet. På gymnasienivå kan man sedan gå över till att arbeta som en riktig historiker, ta fram ny kunskap, bearbeta och strukturera ett obearbetat källmaterial och slutligen presentera sina resultat i form av en forskningsrapport. I skolan idag säger man ofta att eleverna ”forskar” när man i själva verket menar att de sammanställer redan kända fakta ur olika böcker. Högst sällan kommer eleverna i kontakt med själva råmaterialet till ny kunskap, nämligen källorna. Historikerns källkritiska metod är även av värde när historieelektionen är slut, inte minst med tanke på den ström av ej granskad information som sköljer över eleverna via internet.

Statsminister Göran Persson talade i sin regeringsförklaring från i höstas om vikten av forskningsförberedande arbete i skolan. Ett lokalhistoriskt forskningsinriktat läromedel av detta slag skulle hjälpa till att överbrygga klyftan mellan ungdomsskola och universitet och högskola.

5. Utvecklingen i Sverige

Intresset för att skapa samarbete mellan arkiven och skolan har vuxit markant de två-tre senaste åren. Fler arkivinstitutioner har anslutit sig till de som jag skulle vilja kalla ”pjonärerna” (Skånes arkivförbund, landsarkivet i Östersund med Föreningsarkivet i Jämtlands län och vi själva). Idag 7 juni hålls en informationsdag om arkiv, skola och livslångt lärande på

Riksarkivet. För ett par år sedan bildades på initiativ av Riksarkivet ett informellt Arkivpedagogiskt forum, "som är ett nätverk för utveckling av kontakterna mellan skolan och arkiven som har till syfte att sprida kännedom om hur arkivmaterial på olika sätt kan berika undervisningen inte bara i historia utan även i en rad andra ämnen". Ett mer formellt konstituerande möte hölls i Lund den 25 april i år.

En bred översikt över de senaste årens arkivpedagogiska arbete på olika håll i landet har getts ut nyligen av Skånes arkivförbund. *Historia på riktigt! - arkivpedagogik i praktiken* som boken heter är en inspirerande introduktion till hur arkivmaterial kan användas i undervisningen- från förskola till vuxenundervisning.

6. Arkiv- och skolverksamhet i Frankrike

För de franska arkivinstitutionerna är det en självklarhet att de skall delta i skolvärldens liv. Samverkan med skolan anses sedan många år vara en viktig del, kanske t o m den viktigaste, för levandegörandet av arkiv. En institutionell förklaring är säkert att det franska arkivverket fram till 1958 hörde till Utbildningsdepartementet. Redan 1952 startade den första "service éducatif" på ett länsarkiv (*archives départementales*). Det var i Clermont-Ferrand (i Central Massivet). 1955 fanns det 15 "services éducatifs", 48 1970 och det dröjde 15 år till (1985) innan alla de 100 länen fick sin "service éducatif". Det brukar vara en eller två lärare som har ansvar för denna skolverksamhet. Sådana lärare får i sin tjänst några timmar som är speciellt avsedda för "service éducatif". 1998 var 530 undervisningstimmar delade mellan 156 lärare i de 99 "services éducatifs" som fanns i *archives départementales*, vilket motsvarar ett genomsnitt på 3-4 undervisningstimmar per länsarkiv. På Riksarkivet var det fyra lärare som jobbade på halvtid. Oftast undervisar lärarna på högstadiet eller gymnasiet, men några undervisar på lärutbildningen.

Arkivinstitutionernas personal medverkar med sin kännedom om materialet, framtagande av handlingar, utformning av utställningar, renskrivning och utgivning av dossierer, guidning av grupper vid besök m m.

Olika pedagogiska verksamheter erbjuds:

- Visningar av arkiven, vilka kan ersättas av diabildsvisning eller videofilm.

- Studium av arkivhandlingar: några på förhand tematiskt samlade eller speciellt handplockade handlingar enligt ett visst tema angivet av klassens lärare (original eller kopior).
- Utgivning av pedagogiska väskor och dossierer om olika ämnen, som t ex Revolutionen, 1:a och 2:a världskriget, skrivkonstens, skolans eller jordbrukets historia. Mellan 1975 och 1991 har 1200 dossierer, d v s ca 60 000 sidor getts ut i hela Frankrike.
- Besök av utställningar med frågeformulär anpassade för olika nivåer. Ofta framställs lättare versioner av utställningar som vandrar runt i länet. Frågeformulären är utformade som lekar för de yngsta eleverna som också erbjuds att utöva sin fingerfärdighet genom att prova på kalligrafi, sigillutgjutning, modellkonstruktion.
- "*Archivobus*", d v s en buss som finns i några få län och åker runt i länet, framför allt på landsbygden och erbjuder olika former av utställningar och aktiviteter.
- "*Concours de l'histoire de demain*", d v s morgondagens historikers tävling där olika åldersklasser får tävla om att framställa en skrift som baserar sig på lokala arkivhandlingar om ett nationellt angivet tema.
- Olika hemsidor, men de förblir relativt få.

En viktig del av verksamheten de senaste åren har varit att utbilda lärarna, på grund- och vidareutbildnings nivåer.

För att ge en antydning om denna arkiv- och skolaverksamhets omfattning kan jag lämna några ytterligare siffror för 1998: på Riksarkivet togs 508 grupper emot med totalt 12 531 elever och utbildning gavs till 1049 lärare fördelade på 56 grupper; på "*archives départementales*" var genomsnittet 800 elever per län. Men vissa länsarkiv är väldigt aktiva, som Côtes d'Armor, i Bretagne, där man tog emot 2548 elever och lärare vid 107 tillfällen under skolåret 1999-2000!

Omvisninger - en form for formidling?

Dette innlegget beskriver et opplegg med omvisninger for ulike grupper av publikum, slik vi har praktisert ved Statsarkivet i Kristiansand de siste 3-4 årene. Jeg vil også komme med noen refleksjoner omkring denne formen for utadrettet virksomhet.

Statsarkivet i Kristiansand har tradisjon for å være en såkalt ”publikumsvennlig” institusjon. Det merkes ikke minst på spennvidden i de henvendelser vi mottar, med spørsmål om nær sagt alt mulig som med en viss rett kan knyttes til ”gamle dager”. Vi tar slike henvendelser som tillitserklæringer, men samtidig blir vi også oppmerksomme på at ”der ute” råder både sprikende og uklare forestillinger om hvem vi er og noe urealistiske forventninger til hva vi kan tilby av tjenester. I tillegg får vi av og til mer urovekkende indikasjoner på at ”the silent majority” svever i lykkelig uvitenhet om eksistensen av både statsarkiv og arkivverk.

Et anerkjent botemiddel mot uvitenhet er (som kjent) informasjon, men dette forutsetter naturligvis at man på en eller måte får ”de vankunnige” i tale. Og hvordan tiltrekke seg oppmerksomhet og skaffe seg plass og taletid sentralt i det offentlige rom? Svaret kan være følgende: Flytt inn i flotte, nybygde lokaler og forsøk å utnytte all publisitet i forbindelse med medias og publikums flyktige interesse for begivenheten. Dette var situasjonen etter at Statsarkivet i Kristiansand fra november 1997 var etablert i den nye statsarkiv-bygningen. I noen måneder ble vi gjenstand for en uvant nysgjerrighet og oppmerksomhet fra omgivelsene. Informasjonsbehovet banket så å si på døra, og vi forsøkte å utnytte situasjonen etter beste evne. I praksis betyr dette at vi begynte å presentere og markedsføre institusjonen i et helt annet omfang enn det tidligere hadde vært mulig i våre gamle lokaler. Dels tok vi selv initiativet, f.eks. ved å invitere til ”åpen dag” for alle interesserte, dels svarte vi positivt og imøtekommende på de fleste henvendelser fra organiserte grupper.

Hensikten med offensiven var naturligvis å formidle til flest mulig det glade budskap om hvem vi er og hva vi står for. I tillegg tror vi at presentasjoner og omvisninger på stedet kan gi større innsikt og skape dypere inntrykk enn

den ordinære, upersonlige og mer overflatiske informasjonen som ytes via brev, telefon, brosjyrer og internett.

Målgrupper

Målgruppene for denne siden av vår virksomhet har vært nær sagt hvem som helst som kan tenkes å ha nytte og glede av statsarkivet. I tråd med god naboskikk inviterte vi tidlig vel-foreningene i nabolaget til omvisning i bygningen. Etter hvert har vi hatt besøk av en rekke forskjellige organisasjoner: lokale historielag, DIS-foreninger og andre grupper av slektsgranskere, representanter for våre "søskenbarn" på museums- og biblioteksektorene, pensjonistlag og eldresentre, arkivmedarbeidere og andre ansatte ved både offentlige og private virksomheter, arkitektforeninger og Rotary-, Lions- og Civitan-foreninger. Av mer kuriøse grupperinger kan nevnes soroptimistklubb, aksjebrevsammlere, speidere og sivilforsvarsforening. Hovedtyngden av våre omvisningsgjester utgjøres nå av skoleklasser, fortrinnsvis fra videregående skoler, og studentgrupper fra Høgskolen i Agder. Lærere i grunnskolen har vært hos oss på planleggingsdag, og historielærere ved videregående skoler har fått informasjon og omvisning i forbindelse med et seminar om kildemateriale som kan egne seg til elev-prosjekter.

I 1998 hadde vi ca. 1.000 omvisningsgjester i tillegg til de ordinære lesesalsgjestene. Senere har besøkstallet naturlig nok sunket en god del og flatet ut på 2-300 personer pr. år.

Opplegg - innhold

Etter hvert har vi utviklet et slags standard-opplegg for omvisningene. Tidsrammen er vanligvis 1 1/2 time, dvs. to skoletimer. Først kjører vi en PowerPoint-presentasjon på 45 minutter i vårt utmerkede møterom, som er utstyrt med de nødvendige fasiliteter. Deretter bruker vi like lang tid på en vandring rundt i deler av statsarkiv-bygningen, med innlagte stopp tre steder: magasin, konserveringsavdeling og lesesal.

I den "teoretiske" sesjonen legges stor vekt på å klargjøre noen helt sentrale begreper og problemstillinger, eksempelvis: forklare hva et arkiv er, hvordan arkiver dannes og over tid skifter karakter fra administrativt/faglig

hjelpemiddel til historiske kilder, og forskjellen mellom arkivinstitusjoner og biblioteker ("unik dokumentasjon" vs. "masseprodusert informasjon"). Videre orienteres om Arkivverket generelt og Statsarkivet i Kristiansand spesielt - hvem vi er, hvilke oppgaver vi har og hvilke tilbud vi har til publikum. I forhold til det siste ser vi det som viktig å få fram at statsarkivet ikke er noen "informasjonsbank" med alle relevante opplysninger samlet og ordnet etter alle tenkelige emner, objekter og personer, men at opplysninger mer eller mindre møysommelig må søkes og hentes "bitvis" ut fra enkeltarkiver. Målet er ikke bare å rekruttere nye lesesalsgjester, men også å gi dem realistiske forestillinger om hva de går til som arkivbrukere. Standard-presentasjonen inneholder ellers "smakebiter" fra vår arkivbestand, bl.a. bilder av spesielle arkivstykker og eksempler på skrift og innhold i ulike arkivserier.

Selve omvisningen appellerer kanskje mer til øynene enn til intellektet, men for noen vil utvilsomt direkte visuelle inntrykk gi større utbytte enn lengre verbale tirader. Det er gjerne under disse vandringene at spørsmålene kommer, og vi forsøker ellers å kommentere fortløpende det vi ser. For de fleste er det vel både første og siste gang de oppholder seg i et arkivmagasin, men derimot inviteres de til å komme tilbake til lesesalen. Her gis derfor en ganske grundig innføring i fasiliteter, framgangsmåter og regler. Nede i verkstedet viser konserveringspersonalet fram eksempler på flere stadier i en konserveringsprosess og forteller om sine arbeidsoppgaver. Hele vandringen rundt om i bygningen er ment som en utdyping og visualisering av den forutgående forelesningen.

De forskjellige grupper av besøkende har gjerne høyst ulike interesser og forutsetninger, og derfor prøver vi i hvert enkelt tilfelle å tilpasse standard-malen mest mulig til gjestenes utgangspunkt. Det kan f.eks. være stor forskjell mellom skoleklasser på samme trinn fra samme videregående skole. En klasse kan ha eldre historie i fagkretsen og vil derfor være mest interessert i arkiver som historiske kilder. En annen klasse har kontorlag, med tilhørende praksisperiode ved ett eller annet kontor. For disse vil det være aktuelt å vinkle presentasjonen mer omkring arkivdanningsprosspørsmål. Andre elever på terskelen til en yrkesutdanning vil vite mer om konserveringsarbeid. Historiestudenter vil gjerne etterspørre aktuelt kildemateriale for egne studier. Pedagogikkstudenter kan være mer opptatt av det som kan tilrettelegges for og brukes av elever.

Omvisningene for skoleelever og studenter inngår som del av undervisningsopplegg og foregår på dagtid. Andre grupper er naturlig nok nødt til å legge sine besøk hos oss til kveldstid, og disse har det i stor grad vært statsarkivaren personlig som har tatt seg av.

Formidling?

Temaet for dette seminaret er ”Kulturarv og arkivformidling”. Tittelen på dette innlegget stiller spørsmål om omvisninger kan regnes som en form for formidling. Under overflaten i denne problemstillingen ligger det en utbredt oppfatning av at det må skilles mellom formidling og ren informasjonsvirksomhet. Men en klar grensdragning mellom begrepene blir problematisk. Når opphører informasjonen, og hvor begynner formidlingen?

Jeg vil velge å se arkivformidling som en mer omfattende prosess, bestående av flere trinn eller faser. I en slik prosess ligger elementer av både triviell informasjonsvirksomhet og tilgjengeliggjøring, i det minste som viktige forutsetninger for at selve arkivene i det hele tatt kan formidles. For å kunne gjøre seg nytte av arkivene på Statsarkivet i Kristiansand, må man naturligvis vite at de oppbevares her, adressen vår og når vi har åpent for publikum. Samtidig må arkivene være tilrettelagt for bruk gjennom bl.a. ordning og katalogisering. Det endelige mål i formidlingsprosessen vil være nådd når publikum er kommet i besittelse av tilfredsstillende informasjon eller dokumentasjon om det man i utgangspunktet søkte etter. I hele denne prosessen vil statsarkivets personale ha en svært sentral posisjon.

Vårt opplegg med kombinerte presentasjoner/omvisninger plasserer oss et sted forholdsvis tidlig i arkivformidlingsprosessen, i en rolle som mellommann eller bindeledd mellom arkivene og publikum. I denne fasen formidler vi ikke direkte arkivenes innhold, men bringer videre kunnskap om sammenhenger og rammeverk. Med slik basiskunnskap som ballast, vil publikum forhåpentligvis være bedre forberedt og rustet for den egentlige arkivformidlingen, enten den foregår på lesesalen eller via internett.

Mitt svar på spørsmålet *Er omvisninger en form for formidling?* blir følgelig et noe betinget ja.

HAU - HORI - HURA

Fremmede språk og arkivformidling

Hovedemnet for dette foredraget er *hvilke* fremmede språk som har vært brukt i vår arkivformidling eller som kan tenkes å bli aktuelle til det, og en del om *hvorfor, hvordan og hva*. Det er mine personlige tanker, litt basert på opplysninger fra eget statsarkiv (Statsarkivet i Tromsø, heretter SATO), Riksarkivet og departementshold. Ikke minst ved andre statsarkiv kunne vel noen ha ett og anna å tilføye om hva de har gjort og-eller tenkt.

2001 er det europeiske språkåret, for EØS-landene. Og vi er midt i urbefolkningenes tiår, ifølge FN. Da passer det ikke verst med ordene hau, hori, hura!

De er likevel *litt* tilfeldig valgt. De er fra ett av Europas mindre utbredte språk, men kanskje verdensdelens eldste, nemlig euskara, mer kjent som baskisk. De kan oversettes med: Denne, den, og den der borte. Et slikt tredelt perspektiv har jeg på spørsmålet "hvilke".

Samtidig kan vi iblant dele synsfeltet foran oss i to, nemlig:

- På en kant de generelle, mangepersons-dekkende tiltak, som brosjyrer, Internett-sider, omvisninger m.v.
- På den andre kanten de enkeltvise tiltak, dels samtaler dels brev eller andre skriftlige meldinger til personer som kommer med konkrete ønsker og bestillinger.

Videre i foredraget skal jeg som hovedprinsipp anvende det tredelte perspektivet.

HAU

Denne - saksmappa - eller hva man vil, med fremmede språk som er naturlig og nærliggende for oss å bruke, inneholder bare Norges nummer to-språk engelsk, som har en så sterk posisjon at formann Haugen i Språkrådet tror at det innen få år i stor grad vil overta som skriftlig bruksspråk. Innen næringslivet iallfall har denne utviklinga allerede begynt (Statoil, Telenor).

Kompetanse på engelsk finnes overalt i etaten, fra høyeste hold til langt ned i rekkene mange steder. Det er ikke så veldig mye å si om bruken av det. En ting er at på det generelle felt vil lagarbeid, f.eks. gjennom etatshøringer, kunne bidra til å sikre produktperfeksjonering.

Det klinger dårlig med: "persons living in" når det er tale om lister over avdøde. Og det er jo direkte galt når det på ei naboside står: "Olof's father was ... Anders ... and his wife Stina". Det står korrekt nok "Olofs föräldrar var" osv. i den hjemlandske versjonen av vedkommende bok fra Riksarkivet i Stockholm. Hvis man konsekvent skrev moras navn først, ville kanskje slike feil aldri oppstå.

Iblant må man gjøre prinsipielle valg, som om engelsk eller amerikansk variant skal brukes. I hovedsak mener jeg at den europeiske bør gis fortrinn i det generelle. Men selvsagt bør man i enkeltsaker bruke amerikansk til amerikanere, slike brev utgjør vel også det meste av vår saksbehandling på engelsk eller anglo-amerikansk. Ofte kan man unngå de ord som finnes i flere varianter, og dermed få en tekst som er korrekt i flere verdensdeler. Det finnes jo for øvrig mange versjoner av engelsk, rundt om i Asia og ellers.

For øvrig er det grunn til å skryte en del av at det er lagt så mange engelske tekster på Internett, i Digitalarkivet.

HORI

Den - avdelinga eller gruppa fremmede språk som ligger noe mer fjernt fra oss, der vi ikke har noen generelle tiltak, men som kan ligge nærmest til eventuelt å bli tatt fatt på.

Særlig i Nord-Norge er det naturlig å tenke på en del språk som er både fremmede og norske samtidig - nemlig de samiske. Det vern samisk har fått symbolsk i grunnloven, og mer konkret i sameloven (av 1987, med bestemmelse om språk som trådte i kraft 1993), tilsier at et organ som dekker noen av de kommunene som har definert seg inn under loven, skal svare på samisk ved samiske henvendelser derfra.

Litt generell informasjon på et samisk språk kunne det kanskje være en idé å lage, f.eks. ei brosjyre om slektsgransking og Arkivverket. Tanken på å få utforma informasjon på samisk har SATO vært inne på et par ganger. Men heller ikke SATO har noen ansatt som behersker språket, for å svare på en eventuell henvendelse ville vi måtte bruke ekstern hjelp. Det finnes jo ekspertise f.eks. ved Universitetet i Tromsø, (som vi ligger inne på området til,) og i Nordisk Samisk Institutt i Guovdageaidnu-Kautokeino. Hittil er vel dette det mest avanserte vi har gjort i SATO innen samisk, å passe på å skrive stedsnavnene for aktuelle kommuner og organer i begge former på brev og konvolutter.

At nordsamisk uoffisielt er blitt et slags felles skriftspråk for alle samer, gjør at man må konsentrere seg om det. Men det spørs om noe i framtida også bør gjøres overfor sørsamene hvis deres språk overlever og får aktive brukere.

Jeg kaster bare fram tanken om det kunne være en ide med ei brosjyre på samisk, samt om det i så fall kan være aktuelt med samarbeid med svensk og/eller finsk arkivverk.

I den samme gruppa litt til sides for oss mener jeg at vi i tillegg til nord-samisk bør se for oss noen få andre språk; tysk, fransk, kanskje også spansk og finsk.

Er det noen spesiell grunn til å snakke særlig om tysk og fransk, bortsett fra at det er de som nest etter engelsk vel fortsatt blir mest undervist i den videregående skolen? Jo, de er ved siden av engelsk de viktigste offisielle EU-språkene. Men EU har hele 11 offisielle språk, og med EØS-avtalen er også islandsk (og norsk) trukket inn.

Det statlige Norge er gjennom EØS-avtalen ikke pliktig å svare på samme språk når man får brev selv på fransk eller tysk, er det opplyst av en sakkyndig i Utenriksdepartementet (UD). Selv til disse kan man bruke engelsk. All korrespondanse mellom den norske stat og EU-administrasjonen foregår på engelsk, ifølge UD.

EUs regelverk viser til FNs menneskerettighetserklæring, som bl.a. sier at ingen skal diskrimineres pga. sitt språk. Dette har betydning når en person henvender seg til selve EU-administrasjonen, men ikke når det er til et vanlig nasjonalt, administrativt organ i et anna EU- eller EØS-land.

For noen få år sia fikk vi ved SATO et fransk brev. Vi kosta på oss å svare på samme språk, med god, gratis hjelp fra en innfødt ved Universitetet i Tromsø. En eventuell neste gang kan det derfor gå lettere, iallfall med standarduttrykkene.

Også tysk brevskrivning har vi hatt noen få ganger. Det er gått tilbake både med dette språket og fransk i den videregående skolen de siste årene. Men tysk har fått økt betydning etter murens fall og pga. dagens markeds-forhold og ventes å få enda større betydning i EU-sammenheng hvis unionen om noen år utvides østover.

Den andre verdenskrig, og på enkelte måter etterdønningene av den, gjør tysk viktig i forbindelse med både enkeltpersoners rettigheter og interesser og i forhold til mer generelle historiske forhold. Her har vi på flere måter "Ein weites Feld" foran oss, som tittelen på ei bok av Günter Grass lyder, og som ei bok av RAs Kåre Olsen er eksempel på.

HURA

Den der borte - den stimen med språk som ligger et godt stykke borte fra oss, som det ikke er naturlig å gjøre noe generelt, etatsmessig med i overskuelig framtid eller i det hele tatt noen gang.

Noen av disse er likevel, eller kan tenkes å bli, mer aktuelle eller nyttige enn de fleste andre. Eksempler kan være: Russisk, italiensk, noen vil kanskje en gang i framtida si urdu, tyrkisk, esperanto. Men ikke minst må finsk og spansk nevnes, hvis vi skal plassere dem i dette fjerneste området.

I Nord-Norge har vi ganske allsidige språksammenhenger i forbindelse med samene og med naboskapet til Russland og Finland. Finsk er det kanskje selv sett fra Nord-Norge mest naturlig å regne i denne fjerneste gruppa. Men kunnskaper om ord, språkregler og årsaker til misforståelser kan ofte komme til nytte. Som at finlenderne ikke kan si "sm-" i begynnelsen av ord, slik at et svensk ord "smed" kan bli slektsnavnet "methi" på finsk, at Hapalathi ved misforståelse i Norge har vært skrevet Abbalathi, at Taavo i Norge er blitt til Davo, og den del av familien som jeg kjenner som har flytta tilbake over grensa er blitt til de eneste i Sverige og Finland som skriver navnet med "d", mens resten der fortsatt skriver mer korrekt

Ta(a)vo. Og liknende feil i Norge med ord på "p-" og "k-". Men motsatt vei skjer det liknende forandringer. Og gårdsnavnet Taavo har kanskje navn etter en svenske ved navn David, et gårdsnavn Tolppi kanskje etter et svensk slektsnavn Stolpe.

Interessant var det å høre at man i Riksarkivet nå har fått en del brev fra tidligere russiske krigsfanger som ønsker opplysning av velferdsmessig betydning, og at man til dels har kunnet svare på samme språk og med kyrilliske bokstaver.

Ettersom Tyskland nå for bare få dager sia vedtok den ordninga som skal gi erstatning til tidligere slavearbeidere, vil kanskje denne typen saker øke i omfang. Tida renner ut for stadig flere av ofrene, men arvinger overtar retten til erstatning.

Angående spansk kan nevnes at UD på si Internett-side har tatt også det språket i bruk, sikkert med sikte særlig på Latin-Amerika. Hvis det spanske kongehus skulle få et norsk innslag, vil nok også betydninga i forhold til Spania øke.

Foruten at jeg forstår noen få ord finsk, forstår jeg noe spansk og italiensk. Jeg har litt ekstra sans for det siste, generelt som lettforståelig, tydelig og velklingende, og pga. trådene til latin, som det jo kan være nyttig å kunne litt av, latin altså.

Italiensk kan også gi eksempel på en tredje type perspektiv-forflytning. Språkets ord i akkusativ og dativ for "dere" er "vi". "Vi rispetto io" er altså ikke noe om hva *vi* gjør, men betyr derimot (på bokmål) "dere respekterer jeg". Dette kan minne oss om at et moment i saksbehandling og anna arkivformidling nettopp bør være at vi tenker oss, altså bevisst prøver å "sette" oss selv, inn i "de andres" – "den andres", sted.

Pussig er det også at dette italienske "vi" i tillegg kan bety "der" og "dit", mens ordet for "oss", som er "ci", kan bety både "her" og "der" og "dit". Vel, nok om det, før jeg begynner å bli svimmel.

Men med dette i tankene kan vi se litt nærmere på det todelte perspektivet på arkivformidling:

- På den ene sida har vi de generelle tiltak, som jo kan ha mange enkeltsaker, uttalte behov og ønsker fra ymse hold som delvis forårsaking, men som likevel er noe vi lager for å kunne generelt nå fram til mange som kan tenkes å være interessert i noe av det som tiltaket tar opp, og som iblant mest eller helt ut er forårsaka av et ønske om å skape ny interesse og kunnskap eksternt.
- På den andre sida har vi enkelttiltakene, som når slik saksbehandling utføres, enten på norsk eller et fremmed språk, kan regnes som en type arkivformidling i forbindelse med enkeltstående problemer eller undersøkelser.

Kanskje kan man si at vi overfor personer i utlandet driver en slags ambassadørvirksomhet når vi hjelper dem med iblant vanskelige, iblant lettere, spørsmål, selv om vi ikke alltid finner positive svar eller alt som det spørres om. Velvillige og ikke minst resultatrike svar har sikkert iblant ringvirkninger, de er arkivformidlende tiltak overfor både mottakeren og opptil mange andre i hennes eller hans slekt og/eller omgangskrets. Og kontakt mellom personer i forskjellige land, gjerne av samme slekt, blir iblant oppretta.

De generelle tiltakene kan muligens, som noen har vært inne på her (på seminaret), gjøre en del enkelthenvendelser overflødige; de søk som gjøres på Internett, erstatter noen brev til eller besøk hos oss. Men det spørs om ikke brevhenvendelsene, ikke minst fra utlandet, kan øke etter hvert, som et resultat av de delvise resultater folk selv klikker seg fram til. Da er det nettopp viktig å kunne gå i dybden, selv om man ikke har så mye tid å gjøre på, og å vite hvordan feil har kunnet oppstå (som at noen trodde en person var fra Tromsø, mens kilden bare opplyste Troms). Og det kan være at vi oftere må sende negative svar. Da vil vi få mer bruk for diplomatiske vendinger og henvisninger til annet hold.

En etymologi til et ord betegner den forklaring man tror mest på eller mener å ha fastslått om det spesielle ordets opphav. Som oppsummering vil jeg fabulere litt lydmessig og etymologisk og sammenligne vårt nærmeste fremmedspråk engelsk med de euskara-ordene som hadde inspirert til det tredelte perspektivet.

HAU likner svært på engelsk how - og, ja, angående det som ligger nært og som man er godt i gang med, er det dels spørsmål om hvordan man skal gjøre tingene, dels om hva som skal gjøres.

HORI minner om engelsk hurry - og når det gjelder det som ligger lenger unna oss, er det kanskje snart på tide å få farta litt opp, hvis noen generelle ting i det hele tatt skal gjøres. At for eksempel et museum i Øst-Finnmark alt i 1991 laga fullstendige publikumskataloger på tysk og fransk over alle utstilte gjenstander, er kanskje ikke veldig relevant, men kanskje bør også Arkivverket tross alt utarbeide litt generelt formidlingsmateriale på de språkene, f.eks. på Internett. Og hva med finsk, spansk og ikke minst, hva med samisk?

Når det gjelder HURA, er etymologien til engelskens "hooray" og vårt "hurra" ikke sikkert fastslått av ekspertene, etter det jeg har lest. Det spør virkelig om ikke den eldste opprinnelsen er middelalderens baskiske kvalfangeres og fiskeres rop om "den der borte" når de oppdaga en blåst eller ei fiskevøa og heiv seg på årene for å nå målet i det fjerne. Hundrevis av baskiske fartøyer, etter hvert trolig også noen fra Bristol, fiska torsk ved Newfoundland allerede før Columbus gjenoppdaga Amerika, slik Mark Kurlansky skrev om i boka "Cod" ("Torsk" på norsk), ei bok som en stor engelsk bokhandel plasserte under emnet religion...

Og jeg vil tro at når man i tilfeller av saksbehandling kan ha nytte av fjerntliggende, om ikke direkte "farfetched" ((lang)søkte) språk eller kunnskaper om språk, da får det regnes som et gode som iblant kan framkalle et lite internt - eller i det minste innvendig - hurra.

Men de generelle forekomstene, enten de er fjerne eller nære, er det opp til våre hovedsmenn om de vil gå inn for roing eller hamling henimot, og det gjerne uten at så mange "hau"-rop eller iallfall uten at noe særlig med "hori"-rop stiger opp. Det er selvsagt alltid spørsmål om begrensa ressurser og om nødvendigheta av streng prioritering.

Hvis jeg skulle foreslå *en* ting innen foredragets tema, kunne det være på bakgrunn av bl.a. eksemplet med Riksarkivets tidvise eller nåværende ekspertise i russisk, og det kunne lyde omtrent slik: At etaten kartlegger, og

setter opp i en oversikt som holdes ajour, de ressurser i fremmede språk utenom engelsk som finnes i Riksarkivet og de forskjellige statsarkiv.

Ett formål med et slikt tiltak kunne være at hvis man et sted mottok noe man ikke forsto, f.eks. på gresk, da kunne man raskt se om det var mulighet for hjelp innen etaten. Om vi så likevel måtte nøye oss med svarbrev på engelsk, fikk det bli opp til mottakeren å få oversatt det til eget språk.

Til slutt:

Noe av det jeg har vært inne på, gjør det ikke unaturlig å sitere et utsagn jeg kom over her i vinter, selv om det kan virke for pessimistisk om muligheten til å lære. Og vi får ta sjansen på originalspråket: "Life is like a foreign language, all men mispronounce it."

ABM-meldingen og utfordringer til samarbeid på tvers av sektorene

I Gol stavkirke i Hallingdal hang det i sin tid et portrett av storbonden Bjørn Frøysaak med familie. Bildet er datert 1699, og det er i dag på Norsk Folkemuseum. Dette er etter det jeg kjenner til det eldste bevarte portrettet av en norsk bondefamilie. I midten står Bjørn Frøysaak selv, og etter datidens skikk er han avbildet sammen med begge sine koner og sine 18 barn. Bildet er brukt som illustrasjon i mange forskjellige tematiske sammenhenger. I Arkivverket kan vi finne personopplysninger om Bjørn Frøysaak, hans økonomi og eiendommer og om hans familie. Bildet forteller blant annet om draktskikk og bruk av smykker på landsbygda i Norge omkring år 1700. Hvis man vil gå videre på dette feltet, er det nødvendig både å se på museenes samlinger av tilsvarende gjenstandsmateriale, på skiftematerialet i arkivene og på litteraturen i bibliotekene. Det kan sies mye om alle de mulige temaene dette bildet kan være en interessant kilde for, og for de fleste av dem vil det være nødvendig å sammenstille fremstillingen på bildet med kunnskapskilder både innenfor arkiv, bibliotek og museumssektoren.

Bakgrunn

Hvis vi ser på de kildetypene arkiv, bibliotek og museer tar hånd om i dag, er det store overlappinger. Vektlegging og mengde av materiale varierer med institusjonstype. Men i praksis ser vi at alle sektorer forvalter litteratur, arkiv, foto, film, video og kunst. For meg som har museumsbakgrunn, er det lett å tenke at museene står alene om gjenstandssamlinger, men i mindre målestokk finnes det også kunst og andre gjenstander i arkiv og bibliotek.

ABM-sektoren har et betydelig antall brukere. Museumsbesøket ligger ganske stabilt på ca. 9 mill. pr. år, og det er ca. 21 mill. besøk i bibliotekene. Det betyr at hver innbygger i snitt avlegger museer og bibliotek 7 besøk pr. år. Jeg har ikke tall for arkivbruk, men i denne sammenhengen er det ikke minst interessant å se på den store pågangen på søk i folketellinger og andre arkivkilder som nå er lagt ut på Internett. Også innenfor bibliotek og museer ser vi en stadig øking av nettbrukere. På Museumsnett Norge anslår vi ca.

en mill. pålogginger pr. år, og det vil neppe ta lang tid før en del museer vil ha flere besøk på nettet enn ”fysiske” besøk i utstillingene.

I takt med økningen i utdanningsnivået i befolkningen, stiller brukerne våre stadig større krav til service og til tilgang til kunnskapskildene. I museene merker vi dette godt. Publikum er ikke lenger fornøyd med å bli henvist bare til de deler av samlingene som vises i utstillingene. De vil ha opplysninger og kunnskap om de delene som oppbevares i magasinene – samlinger som tidligere i praksis kun var tilgjengelige for museenes egne ansatte og for forskere.

Stortingsmelding 22 (1999-2000)

I desember 2000 behandlet Stortinget *St.meld. nr 22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet* (ABM-meldingen).¹ Meldingen, som ble lagt frem av regjeringen Bondevik og opprettholdt av regjeringen Stoltenberg, fikk bred politisk tilslutning.

Med ABM-meldingen er det et mål å forme rammevilkår som kan gi grobunn for å trekke full nytte av det samarbeids- og samordningspotensialet som foreligger mellom arkiv, bibliotek og museer, samtidig som det legges til rette for å utvide de sektorspesifikke sidene. Samlet skal de tre sektorene kunne yte bedre tjenester overfor samfunnet.

For ABM-sektoren ligger det utfordringer i å:

- Utnytte det potensialet ny teknologi representerer for systematisk sammenstilling og formidling av informasjon.
- Sikre kildene for ettertiden ikke minst ved å håndtere de bevaringsproblemene som digitalt lagret informasjon fører med seg.
- Se oppgaver og arbeidsmål på tvers av tradisjonelle sektorgrenser.
- Samordne tiltak og oppgaveløsninger nasjonalt, regionalt og lokalt.
- Dokumentere et samfunn som endrer seg i stadig raskere tempo.
- Formidle det historiske forløpet til flest mulig på en pedagogisk måte.

¹ En elektronisk versjon av meldingen ligger på denne nettadressen:
<http://odin.dep.no/kd/norsk/publ/stmeld/index-b-n-a.html>

Meldingen fokuserer på følgende virkemidler:

- Øking i statlige bevilgninger og tilskudd.
- Organisatoriske endringer.
- Endringer av lover, forskrifter og standarder.

IKT

Kulturnett Norge er en viktig satsing i denne sammenheng. Vi har fire sektornett: arkivnett, biblioteknett, kunstnett og museumsnett. Ansvar for disse sektornettene er lagt til henholdsvis Riksarkivet, Statens bibliotektilsyn, NoTAM² og Norsk museumsutvikling. Ansvar for den sentrale delen eller "navet" i Kulturnett Norge ligger i dag i Nasjonalbiblioteket. Kulturdepartementet har nettopp fått gjennomført en evaluering av Kulturnett Norge og et av forslagene fra evalueringsgruppa er å samle redaksjonene for sektornettene og "navet" for å få bedre samhandling og sterkere synergieffekt.

Utvikling av "Det digitale bibliotek" er en utfordring som er felles for de tre sektorene. Navnet er ikke helt godt fordi vi som har bakgrunn i arkiv eller museer lett tolker "det digitale bibliotek" som et uttrykk for elektroniske kataloger med tilhørende litterære kilder i fulltekst. Men i begrepet "det digitale bibliotek" ligger et nettsted der både litteratur, arkiv, foto, film, lyd og gjenstander er tilgjengeliggjort i digitalisert form. Her ligger det store utfordringer til samarbeid både om kompetanseutvikling, tekniske standarder, digitalisering av relevant og viktig kildemateriale, pedagogiske løsninger og bevaring av digitalt kildemateriale. Det er viktig at vi samarbeider om å legge til rette for at kildematerialet kan utnyttes på tvers av institusjons-typer. Vi bør ha et tettere samarbeid om autoritetsregistre, topografiske betegnelser og bruk av kart.

Mange institusjoner har etter hvert opparbeidet god teknisk kompetanse på IT-feltet, men den pedagogiske kompetansen er langt svakere. Vi har statistikker som forteller mye om bruk, men vi vet lite om hvordan kunnskapene og opplevelsene vi ønsker å formidle, når frem til brukerne. Dette er et felt der vi trenger forskning for å danne grunnlag for videre opplæring og kompetansebygging.

² Norsk nettverk for Teknologi, Akustikk og Musikk.

Det er en myte at kildematerialet er sikret for ettertiden hvis det blir tatt hånd om av arkiv, bibliotek eller museer. Jeg har tidligere nevnt utfordringer som ligger i bevaring av digitalt kildemateriale, men utfordringene gjelder også de eldre samlingstypene. Vi bør samarbeide om metoder for å ivareta så vel preventiv som aktiv konservering. Vi har fått en konserveringsutdanning ved Universitetet i Oslo, men vi mangler stadig studieretning for papir- og fotokonservering. Når det gjelder utbygging av konserveringsverksteder og utvikling av spesialkompetanse, er det aktuelt både å se på samhandling og arbeidsdeling.

I samarbeid mellom Kulturdepartementet (KD) og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) ble det i 1999 nedsatt en arbeidsgruppe som skulle se på IT og andre sektorovergripende utfordringer innenfor arkiv, bibliotek og museer. Arbeidsgruppen avla sin innstilling *TverrsAMBand* i april 2001. Jeg vil anbefale denne rapporten for dem som vil gå dypere inn i utfordringer på IKT-området.³

Samlokalisering og sammenslåing

På samme måte som brukerne våre vil være tjent med en samordning i utviklingen av Internett-tjenestene, kan det også være aktuelt å se på gevinster ved samlokalisering av arkiv, bibliotek og/eller museer. Hvis jeg hadde fått begynne med blanke ark i en kommune i dag, ville jeg ganske sikkert ha ønsket en felles institusjon for å ivareta funksjonene til folkebiblioteket, det lokale museet og trolig også det lokale arkivet. Men det er sjelden man kan begynne med blanke kort. Derfor vil de fleste kommunene og fylkene måtte planlegge ut fra kartet slik det ser ut i dag, og da kan det ligge mange bindinger som man må ta hensyn til.

Vi har ikke så mange gode eksempler å vise til hvis vi skal se på det som er gjennomført i praksis, men på Slemmestad i Røyken har folkebiblioteket ansvar både for Cementmuseet med arkiv, et geologisenter og naturstier⁴, og i Ål kulturhus finner vi folkebiblioteket, Nesch-museet og en utstilling fra Ål Bygdamuseum under samme tak. Størst gevinst vil vi kunne hente ved slike samlokaliseringer dersom vi også kan få til samarbeid om bruk av

³ En elektronisk versjon av innstillingen er lagt ut på Kulturdepartementets hjemmesider: <http://odin.dep.no/kd>

⁴ Adresse for hjemmesidene: <http://www.royken.folkebibl.no>

lokaler og personalressurser. Både arkiv, bibliotek og museer driver i dag med utstillingsvirksomhet, og felles betjening og lesesal for brukere av litteratur, arkivalia og annet kildemateriale er en annen utfordring. Vi ser i dag at det tenkes i slike retninger flere steder i landet. Her ligger det utfordringer både på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. På nasjonalt nivå er det naturlig å peke på forslaget i Stortingsmeldingen om å opprette et felles kontor for utvikling av arkiv, bibliotek og museer, ABM-utvikling.

Forskning

I Norsk museumsutvikling (NMU) er vi opptatt av både å styrke den tematiske forskningen i institusjonene og forskning rundt museenes egen virksomhet. Vi ser klare behov for metodologisk forskning rundt selve museumsarbeidet både når det gjelder systematisering, konservering, tilgjengeliggjøring og formidling. De fleste av disse aspektene vil også være relevante for arkiv og bibliotek. I NMU arbeider vi for å få til et eget forskningsprogram for museumskunnskap som kan ivareta disse behovene, men det er spørsmål om sektorene heller burde gå inn på en felles satsing på dette området.

Den kulturelle skolesekken

Barn og unge er viktige målgrupper. Gjennom prosjektet *Den kulturelle skolesekken* ønsker regjeringen å legge til rette for at elever i grunnskolen lettere får tilgang til, gjør seg kjent med, og får et aktivt og positivt forhold til kunst- og kulturuttrykk av alle slag. Sekretariatet for Den kulturelle skolesekken er lagt til Norsk museumsutvikling⁵, og i år er det i samarbeid mellom KD og KUF avsatt 22 mill. kroner til formålet. De statlige utdanningskontorene og de fylkeskommunale kulturetatene er viktige ledd i organisering av dette prosjektet, og for regionale og lokale institusjoner er det derfor naturlig å søke kontakt med disse hvis man har ønske om å være med på denne satsingen.

⁵ Prosjektets hjemmesider ligger på denne adressen:
<http://www.museumsnett.no/kulturelleskolesekken>

Formidling på gamle og nye måtar

Utkikspunkt: Vestlandet

Kjære kollegaer! Riksarkivar! gjester!

Eg vil takke på det hjartelegste for at eg vart invitert hit for å snakke om formidling, med utgangspunkt i Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane.

Lag meg først gje dykk eit omriss av historia til institusjonen vår. Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane er ein ung institusjon. Den vart etablert i 1983, då som ei prøveordning. Ordninga vart permanent i 1986. Vi er altså framleis i tenåra, og slik sett vel knapt kan reknast som tørr bak øra, særleg sett i forhold til Riksarkivet og noen av statsarkiva våre. Vi har i dag kring 10-11 tilsette, er lokalisert i fylkeshuset på Hermansverk, Leikanger i Sogn. Abeidsområda våre er vern og formidling av privatarkiv, kommunale og fylkeskommunale arkiv, folkemusikk, fotovern, stadnamn og munnleg tradisjon.

Formidling dreier seg i bunn og grunn om å skaffe seg nye brukarar og pleie best mogeleg dei mange eller ev. få ein har.

Det har vore sagt at arkivinstitusjonane knytt til Landslaget for lokal- og privatarkiv (LLP) har ein svak brukartradisjon, då samanlikna med Arkivverket. Statsarkiva og Riksarkivet er eldre, er lokalisert i hovudstad og regionsentra, i nærleik av universitet- og forskingsmiljø. Dei ligg nærare brukarane og har – meiner mange – dei viktigaste kjeldegruppene i si varetekt.

Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane er lokalisert i provinsen, der avstandane er lange og befolkningsgrunnlaget skrint. Store delar av arkivaliene vi handterer, er plassert ute i kommunane. Med dette som utgangspunkt vert både formidlingsstrategiane og det faktiske formidlingsarbeidet annleis.

Vi kan dele brukarane av formidlingstenestene våre inn i 2 hovudgrupper: 1) Det vi kan kalle profesjonelle brukarar, dvs. representantar frå dei eksterne samarbeidspartnarane våre, det vere seg kommunar, fylkeskommunar, private verksemdar. Mykje av arbeidet vårt går ut på å gje

eit best mogeleg tilbod av arkivtenester til dei eksterne samarbeidspartnarane våre. Det gjeld både tenesteyting knytt direkte til arkivalier, tenesteyting knytt til opplæring og kursing eller andre tenester. Dette var altså dei eg kallar ”profesjonelle brukarar”.

Den andre hovudgruppa er 2) tradisjonelle brukarar, privatpersonar med trong for eller interesse for arkivsaker eller kjeldetilfang som vi forvaltar. Vi har etter måten lite av tradisjonell brukaråtfærd, som førespurnader pr. brev, personleg oppmøte på lesesal osv. I staden har det synt seg at desse brukarane i større og større grad nyttar seg av nye kommunikasjonskanalar som e-post og Internett.

Og her er vi framme ved det som eg meiner særpreger fylkesarkivet sin formidlingsstrategi: I alt vårt arbeid mot brukarane freistar vi å spørje oss sjølve: - Korleis kan vårt verne- og formidlingsarbeid i Sogn og Fjordane kombinerast med føremonene som ny teknologi fører med seg? Og vidare: Kor er problema? Kor er utfordringane? Korleis kan dei løysast?

Drivkrafta bak det vi kan kalle vår ”digitale formidling”, har vore Gunnar Urtegaard. Heilt frå oppstarten i 1983 har han vore med og setje ny teknologi på dagsorden for kulturvernet i fylket. IKT har vorte brukt både som eit fagleg verkty for vern og som formidlingsverkty.

Når det gjeld IKT som verkty i vår formidling, er det 2 ”hovudprodukt” som har kome ut av vårt arbeid med digital formidling: a) digitalisering av ulike typar katalogar og registre, og b) utlegging av utvalde kjeldetypar som det er etterspørsel etter.

Vi har lagt ut hovudkatalogen vår og ei rekkje spesialregistre på Internett. Den tyngste delen her (både i omfangsmessig og vel også pedagogisk forstand) er utdrag av ASTA-databasen. Av andre spesialregistre kan eg nemne ein omfattande database over lag og foreiningar sine arkiv i Sogn og Fjordane. Dette er altså tradisjonelle og velkjende ting som får ei litt ny drakt på Internett. Velkjende vel og merke for oss sjølve og noen andre ”innsidarar”. Men etter kvart som katalogane våre vert meir brukt rundt om i heimane, vil også denne biten verta meir kjend.

Det andre hovudproduktet i den digitale formidlinga vår er utlegging av utvalde kjeldegrupper-/typar frå Sogn og Fjordane på Internett. Eksemplar her er ulike typar av persondata (kyrkjebøker, folketeljingar) historiske

fotos, folkemusikk eller stadnamn. Det er i første rekkje denne delen av Internett-tenestene våre som fengjer brukarane. Her ligg det dokumentasjon ”gryteferdig”, til bruk for den interesserte. Eg vil seie at 80-90 % av trafikken på Internett-tenesten vår rettar seg mot tilrettelagde kjeldegrupper.

Det at brukarane så å seie betjener seg sjølve ved å velje kjeldegruppe og gjere søk fører sjølvstakt ting med seg. Vi får frå tid til annan litt vel mange spørsmål via e-post knytt til søk og resultata av dei. Mange av spørsmåla er av ein slik art at dei nok kunne ha vore luka ut gjennom gode hjelpesider. Her har vi ei utfordring: Korleis skal vi formidle arkivlære, kjeldelære, kjeldekritikk. Vi har og ei utfordring på dette med å dokumentere og formidle korleis databasane er bygd opp og korleis datapostane er registrert. Framleis er det slik hos oss i alle fall, at ein føreset at kunnskapane om dette er til stades hjå brukarane.

Det slår oss gong på gong dette med at god gammaldags kjeldelære i grunnen aldri blir gammaldags. Snarare tvert imot: Det er viktigare enn nokon gong, dette å kunne gå bak informasjonen og setje informasjonen i ein samanheng. Men: Korleis skal vi formidle den typen av kunnskap?

Framover

Kva vil så Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane satse på i åra som kjem når det gjeld formidling? Vi vil framleis ha tradisjonell sakshandsaming sjølvstakt. Vi vil og ha ein lesesal der brukarane i ro og mak kan nyte den luksusen det er å bla i originalmateriale. Vi vil og sjølvstakt utvikle og kvalitetssikre katalogverk og andre registre.

Men i tillegg til alt dette vil vi formidle på nye måtar; kome i kontakt med brukarane våre på nye måtar. Og det vil innebere to ting: ”Tilrettelegging av kjelder” og ”Brukardeltaking”.

Vi på fylkesarkivet vil framover identifisere nokre viktige arkiv og arkivseriar og evt. andre kjeldegrupper som både er fagleg sett viktige og som det er interesse for blant brukarane. Desse utvalde arkiva/arkivseriane skal detaljregistrerast, og in extenso leggjast i ein database på Internett. Viktige kjeldegrupper vert tilgjengeleg på ein ny måte. Vi gjer no forsøk med å lage detaljerte sakregister til formannskapsprotokollar. I tillegg

skannar vi alle formannskapsprotokollane. Vi koplar dette saman i ein stor database, som er tilgjengeleg på Internett.

Eg trur denne typen tilretteleggings-arbeid vi få auka fokus framover. Vi har nemleg ei gylden mogelegheit til å *opne* opp verdfullt arkivmateriale for omverda, både forskarar og den glade amatør. Få dei til å sperre auga opp for noko så "kjedeleg" som formannskapsprotokollar, og seie: "Wow! Dette var saker!".

Ein annan ting vi vil satse meir på framover, er å kome i dialog med brukarane våre på nye måtar: brukardeltaking, eller interaktivitet, mellom oss som arkivarar og brukarane våre. Her er Internett eit glimrande medium. Her er det og uttesting på gang. Saman med Sogndal Bibliotek og Sogn Folkemuseum har vi starta opp ei teneste vi kallar "Lokalhistorisk spørjevev". Tenesta går kort ut på at brukarane kan leggje inn spørsmål i ein database. Dette spørsmålet vert så distribuert ut til dei ansvarlege ved institusjonane og besvart av dei med mest kunnskapar på området. Det kan vere både spørsmål knytt til kva for kjelder ein skal gå i for å leite etter det og det, men og spørsmål som går på konkrete hendingar og fenomen. Spørsmåla og svara vert liggjande tilgjengeleg, og såleis vert kunnskap akkumulert. Dette er ein type interaktive tenester som vi kommer til å satse på framover.

La meg komme med ei utfordring til slutt: Skal vi fortsette å pøse like store ressursar inn på tradisjonelt vern og tilgjengeleggjøring av arkiv, altså fortsette med det vi alltid har gjort? Dette er den trygge måten. Eller skal vi våge stikke hovudet fram, og sjå oss om etter nye formidlingsformer, nye produkt, på tvers av faggrenser og proveniens? Skal vi tore å ta brukarane på alvor og gå dit *brukarane* vil og bygge oss opp derifrå? Eller smaker dette av populisme og annan styggedom? Ein ting er sikkert: Den tida er forbi da vi kunne låse ytterdøra og forsvinne ned i magasina. E-post og Internett kan ikkje avopppinnast. Korkje dei løyvande myndigheitene eller brukarane vil la oss vere i fred i framtida. La oss ta opp den hansken som våre nye kundar kastar til oss.

Formidling gjennom tidsskrift og heimeside

Når det gjeld formidling gjennom tidsskrift og heimeside, har ikkje Statsarkivet i Bergen gått i opptrakka spor, men gjerne funne våre egne vegar.

Kva er så bakgrunnen for at vi har gjort dette, og har vi klare meningar og strategiar for korleis ein eventuelt kan forbetre formidling i Arkivverket?

Først vil eg sjå litt på kva vi på statsarkiva og i Arkivverket er pålagt når det gjeld formidling, og kva planar vi har for å imøtekomme dette.

Vi kan gå heilt tilbake til 1904, til "Instruxer for Stiftsarkivarene i Bergen og Trondhjem." Der står det bl.a.: "Det er Arkivarens Hovedopgave at blive fuldstændig kjent i sit Arkiv og gjøre det let tilgjengeligt.... Det er hans Plikt successive at gennemgaa de forskjellige Dele af Arkivet i det enkelte samt at udarbeide nye og fuldstændige Registraturer over samme. Under denne Gjennemgaaelse vil det være af særlig Viktighed overalt, hvor noget mærkeligt matte frembyde sig til Oplysning om Institutioner, Stiftelser, faste Eiendomme, bekjente Familier eller andre Forhold af varigere Interesser og Betydning inden de Dele af Landet som Stiftsarkivet omfatter, derom at gjøre Optegnelser paa løse Sedler under Henvisning til Kilden."

Går vi ca 100 år fram i tid, til strategiplan for Arkivverket for 2001-2005, er formidling sett opp som eit viktig satsingsområde. Der heiter det at eit vidt spekter av formidlingstiltak skal gjennomførast for å gje publikum og spesifikke brukargrupper tilrettelagt arkivinformatjon. Staten driv i dag ei rekkje formidlingstiltak. Store ressursar blir lagt ned bl.a. i kjeldepublikasjonar, riksarkivarens skriftserie, Arkivmagsinet og utstillingar. Tilbodet er likevel ikkje tilstrekkeleg verken for publikum generelt eller for spesifikke brukargrupper. Det er behov for å vurdere nye tiltak og ei anna organisering av eksisterande tiltak for å nå fleire med eit betre informasjons-tilbod.

Statsarkiva skal trekkast sterkare inn i utgjevar- og formidlingsarbeidet.

Arkivverket skal etablere samarbeid med andre verksemdar innanfor arkiv-, bibliotek- og museumssektoren om felles formidlingsprosjekt.

Kva legg ein i ordet formidling ?

Som formidlar i Arkivverket, er vi eit bindeledd mellom forvaltning og brukarane.

Det er vårt ansvar å formidle og å velge riktig medium til formidlinga.

Ser vi bort frå publikum, er det også eit informasjonsbehov og eit formidlingsbehov internt i Arkivverket.

Kva skal vi formidle?

Når det gjeld formidling, er det ikkje nok å ordne arkiv, utarbeide katalog og gjere den tilgjengeleg på lesesal. Ein bør vere aktiv i forhold til å gje publikum kunnskap om arkiv og innhaldet i dei. Ein bør legge opp til å gje informasjon som går ut over den vanlege publikumsekspederinga på lesesalen, eller svare på spørsmål pr. brev eller telefon. Ein bør formidle kunnskap som går ut over det ein blir spurt om.

Kven vil vi rette formidlinga mot ?

Mange vil ha stor nytte av å få meir kunnskap om kva som gøymer seg i eit offentleg arkiv. At ein der kan få dokumentert ulike rettar, få meir kunnskap om lokalhistorie, få ulike attestar osv., og at arkivet fungerer som "samfunnets hukommelse." Publikum kjenner vanlegvis til bibliotek og museum, men arkivinstitusjonane er mindre kjent. Ein veit gjerne at det blir oppbevart gamle dokument på arkivet, men ikkje at desse er unike, verdfulle og har viktig informasjon. Ofte besøker ein ikkje eit offentleg arkiv før ein startar på ei høgare utdanning eller i vaksen alder blir vist til arkivet når ein søker å få dokumentert eldre opplysningar.

Det er mangel på kunnskap og mange fordommar og vrangforestillingar om kva eit offentleg arkiv er, kva det inneheld og kva ein arbeider med der. Assosiasjonar som folk får når ein nemner t.d. statsarkivet, er : støv, eldre

folk, dei som arbeider der har sikkert same livssyn som Kafka. Vi kjenner alle forvekslinga av riksantikvaren og riksarkivaren, der den førstnemnte er best kjent. Vi har ei stor utfordring når det gjeld å styrke informasjonen og forbetre formidlinga slik at oppfatningane om offentlege arkiv kan bli avmystifisert.

Vår oppgåve blir i stor grad å nå andre brukargrupper enn dei vi har i dag, t.d. skulebarn og unge.

Formidling gjennom tidsskrift

Tema i denne artikkelen er formidling gjennom tidsskrift og heimeside. Vi har mange tidsskrift, men det er ikkje muleg å omtale alle desse i løpet av 20 minutt. Eg har derfor vald å sjå litt nærmare på Arkivposten, Arkivmagasinet og Bergensposten.

Arkivposten

Arkivposten kom første gong ut i oktober 1971. Dagfinn Mannsåker skreiv i innleiinga at bladet skulle formidla den veksande informasjonsmengda og vere med på betre velferd og trivsel. Det gjekk fram at det hadde vore klaga på mangel på informasjon til medarbeidarar i Riksarkivet. Bladet skulle i stor grad ertstatte sirkulærer , oppslagstavle, fellesmøter og muntlege kjelder.

Redaksjonen var i Riksarkivet, men seinare har redaksjonsansvaret gått på omgang blant statsarkiva. Arkivposten har vore eit meldingsblad for tilsette i Arkivverket, altså eit internt blad, med artiklar, meldingar, biblioteksliste, debattar osv.

Arkivmagasinet

I første nummer av Arkivmagasinet skreiv Riksarkivaren at tanken bak dette bladet var "... å bringe ut til andre det vell av innsikt og kunnskap om arkiver og arkivbeslektede tema som de ansatte i Riksarkivet har, og som er av betydning både for vellykket planlegging og gjennomføring av forskningsoppgaver." Dette bladet var i stor grad retta mot publikum.

Statsarkiva vart oppfordra til å komme med stoff, men på bladet stod det frå starten av "Informasjon fra Riksarkivet." Ettersom ein ønska at heile Arkivverket skulle skrive i bladet, vart det i 1991 endra til "Informasjon fra Riksarkivaren".

Desse to blada skulle dekke kvar sitt informasjonsbehov, det eine internt i Arkivverket og det andre retta mot publikum. Arkivmagasinet har i heile perioden vore eit informativt og innhaldsrikt blad der det er lett å finne tilbake til stoffet. I 1991 starta ein opp med tema-nummer, noko som også forenkla gjenfinning dersom det er eit spesielt tema ein vil ha stoff om. Men det ser ikkje ut til at ein har nådd målet om å få heile Arkivverket til å publisere artiklar i Arkivmagasinet. Ved ei oppteljing av kven som var bidragsytarar til tema-artiklane i perioden 1994-1999 ser ein at redaksjonen og miljøet rundt denne skriv mest og tek størst ansvar. Av 156 artiklar var 71 skreve av personar tilsett i Riksarkivet (ca. 45 %), deretter kjem Universitetet i Oslo. SAO skreiv 9 av artiklane. Dei andre statsarkiva har hatt nokre få artiklar kvar.

Ser vi på Arkivposten, så finn vi noko av det same. Det er ein klar tendens til at det er så vanskeleg å få inn stoff utanfrå, at redaksjonen og dei nære medarbeidarane produserar mesteparten av stoffet sjølve. På ei opptelling i perioden 1994-1999 har tilsette ved SAB skreve 69 artiklar. 54 av desse vart skrevne i redaktørperioden. (Frå nr. 3/96 til 2/98, 8 blad.)

Då SAB hadde redaksjonsansvaret, gjorde vi ein del endringar både med innhald og utsjånad på Arkivposten. Frå å være eit anonymt meldingsblad, vart bladet fylt opp med informative artiklar med mange bilete. Framsida fekk ny utsjånad, med ulike motiv etter innhaldet i bladet og gjerne fargebilete. Kanskje gjekk vi ut over dei opprinnelege retningslinjene for bladet når det gjaldt innhald og kven vi retta oss mot, men vi fekk mange positive tilbakemeldingar. Bladet hadde vorte oppdaga av fleire, det hadde blitt meir synleg.

I tillegg til at alle i Arkivverket vart oppfordra til å skrive, vart alle tilsette ved SAB oppfordra til å bidra med det ein måtte ha på hjertet. Resultatet vart stor skriveglede og entusiasme. Både kontorpersonalet, sivilarbeidarar, konsulentar og arkivarar kom med sine bidrag. På den tekniske sida er vi så heldige å ha ein ressursperson som la til rette for trykking.

Då redaksjonsperioden var over, hadde vi ein god del lokal/kulturhistorisk stoff til overs, og ideen om å gje ut ei årbok kalla Bergensposten dukka opp. Vi har til no gitt ut 3 nummer av Bergensposten og fått mykje positiv respons, både av privatpersonar og aviser. Vi har fått mange bestillingar på abonnement utan at vi kan innfri dette. Her er det truleg det lokalhistoriske stoffet som fenga mest.

Eg vil gjerne ta fram eit døme på kva satsing når det gjeld skriving og formidling, kan føre med seg av positiv utvikling. Dette dømet handlar ikkje direkte om arkivinformatjon, men det dreier seg om ein gløymt lokal kunstnar frå Nordhordland som heitte Katharina Saltnes.

Ho var ein stor kunstnar som i si tid var lite påakta. Ho var fødd i 1862 og døde i 1945. Etter at ho hadde hatt poliomyelitt som barn, var ho lam i det eine beinet og var det ein på denne tida kalla "krøpling". Likevel klarte ho å skaffe seg kunstutdanning bl.a. i Kristiania og Stockholm. Det var treskjæring og marmorrelieff ho arbeidde med. Ingen ting hadde vore skreive om ho før krefter i det lokalhistoriske miljøet begynte å arbeide med dette og tok kontakt med SAB. Resultatet vart åtte artiklar om ho i Bergensposten for 2000. Etter dette rulla ballen vidare. Avisene skreiv om denne gløymde kunstnaren, og ein tok til å oppspore kunsten. I år er det gitt ut bok om Katharina, og 1. juni vart det sett opp ei stor utstilling på Hordamuseet. Katharina er på denne måten gjort synleg for mange.

Heimeside

SAB si heimeside vart oppretta i mai 1998. Den er ennå ikkje offisielt godkjent, men er mykje besøkt av publikum. Ved slutten av fjordåret kunne vi notere 15 000 søk. Under heimesida finn ein generelle opplysningar om SAB og Arkivverket. Under artiklar og avskrifter finn ein mesteparten av det utlagte materialet.

Alt stoffet frå Bergensposten er lagt ut. I tillegg har vi avskrifter av tingbøker og mange artiklar, for det meste skreive av tilsette ved SAB. Det finst artiklar om alt frå kunstnaren Katharina Saltnes til Gjest Baardsen. Vi har kurs i gotisk handskrift, oversikt over norsk utvandrarhistorie osv. Her er det mange godbitar å finne for dei historieinteresserte.

Etter kvart har vi lagt ut så mange at det er behov for ei oppdeling og kategorisering for at ein lettare skal kunne orientere seg i stoffet. Dette er under arbeid.

Avslutning

Det er vanskeleg å gje noko klart svar på kva for formidlingsstrategi Arkivverket bør legge seg på når det gjeld tidsskrift og heimeside, men eg har mange spørsmål som bør diskuterast vidare.

Truleg er det på tide med ein gjennomgang av formidlingstrategien i Arkivverket.

- Kva vil vi gjere med tidsskrifta våre ?
- Kan vi legge ned Arkivposten og få den informasjonen vi treng gjennom SARA?
- Er det grunn til å arbeide hardare for å få fleire frå statsarkiva til å skrive i Arkivmagasinet ?
- Bør personar tilsette på statsarkiv vere medlem av redaksjonen for Arkivmagasinet ?
- Kan Arkivposten og Arkivmagasinet slåast saman?
- Skal statsarkiva få høve til å gje ut årbok med lokalhistorisk stoff dersom dei ønsker det ?

Vår strategi bør gå ut på å bruke ulike media til formidling. Vi treng både tidsskrift og digitale media fordi dei ulike media rettar seg til ulike grupper. Utfordringa er å bli *synleg* i informasjonsstrømmen.

Sørlandshistorie på utstilling

Erfaringer fra utstillingene ved Vest-Agder Fylkesmuseum

Innledning

- Hvordan lager museene sine utstillinger?
- Hvilke prinsipper arbeider vi ut fra?

Det er hva jeg skal forsøke å si noe om i mitt innlegg. I teorien har arkivene, bibliotekene og museene en grei arbeidsdeling. Arkivalia, trykte bøker og gjenstander har vi delt mellom oss:

- Arkivene har de originale skriftlige kildene.
- Bibliotekene har de trykte bøkene.
- Museene har gjenstandene.

Men vi vet jo at det ikke er akkurat slik i praksis. Mange museer har arkivalia, først og fremst i form av privatarkiver. Og hvor hører fotografiene hjemme, på arkivet eller museet? Likevel forteller det noe om en *hovedarbeidsdeling* og en *funksjonsdeling*. Noe rett er det også i det: *Museene tar seg først og fremst av gjenstandene.*

Den internasjonale museumsorganisasjonen ICOM har en definisjon på hva et museum er og hva det skal arbeide med. Stikkord er:

- innsamling
- dokumentasjon
- forskning
- formidling.

Her skal jeg fokusere på *formidlingen gjennom utstillinger*. Men bak formidlingen ligger alle de øvrige funksjonene: Innsamlingen, dokumentasjonen og forskningen.

Både i arkivene og på museene står *historikerne* sentralt. For meg som historiker er det ikke nok å vise fram en gjenstand. Gjenstanden skal settes inn i en sammenheng, jeg vil bruke den til å fortelle en historie. Hva forteller vi, og hvordan gjør vi det? Jeg vil ta utgangspunkt i tre utstillinger som er blitt vist på Vest-Agder Fylkesmuseum:

- *Sjøfartsutstillingen* - en permanent utstilling om Kristiansands skipsfart.

- *Nabohandel over Skagerrak* - en vandreutstilling som museet har vært med på å lage.
- *Utsikt til Amerika* - en vandreutstilling produsert av andre.

Hvis jeg skal si noe generelt om prinsippene for disse utstillingene og andre som vises på museet vårt, må det være at utstillingene på Vest-Agder Fylkesmuseum skal formidle Kristiansand og Vest-Agders kulturhistorie, og sette byen og landsdelen inn i en større sammenheng.

Vest-Agder Fylkesmuseum

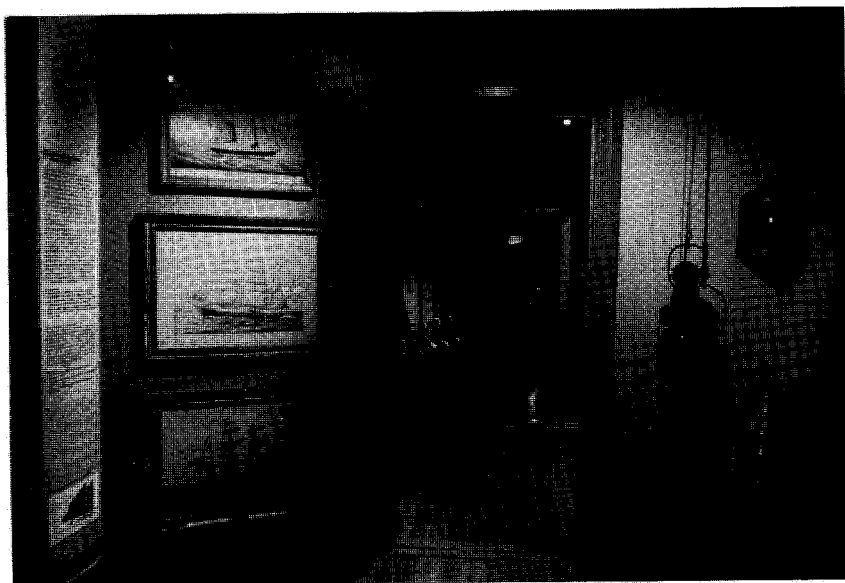
Vest-Agder Fylkesmuseum ble stiftet i 1903. Initiativtaker var Vilhelm Krag, opphavsmannen til navnet *Sørlandet*. Det er et friluftsmuseum med rundt 35 antikvariske bygninger ordnet i Setesdalstunet, Vest-Agdertunet og Bygaden i tillegg til tematiske utstillinger. Bygaden består av bygninger som er flyttet fra ulike gater i Kvadraturen i Kristiansand. Her er krambod og verksteder, småkårshus, sjømannsbolig og herskapshus med tidsriktige interiører fra 1800-tallet. I Bygaden ligger også *Sjøfartsutstillingen*, og i tilknytning til den ble *Nabohandel over Skagerrak* vist sommeren 2001. Vi har en hovedbygning med kontorer og utstillinger, og i andre etasje der, i et helt nyoppusset utstillingsrom, ble *Utsikt til Amerika* vist.

Den permanente sjøfartsutstillingen

Den nye sjøfartsutstillingen på Vest-Agder Fylkesmuseum ble åpnet høsten 1999. Det var 70 år etter at Kristiansands Sjøfartsmuseum ble stiftet, i 1929. Fra 1948 hadde *Kristiansands Sjøfartsmuseum* tilhold i Vestre Strandgate 44 i Kvadraturen. Patrisierhuset fra begynnelsen av 1800-tallet var lenge et herskabelig hjem for kjøpmenn og redere. Da bygningen ble flyttet fra Vestre Strandgate til Vest-Agder Fylkesmuseum i 1965, fulgte sjøfartsmuseet med. Styret besluttet året etter å innlemme de vel 400 gjenstandene i fylkesmuseets samling. Den nåværende utstillingen er i stor grad basert på gjenstandssamlingen til det gamle Kristiansands Sjøfartsmuseum. Dessuten vises den i sjøfartsmuseets gamle lokaler. I dag rommer hele 1. etasje den nye utstillingen. Nåværende utstilling representerer altså siste kapittel i en spennende lokal museumshistorie som strekker seg tilbake til 1929.

Da vi tok initiativet til å modernisere sjøfartsutstillingen i 1994, var dette utgangspunktet:

- En verdifull, representativ og vakker samling gjenstander.
- En foreldet presentasjon.
- En bygning fra tidlig på 1800-tallet.

Utsnitt fra sjøfartsutstillingen som viser skipslanterner og skipsportretter. I neste rom skimtes ett av miljøene: Seilmakerens arbeidsbenk på skipet. (Foto: Vest-Agder Fylkesmuseum.)

Museets personale var skjønt enige om at samlingen av maritime gjenstander fortjente en bedre eksponering. Den kunne nyttes til å fortelle den lokale og regionale sjøfartshistorien på en langt bedre måte enn det som var tilfelle! Hva var det så vi ønsket å formidle i den nye utstillingen? I prosjektbeskrivelsen fra 1994 står:

- "Tekst, fotomontasjer og utstillingsmiljøer vil ta sikte på å levendegjøre den lokale sjøfartshistorien fra 1500-tallet til i dag."

Ved utformingen av utstillingen ble det lagt stor vekt på det *estetiske*: Samlingen av vakre maritime gjenstander, blant annet to gallionsfigurer, en

rekke skipsportretter og skipsmodeller samt navigasjonsinstrumenter, skulle komme bedre til sin rett. En del av gjenstandene ble stilt ut i montre med representative fotografier i stort format som bakgrunn. Noen miljøer ble bygd opp: Seilmakerens arbeidsplass på skipet og skipsrederens kontor ca. 1920. En klar blåfarge - som en maritim referanse - ble valgt som gjennomgående på veggene. En interiørarkitekt klarte å bygge inn våre to hovedformål *informasjon* og *estetikk* i en helhet.

I sjøfartsutstillingen vises altså mange gjenstander. I seg selv er de både vakre og interessante. Men gjenstandene stilles ikke bare ut for sin egen del. De er underordnet en beretning, nemlig beretningen om Kristiansand som sjøfartsby.

Utstillingen er bygd opp kronologisk: Vi følger Kristiansands sjøfarts-historie fra byen ble grunnlagt av Christian 4. i 1641, videre gjennom høy- og lavkonjunktur opp til 1970-årenes siste skipsfartskrise. Kristiansand ble snart et militært støttepunkt i Danmark-Norge. Byen var et økonomisk og administrativt sentrum i den merkantilistiske helstaten (stiftsstad fra 1682) og havn på den viktige internasjonale handelsveien fra Nordsjøen gjennom Skagerrak-Kattegat til Østersjøen. Men som sjøfartsby fikk Kristiansand aldri en så sentral betydning som byene lenger øst på Agder; Arendal og Grimstad. I 1880 disponerte Arendals seilskipsredere 168.000 n.t., 12 % av norsk tonnasje, mens Kristiansands tonnasje bare var 38.000. Sjøfarten og maritime virksomheter var likevel sentrale deler av Kristiansands næringsliv. Utstillingen plasserer byen i en regional, nasjonal og internasjonal sammenheng. Underveis fokuseres også på sentrale temaer som skipsbygging og reparasjonsvirksomhet ved byens verft. Navnebrettene forteller om skipsnavn-tradisjoner. Bark *Capellas* dramatiske stranding på Jyllands vestkyst i 1903 danner bakgrunnsbilde for gjenstander knyttet til losvesen, nødhavner og forlis. Utstillingens tekster er samlet på tekstsøyler festet med tauverk og jomfruer i gulv og tak. Andre temaer er kaperfart, lisensfart og sjøfolk i engelsk fangenskap 1807-1814, navigasjonsundervisning og navigasjonsinstrumenter, maritime yrker, kostholdet til sjøs og frivaktsarbeider, for å nevne noen av de mange temaene.

Jeg er selv sjøfartshistoriker og disputerte i 1998 på en avhandling om sørlandsk skipsfart 1875-1925. Mye av den kunnskap jeg tilegnet meg i forskningsperioden, ble nedfelt i utstillingen. Det ble også laget et hefte i tilknytning til utstillingen: *Sjøfartsbyen Kristiansand*.

Et hovedpoeng for meg blir dermed: Skal man lage en utstilling, må man ha mer å formidle enn en samling gjenstander, eller for den saks skyld en samling arkivmateriale. Man må ha noe å *fortelle* - levningene fra fortiden må underordnes en historisk beretning. Gjenstandene må settes inn i en historisk sammenheng.

Nabohandel over Skagerrak

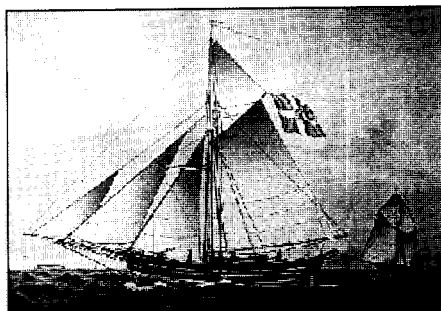
Sommeren 2001 ble vandreutstillingen *Nabohandel over Skagerrak* - om skutehandelen mellom Sørlandet og Nord-Jylland 1500-1900 - vist i tilknytning til sjøfartsutstillingen. På 1980-tallet var det et omfattende forskningssamarbeid mellom Sverige (Bohuslän), Danmark (Jylland) og Norge (Agder) i *Skagerrak-Kattegat-prosjektet*. Formålet med prosjektet var å utføre komparative undersøkelser av 1800-tallets kulturhistorie. Gjennom dette programmet ble kontakter knyttet mellom arkiver, museer og forskningsinstitusjoner i landene rundt Skagerrak-Kattegat. Etter at prosjektet ble avsluttet, levde kontaktene videre i ulike former. *Nordisk Informasjonskontor Sør-Norge* i Arendal er en av dem som arbeider videre med samarbeid mellom Bohuslän, Nord-Jylland og Sørlandet. Årlig møtes representanter fra de tre områdene i *Nordisk Kontaktnett*. Der diskuterer utsendingene samarbeidsprosjekter og informerer om hva som skjer i de respektive områdene. Et annet resultat er vandreutstillingen *Nabohandel over Skagerrak*.

Arbeidet med utstillingen gikk over flere år til den ble åpnet i Arendal og Løkken våren 2000. Samarbeidspartnere var Løkken Museum, Den gamle Købmandsgård i Tornby, Aust-Agder-Museet i Arendal og Vest-Agder Fylkesmuseum ved siden av Nordisk Informasjonskontor Sør-Norge. Aust-Agder Museumstjeneste produserte utstillingen.

Utstillingens temaer er presentert på 16 plansjer; seks felles for de to land og fem for hvert enkelt land. "Havet skapte kontakt mellom naboer", heter det i utstillingen. Veien over Skagerrak var kort. Og de naturlige forutsetninger for handel var til stede: Sørlandet hadde jern og trelast, Nord-Jylland hadde korn og kjøtt. På det grunnlag vokste det fram en omfattende lokal skutefart fra 1500-tallet. Den ble noe nedlatende kalt "kjerringfart", fordi ekte mannfolk seilte på lengre farvann. Skutene var også adskillig mindre enn langfartsskutene. I Danmark ble de kalt *sandskuter*, fordi de ble

1. Kontakt mellom naboer

Slipper "Kahorn" fra Løkken, 1903

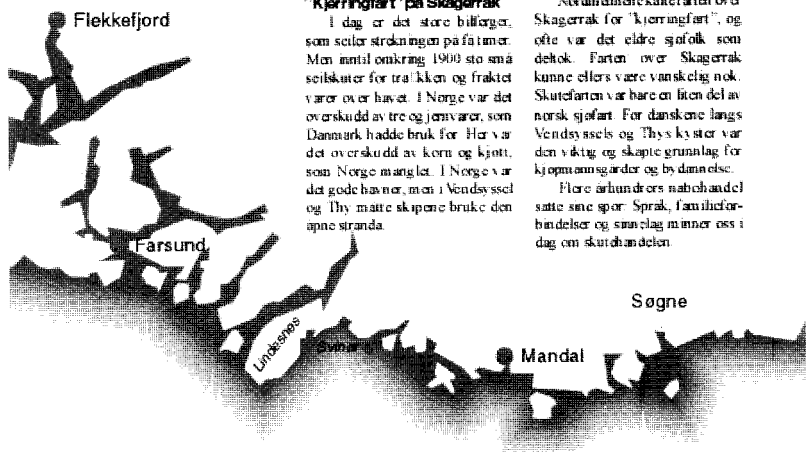
Havet var i tidligere tider den letteste transportvei. Havet skapte kontakt mellom naboer. Kontakten over Skagerrak går mange hundre år tilbake i tiden, og avstanden har til alle tider vært kort. Folk i Agder i Norge og folk i Vendsyssel og Thy i Danmark har alltid vært naboer.

"Kjørringfart" på Skagerrak

I dag er det store bilferger, som seiler strøkingen på fastland. Men inntil omkring 1900 sto små seilskuter for trafikken og fraktet varer over havet. I Norge var det overskudd av tre og jernvarer, som Danmark hadde bruk for. Her var det overskudd av korn og kjøtt, som Norge manglet. I Norge var det gode havner, men i Vendsyssel og Thy måtte skipene bruke den åpne stranden.

Nordmennene kalte farten over Skagerrak for "kjørringfart", og ofte var det eldre sjøfolk som deltok. Farten over Skagerrak kunne ellers være vanskelig nok. Skutefarten var bare en liten del av norsk sjøfart. For danskene langs Vendsyssels og Thys kyster var den viktig og skapte grunnlag for kjøpmannsgårder og bydannelse.

Flere århundres nabohandel satte sine spor: Språk, familieforbindinger og smålag minner oss i dag om skutehandelen.

Plansje fra utstillingen Nabohandel over Skagerrak. (Foto: Aust-Agder Museumstjeneste.)

trukket opp på sanden. Men handelen satte sine spor: Blant annet forekom påvirkning av språk og mentalitet, samt migrasjon mellom områdene. I Arendal er fremdeles mange nordjydske familienavn.

Den siste skipper som seilte med sandskute mellom Løkken og Arendal, var Sophus Bast. Denne dansken var gift med en Arendals-dame. Bast seilte i mer enn 50 år fra 1854. Hans siste reise var antakelig i 1907. Ennå noen år varte denne farten fra Søgne (vest for Kristiansand), en galeas med det talende navnet "Farvel" forliste i 1928.

Det er viktig å formidle kunnskap om denne langvarige forbindelsen. For i dag tror kanskje mange at ferjeforbindelsen mellom Hirtshals og Kristiansand, med danseband, sprit og skinke, er den første og eneste form for kommunikasjon som har vært over Skagerrak. Og lokalfarten har hatt en tendens til å komme i skyggen av storskipsfarten, langfarten, som virkelig gav landsdelen et løft på 1800-tallet, med Arendal som Norges største sjøfartsby.

Med utstillingen *Nabohandel over Skagerrak* har et eksisterende nettverk blitt benyttet. Vest-Agder Fylkesmuseums faglige ansatte - dvs. undertegnede - har blitt trukket inn i et samarbeidsprosjekt, med de utfordringer som det innebærer. Foreliggende forskning har blitt formidlet. Det er forresten også gjort gjennom en guidebok som kom ut i Danmark, med samme tittel som utstillingen.

Men *gjenstandene* - kjennetegnet på et museum - hvor er de? De er i utgangspunktet fraværende! Selve utstillingen består bare av plater med tekst og bilder. Da utstillingen ble vist på Aust-Agder-Museet, ble den supplert med noen gjenstander fra museets egen samling. Det hadde vi ikke plass til på Vest-Agder Fylkesmuseum. Om det er *slike utstillinger* - uten gjenstander - som museene skal produsere, er blitt diskutert. Enkelte museumsfolk er skeptiske. Mitt forhold til det er noe ambivalent. For også jeg mener at *vårt hovedansvarsområde er gjenstandene*. Samtidig skal vi formidle kulturhistorie til et bredt publikum. En vandreutstilling bestående av tekst- og billedplater (og kanskje kopier) kan vises på mange steder der en utstilling av verdifullt originalmateriale ville vært umulig å plassere. Altså: Formidlingsaspektet kan gjøre at vi av og til går på akkord med våre hovedprinsipper.

Utsikt til Amerika

Den tredje utstillingen jeg vil presentere, er en vandreutstilling som Vest-Agder Fylkesmuseum ikke selv har produsert: *Utsikt til Amerika. En utstilling om Lista og Vest-Agders forhold til Amerika*. Utstillingen ble vist i Farsund sommeren 2000, den vandret til andre museer i Vest-Agder utover høsten og vinteren 2000-2001, og ble vist på Vest-Agder Fylkesmuseum fra april 2001 til februar 2002. Siv Ringdal, som tok initiativ til utstillingen og produserte den, fullførte sitt hovedfag i etnologi i 1999 med hovedfagsoppgaven *Screendører og kjøkkenmøbler. En undersøkelse av det amerikanske Lista*. Områdene vest i Vest-Agder var kjennetegnet av en stor utvandring til Amerika rundt forrige århundreskifte. Men det spesielle var ikke bare utvandringen, men *tilbakevandringen* - for ikke å snakke om *fram- og tilbakevandringen*. Helt fra 1880-årene til ca. 1970 foregikk

Et komplett kjøkken fra "over there" stod i utstillingen Utsikt til Amerika. (Foto: Siv Ringdal.)

arbeidsvandring mellom Lista og Amerika. Mange kom altså tilbake, enten for godt eller for noen tid. Den amerikanske kulturen - både den materielle og den immaterielle - brakte de med tilbake. Det er dette Siv Ringdal har undersøkt i sin hovedoppgave med utgangspunkt i Lista, og det er dette hun har formidlet i sin utstilling. Utstillingen har for øvrig fått stor og positiv oppmerksomhet i media, også i riksdekkende media. Og det spesielle er at mange kjenner seg igjen. Dette er en del av sørlendingenes nære historie.

Siv Ringdal har altså synliggjort den sterke *amerikaniseringen* av Lista. Amerikansk kulturpåvirkning av Norge og resten av Vest-Europa var sterk på 1900-tallet. Men på Lista var den særlig sterk, og gav seg mange synlige utslag. Et eksempel er byggeskikken: Amerikahus finner man flere av på Lista. Og husene ble fylt med møbler og husgeråd fra "over there". Elektriske artikler var populære ved siden av klær. Dette gav høy status. Norskamerikanerne kom tilbake med materiell kultur, men også med holdninger og verdier. Det moderne forbrukssamfunnet kom til Lista.

Siv Ringdals målsetning med utstillingen har vært å bidra til "en økt bevisstgjøring omkring denne utvandringens særegne karakter". Det mener hun "vil ha en gunstig effekt for å bygge videre opp under den lokale identiteten". (Sitater fra prosjektbeskrivelsen.) Og det har hun gjort gjennom en utstilling som både har gjenstander, tekst og bilder. Mange folk kjenner seg igjen, de mimrer og de humrer. Og de yngre får innblikk i en epoke og en kulturell påvirkning som var særegen for Vest-Agder. Påvirkningen var også spesiell pga. sin styrke. Siv Ringdals utstilling er forskningsbasert. Den har et tema og den har en gjennomtenkt ide. Det er etter min oppfatning en hovedårsak til at den er blitt så vellykket.

Avslutning

Jeg har verken kommet inn på økonomi eller institusjonens håndverksmessige og faglige ressurser i dette innlegget. Det er praktiske problemer som lar seg løse. Skal jeg så avslutningsvis si noe om hvilke prinsipper museene bør arbeide ut fra ved utstillings-produksjoner, vil jeg trekke fram følgende: Utstillingen bør

- ha et gjennomtenkt og konsistent budskap - en idé
- være forskningsbasert
- legge vekt på formidlingen - være tilpasset en målgruppe

- ha gjenstandene i sentrum.

Dette gjelder museer så vel som arkiver. For arkivenes del er det *den unike kilden* som er ”gjenstanden”.

Skal jeg være litt selvkritisk, vil jeg si at våre utstillinger kanskje har en tendens til å være litt for ”snille”, for lite provoserende. Vest-Agder Fylkesmuseum er nå i gang med et nytt utstillingsprosjekt: *Sol, Sommer, Sabeltann. Sørlandsturismen i 100*. Utstillingen åpnes i april 2002 i forbindelse med at navnet *Sørlandet* er 100 år. Den er et samarbeid mellom Aust-Agder-Museet, Vest-Agder Fylkesmuseum og museumstjenestene i Aust- og Vest-Agder. I prosjektgruppen er vi klar over at dette temaet er lett å idyllisere. Men der er også mye sprengstoff. Vår målsetting er at utstillingen både skal

- være problematiserende
- være identitetsskapende
- skape gjenkjennelse
- gi ny innsikt og kunnskap.

Vi ønsker at publikum skal le, nikke gjenkjennende, men også bli provoserte.

Jeg har tro på vandreutstillinger og samarbeidsprosjekter. Det er faglig stimulerende, og det er økonomisk gunstig. Og jeg har stor tro på å trekke inn spesialkompetanse utenfra. I 1965 hadde det stor underholdningsverdi å sitte foran TV-skjermen og se på fisk som svømte fram og tilbake. I dag er fiffige logoer og kjappe skift en selvfølge på de mange TV-kanalene. Publikum er blitt godt vant, de er blitt kresne. Det merker også museene. I dag kan vi ikke by vårt publikum gjenstander plassert i hjemmesnekrede montre, med forklarende tekst på hånd- eller maskinskrevne lapper. Den generelle utviklingen i samfunnet virker også inn på vår formidling. Det er utfordrende, men gir også store muligheter. Den teknologiske utviklingen har kommet så langt at det å produsere en utstilling av høy kvalitet krever spesialkompetanse som de fleste museene selv ikke har. Men vi har den *museumsfaglige ekspertisen*. Vi har *utstillingsobjektene*. Og det er fremdeles kjernen i formidlingen. Lykke til med utstillinger på arkivene!

Arkivutstillinger i Trondheim

Innledning

Tittelen på dette foredraget er "Arkivutstillinger i Trondheim". Det betyr ikke at det er noe spesielt med å lage utstillinger akkurat i Trondheim. Men tittelen kom til fordi det ikke har vært så vanlig å lage utstillinger ved statsarkivene i Norge. I Trondheim har vi imidlertid laget to større utstillinger de siste årene, og jeg ble derfor spurt om jeg kunne fortelle om dem her på seminaret.

Da det alltid er fristende for meg å se ting fra et nordisk perspektiv, kunne jeg ikke la være å ta med meg litt nordisk arkivstatistikk, som jeg tilfeldigvis fant straks før jeg reiste hit. I Nordisk Arkivnyt nr. 2/2000 finner man følgende tall over hvor mange utstillinger som har blitt produsert innenfor de nordiske lands arkivverk i 1999:

Danmark	17
Finland	17
Island	2
Norge	4
Sverige	(75) skal være 45. *

Av de utrolig mange utstillingene i Sverige var 5 laget på Riksarkivet, alle landsarkiv hadde laget mellom 1-7 utstillinger hver. Disse tallene bekrefter langt på vei mitt inntrykk av at man i Norge ikke har utstillingsproduksjon som prioritert arbeidsområde.

Men man har altså produsert en del utstillinger i Trondheim i de siste årene. I 1989 ble det gjort en liten kunstutstilling, basert på bilder fra et privatarkiv etter kunstneren Katarine Kølle. I 1991 ble det laget en større utstilling om sorenskriverembetet i Norge, som feiret sitt 400-årsjubileum. De to siste utstillingene, som jeg selv har vært med på å lage, var en utstilling i 1997 i anledning av at Trondheim fylte 1000 år, og vår egen jubileumsutstilling som ble åpnet i november i fjor da Statsarkivet i Trondheim fylte 150 år.

* Tallet 75 inkluderer sannsynligvis deltakelse i messer der man har presentert arkivinstitusjonene og lignende, meddeler Riksarkivet og SVAR.

Man kan her konstatere at av de utstillinger som har blitt gjort i Trondheim de siste 10 årene, har 3 av 4 kommet til i forbindelse med jubileer. Ved slike ekstraordinære tilfeller har man satt av ressurser til utstillinger. Utstillinger har altså ikke vært en del av arkivets regelmessige formidlingstiltak, men har kommet til etter et slags ”ytre trykk”.

Jeg skal nå gjøre rede for de praktiske erfaringer som vi har gjort med de to siste utstillingene. Jeg skal si noe om hva slags kompetanse vi har behovet for å lage dem, om hvordan de praktisk har blitt gjennomført, og prøve å si noe om tidsforbruket. Deretter tenkte jeg ta opp noen prinsipielle spørsmål om Arkivverkets utstillingsvirksomhet, og helt til slutt komme med noen konkrete forslag.

Praktiske erfaringer

Utstillingsmedarbeiderne

De som var med og laget utstillingene, var stort sett de samme i 1997 og i 2000.

Foruten jeg selv, som var prosjektleder, deltok to av arkivets veteraner, Elin Jacobsen og Ida Bull. De to stod for det faglige innholdet i den første utstillingen. I den andre var det hovedsakelig Elin og jeg som stod for det. (Ida Bull hadde da sluttet hos oss.) Vår konservator, Torger Ekle, har hjulpet til ved begge utstillingene med alle slags praktiske ting, og ikke minst ved produksjon av utstillingskataloger. Han har dessuten lånt ut sine lokaler til oss, der vi har kunnet bre oss ut. Å ha plass og utstyr er ikke uviktig i slike sammenhenger. Formgivingen ble tatt hånd om av statsarkivets aldeles egen kunstner, Annika Borg. Hun har i mange år arbeidet som ekstrahjelp ved statsarkivet, og parallelt med det utdannet seg til bildekunstner ved Kunstakademiet i Trondheim. Til sammen ble dette et vel fungerende team av personer med en nokså sammensatt bakgrunn.

De to utstillingene er ganske ulike i sin karakter, og det ble derfor stilt ganske ulike krav ved produksjonen. Jeg tenker derfor fortelle om det praktiske arbeidet først for den ene utstillingen og siden for den andre, for så å kunne dra noen konklusjoner på slutten.

"Byens embetsmenn og betjenter på 1700-tallet"

Da Trondheim fylte 1000 år, ble byen overøst av historiebøker og alle slags historiske evenement. Noen av oss på statsarkivet mente da at vi som oppbevarer en stor del av byens historie i våre magasin, også burde bidra i det historiske "kappløpet" ved å vise fram en del av byens historie formidlet i arkivmateriale. Vi bestemte oss for et tema som burde være interessant for folk flest, og vi valgte å gjøre en utstilling om de yrkesgrupper som har virket i byen gjennom tidene. Snart fant vi ut at vi måtte konsentrere oss om én tidsperiode og valgte 1700-tallet. Fra den epoken hadde vi mye materiale, og det var tilstrekkelig gammelt for at det skulle bli eksotisk for "vanlige folk". Og ikke minst så hadde vi god kompetanse på den perioden, ervervet gjennom mange års arbeid i Arkivverket. Ida Bull arbeidet dessuten med en doktoravhandling om et 1700-tallstema parallelt med arbeidet i statsarkivet.

Det fantes mange yrker å fortelle om, og vi valgte rett og slett å ta med dem som *vi* mente var interessante og som vi hadde passende arkivmateriale om. Det ble alt fra nattmann og skarpretter til amtmann og byfogd. Utstillingens tittel ble "Byens embetsmenn og betjenter på 1700-tallet".

a) Utstillingsteknikk og formgivning

Denne utstillingen ble forholdsvis enkel å lage rent teknisk. Den bygget utelukkende på kopier av arkivmateriale. Som komplement til dem behøvdes også forklarende tekster, og iblant transskripsjoner. Det var noe som vi av estetiske grunner ønsket å ha minst mulig av, men som likevel var nødvendig. Vi skaffet også en monter der vi plasserte originale arkivsaker og noen gjenstander.

Et problem med arkivutstillinger er jo at de ofte blir ganske kjedelige. Som regel består de av kopier av dokument skrevet med gotisk håndskrift, som et fåtall orker å lese og forstå noe av. For å gjøre utstillingen mer attraktiv jobbet vi mye med selve formgivingen. Opphenging som vår kunstner tok hånd om, ble gjort på en ukonvensjonell måte, hvilket kom til å bety mye for det estetiske. Kopiene ble limt på kapafixplater som vi skar til i ulike format og hengte opp etter en slags "puslespillmetode" tilpasset veggens form. Vi brukte altså ikke store hvite plater, som ellers er vanlige i slike sammenhenger. Veldig viktig for utstillingen ble også den fargekopi-maskinen som statsarkivet leier. Fargekopier av gamle, gule dokument blir adskillig mer interessante å se på enn vanlige xerokopier. Mange av de

dokumentene vi hadde hengt opp, var også så vakre i seg selv at de fungerte som rene kunstverk. Og nettopp formgivingen av denne utstillingen fikk vi mye positive tilbakemeldinger på.

b) Tidsforbruk

Det som tok mest tid, var å kopiere, skjære til og henge opp materialet. Det arbeidet ble som sagt utført av vår kunstner med hjelp av vår konservator. Kunstnere har jo et praktisk håndlag – de er vant med å arbeide med store flater og tenke seg hvordan ting tar seg ut på en stor vegg. Uten vår kunstner ville nok tidsforbruket for utstillingen ha vært flerdoblet, og resultatet hadde aldri blitt like bra. Det vil være umulig å si noe eksakt om tidsforbruket for dette, men Annika Borg arbeidet nok i ca. 4 uker med utstillingen. Og omtrent like mye tid brukte vår konservator.

En utstilling av dette slaget krever naturligvis solide faktakunnskaper i bakgrunnen. I dette tilfellet behøvde vi ikke legge ned mye tid på research da vi hadde høy kompetanse på emneområdet fra før. Men det ble naturligvis lagt ned en hel del tid på formulering av tekstene. Noen tall for det tidsforbruket har vi ikke, da den delen av utstillingsarbeidet ble utført innimellom andre arbeidsoppgaver.

c) Promotion og besøk

For å vekke oppmerksomhet gjorde vi en del PR for utstillingen. Utstillingen ble åpnet med en høgtidelig innvielse, der Ida Bull holdt et lite foredrag, og der det ble servert kaffe og kake til spesielt inviterte – framfor alt kulturkolleger i byen. Adresseavisen ble kontaktet, og de skrev en stor artikkel om utstillingen, som t.o.m. havnet på første siden på åpningsdagen. Deretter ble utstillingen nevnt for hver uke, i hele 3 år, i avisens evenements-kalender, uten at vi hadde bedt om det. Utstillingen ble vel besøkt, ikke minst takket være omtalen i avisen. Og den trakk til seg flere typer besøkere enn vi hadde regnet med, bl.a. skoleklasser. Og vi fikk av og til telefoner med spørsmål om man kunne komme innom bare for å se utstillingen.

Jubileumsutstillingen – Statsarkivet i Trondheim 150 år

Denne utstillingen ble vanskeligere å lage enn den forrige. Den første utstillingen viste fram noen plukk fra arkivets samlinger som skulle belyse et visst tema. Både temaet og arkivsakene kjente vi godt fra før. Men denne utstillingen skulle fortelle en historie som var nokså ukjent for oss.

Materialet vi brukte her, var også mer variert – vi hadde mange gjenstander, vi hadde fotografier helt fra 1914, og det fantes avisutklipp.

a) Forskning

For å kunne presentere statsarkivets 150-årige historie krevdes det forskning. Jeg begynte å grave meg ned i litteratur og arkiv i løpet av våren 2000. Av og til utførte jeg også intervjuer med personalet. Flere av mine kolleger har arbeidet på arkivet fra 1960-tallet, og de satt naturligvis inne med verdifulle kunnskaper. Elin Jacobsen brukte bl.a. mye tid på å lage statistikk som ble brukt til utstillingen.

Jubileet hadde vært planlagt i mange år i forveien. Man hadde lenge arbeidet med å lage en oversikt over alle ansatte ved arkivet fra 1850 fram til i dag, med det formålet å bruke den til jubileet på en eller annen måte. Denne ble en del av utstillingen. Da utstillingstekstene var ferdige, ble de kommentert av statsarkivaren, som da også hadde begynt å fordype seg i arkivets historie i anledning av jubileumboken som hun hadde begynt å skrive på.

Sammenlagt er det altså et meget omfattende forskningsarbeid som ligger bak denne utstillingen. Å måle det i ukeverk lar seg vanskelig gjøre.

b) Utstillingsteknikk og formgivning

Det viste seg at denne utstillingen også rent teknisk var vanskeligere å lage enn den forrige. Denne utstillingen skulle fortelle en historie, og det ble derfor stilt høye krav til tekstene. Vår historikk så til å begynne med ut som en doktoravhandling, og vi måtte jobbe hardt med å få den ned til noen korte og pedagogiske utstillingstekster. Hele utstillingen måtte også rent fysisk henge sammen på en logisk måte. Våre ”utstillingslokaler” har ingen naturlig start eller slutt, utstillingen måtte derfor bygges opp tematisk og ikke kronologisk. Også denne utstillingen ble hengt opp etter ”puslespillmetoden”, som har vist seg å fungere bra i våre usymmetriske utstillingslokaler. Denne gangen skjøtte Annika Borg alt det tekniske arbeidet selv, tidsforbruket for det rent tekniske ble derfor mindre enn ved den forrige utstillingen. Vår konservator produserte denne gangen en utstillingskatalog med både tekst og bilde, som tok ganske lang tid å lage, ikke minst grunnet en del dataproblem. Det gikk kanskje med 2 uker for å lage den.

Sammenfatning

- Utstillinger krever solide faktakunnskaper. Ved den første utstillingen benyttet vi kunnskaper som utstillingskomitéen hadde ervervet ved det daglige arbeidet gjennom mange år, og gjennom forskning utenom arbeidstid. Til den siste utstillingen ble vi nødt til å finne fakta i arbeidstiden. En stor del av tidsforbruket gikk derfor med til forskning.
- Det kreves et kunstnerisk blikk og et praktisk håndlag, utover det man tror at man selv har for å lage gode utstillinger. Å leie inn fagfolk når det gjelder formgivning og opphenging lønner seg. Tidsforbruket blir halvert, minst, og det gir et sunt tidspress. Det er også en fordel at personer som man leier inn, kan arbeide konsentrert med oppgaven. Det sørger naturligvis også for høy kvalitet. I Trondheim skulle vi overhodet ikke våge å lage utstillinger lenger uten hjelp av vår "egen" kunstner.
- Bestem hva slags utstilling som skal lages. Skal den fortelle en historie, eller skal den vise fram plukk fra arkivene? Det får store konsekvenser for utstillingsarbeidet.
- Glem ikke skolene når målgruppen defineres! Skolene viste stort interesse for utstillingen om byens embetsmenn og betjenter, noe vi ikke hadde tenkt på.
- Sørg for PR. Det behøves om folk skal finne veien til det ofte ukjente statsarkivet.

Etter dette sammendraget av det praktiske utstillingsarbeidet skal jeg ta opp noen prinsipielle spørsmål rundt Arkivverkets utstillingsvirksomhet, som jeg mener at man burde diskutere.

Generelle betraktninger

Noen generelle/prinsipielle spørsmål

- Skal utstillinger inngå som en del av Arkivverkets regelmessige formidlingsarbeid?

Dersom man syns at utstillinger er en egnet form å gi informasjon om våre arkiv på, kan man da tenke seg å øremerke ressurser for utstillingsarbeid? Eller skal utstillinger være forbeholdt de statsarkiv som ikke har så mye å gjøre, og mener at de kan få tid til å lage en utstilling nå og da?

- Hva slags utstillinger vil vi lage?

Skal vi lage storslagne utstillinger ved spesielle tilfeller, eller skal man satse på mindre utstillinger som skiftes ut ofte?

- Målgruppen – hvem er det?

Skal man ha ambisjonen å nå et større publikum enn dem som likevel kommer til lesesalen?

Til slutt har jeg noen konkrete forslag som kanskje kunne bidra til å effektivisere en eventuell framtidig utstillingsvirksomhet i Arkivverket:

Noen forslag

- 1) Kunne man tenke seg å samarbeide med andre institusjoner (museer) om utstillinger?

Slike planer fantes i Trondheim i samband med jubileumsutstillingen forrige år. Kunstindustrimuseet viste stor interesse for å samarbeide om en utstilling med tittelen "Kontoret – arkivenes arnested". Tanken var å vise fram gamle kontorinteriører fra ulike epoker, koblet til et arkivperspektiv. Men det ble, på grunn av en viss handlingslammelse på statsarkivet, ikke noe av det samarbeidet. Med et slikt samarbeid skulle man kunne nå et større publikum, og problemene med dårlige utstillingslokaler på statsarkivene skulle være løst. Museenes fagfolk skulle også sørge for høy kvalitet på utformingen. Et slikt samarbeid kunne jo dessuten rommes innenfor det så moderne begrepet ABM-samarbeid.

- 2) Kunne man tenke seg at det ble mulig å bruke tiden for selvvalgt forskning til formålet å lage utstillinger?

Hvis man ikke bare vil lage utstillinger på grunnlag av kunnskaper som de ansatte har fra før, så kreves forskning i forkant av en utstilling. Slik reglene for selvvalgt forskning er utformet i dag, forventes det at forskningsresultatet skal publiseres i artikkelform. Kunne man ikke der tilføye at det isteden kan offentliggjøres i form av en utstilling, med utstillingskatalog?

- 3) Kunne man tenke seg å lage vandreutstillinger, som kunne sendes rundt til alle statsarkiv på omgang?

Slike utstillinger bør da være av mer alminnelig karakter, og ikke alt for lokalhistorisk forankret. Noe slikt burde vel ligge i tiden når man nå har begynt å spesialisere seg alt mer innenfor Arkivverket og arbeide på kryss av de geografiske statsarkiv-grensene?

Dette var mange spørsmål. Men det er nok spørsmål som man burde diskutere ordentlig for å oppnå et mer bevisst forhold til den utstillingsvirksomhet som tross alt bedrives i Arkivverket, og som kanskje burde bedrives i større skala? Vi i Trondheim skulle i alle fall ønske en slik diskusjon velkommen.

Kulturarven inn i de tusen hjem

Erfaringer med internettutstillinger i Riksarkivet

Mange nye brukere har kommet i kontakt med Arkivverket gjennom internettssidene våre. Allerede i 1997, året etter at Arkivverkets nettsider ble åpnet, hadde sidene rundt 110 000 besøk. For Riksarkivets ledelse ble det derfor tidlig et mål å få laget nettutgaver av utstillingene våre, men tid og kompetanseutvikling la noen hindringer i veien. Mange utfordringer var knyttet til den tekniske delen av produksjonen. Denne artikkelen vil imidlertid ikke handle om de datafaglige problemene, men ta opp en annen utfordring: utvikling av struktur og innhold i nettutstillinger.

De første nettutstillingene

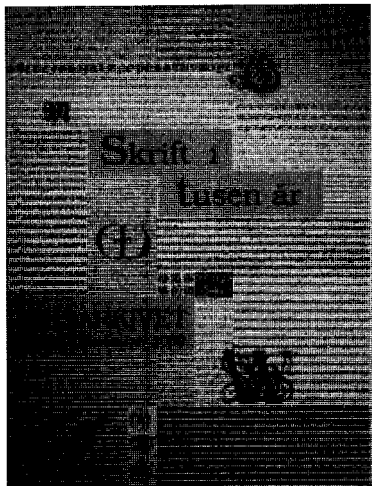
Den første nettutstillingen ble lagt ut høsten 1998. Det var en digitalversjon av en stor jubileumsutstilling om kommunevåpen – *"Kunst med kongelig resolusjon"*. Deretter gikk det et par år med et tett tradisjonelt utstillingsprogram, før neste nettutstilling ble lagt ut høsten 2000. Den het *"Skrift i 1000 år"* og var også en nettversjon av en tavle-/monterutstilling. Begge utstillingene kan nå nåes via Arkivnetts hjemmesider.

Det er viktig for tilgjengeligheten til alle typer utstillinger at de har en struktur som publikum forstår og kan ta seg fram i. Den vanligste strukturen er ett hovedtema inndelt i undertemaer, men en kan tenke seg mange andre løsninger. Enkelte utstillinger bruker for eksempel en fortelling som bærende struktur. I *"Skrift i tusen år"* var hovedtemaet delt inn i tre tidsbolker eller perioder, mens jubileumsutstillingen om kommunevåpen, som var en mye større og mer omfattende utstilling, var inndelt både etter tid og emne.

Gjenbruk av struktur

Da utstillingene ble lagt ut på nettet, brukte gruppene som la dem ut, utstillingsstrukturen til tavle-/monterkatalog-utgavene, men det ble gjort

noen tilpasninger. Begge ble utstyrt med en startside med en nyskrevet innledning om innhold og struktur.

Fra forside i "Skrift i 1000 år".

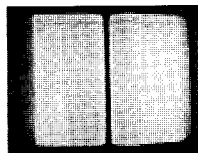
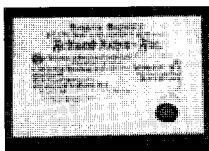

Fra forside i "Kunst med kongelig resolusjon".

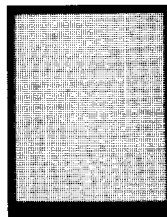
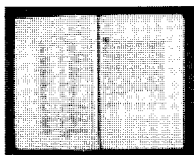
Fra åpningssidene kan en klikke seg videre til utstillingenes hovedbolker. I begge utstillingene ble tekst fra katalogene koplet til tavle-/monterstoffet på en slik måte at det gir publikum mange muligheter til fordypninger i stoffet. I tradisjonelle utstillinger velger også publikum hvor mye de vil lese av montertekster og kataloger. I nettutstillinger blir imidlertid disse valgmulighetene mer eksplisitt formulert i lenker med tekst som: "*Mer om skrift i Middelalderen*" eller "*Andre folketellinger*". Vi skal gå litt nærmere inn på utviklingen av "*Skrift i tusen år*" til en nettutstilling for å se hvordan dette virkemiddelet ble brukt i den nye nettversjonen.

Publikum lager sin egen versjon

Utstillingen ble lagt i en ”3 lags” struktur. Fra den nyskrevne førstesiden går det lenker til hver av de 3 hovedbolkene. På disse finnes det en relativt kort innledningstekst og ikonliknende bilder av utstillingsdokumentene i bolken.

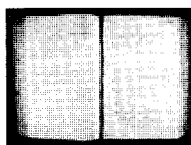

Reisepass for Hans Nilsen Hauge, 1801 Referatprotokoll fra Kirkedepartementet, 1829

Kildeutgave av Aslak Bolts jordebok, 1852

Medisinalinnberetning for 1856

Fra Indredepartementet, 1897

Kopibok fra Kirkedepartementet 1900

Utsnitt av side med kort tekst og dokumentikoner i "Skrift i 1000 år" – "Fra 1800-tallet til i dag".

I tillegg finnes det en lenke etter den korte innledningsteksten med mer stoff om skriften i perioden. Dersom brukeren velger å klikke seg inn her, får han opp en tekstsider med stoff hentet fra den tradisjonelle utstillings-katalogen. Den går nokså grundig inn på skriftutviklingen, og i nettutgaven har teksten fått lenker til dokumenter som illustrerer poengene i teksten.

Selv om monter-/tavle-/katalog-utgaven av "*Skrift i tusen år*" var en forholdsvis liten utstilling, ble databasen med nettutstillingen ganske innholdsrik. Det tar simpelthen en del tid å komme igjennom alt. Da vi lagde nettutgaven, valgte vi å presentere publikum for relativt mange valg eller lenker til korte tekst- og billedsekvenser. På den måten la vi forholdene til rette for at publikum kan velge sin versjon ut fra interesse, tid og lyst.

En utstilling – mange brukergrupper

Vanligvis er en sakprosatext rettet mot en forholdsvis ensartet brukergruppe. De som har erfaringer fra lærebokarbeid, vet hvor hardhendt konsulenter kan gå igjennom tekstutkastene for å ivareta *en* brukergruppes interesser, i dette tilfelle en årsklasse med barn eller ungdommer. Vanligvis er imidlertid målgruppen for et bokverk litt bredere sammensatt, men det vil alltid finnes begrensninger på hvor bredt sammensatt en brukergruppe av en trykt tekst kan være. På nettet kan disse grensene vides betraktelig ut. Her kan brukere velge sine egne veier. Vi sier at mediet er interaktivt, og at brukeren er med på å skape sin egen versjon.

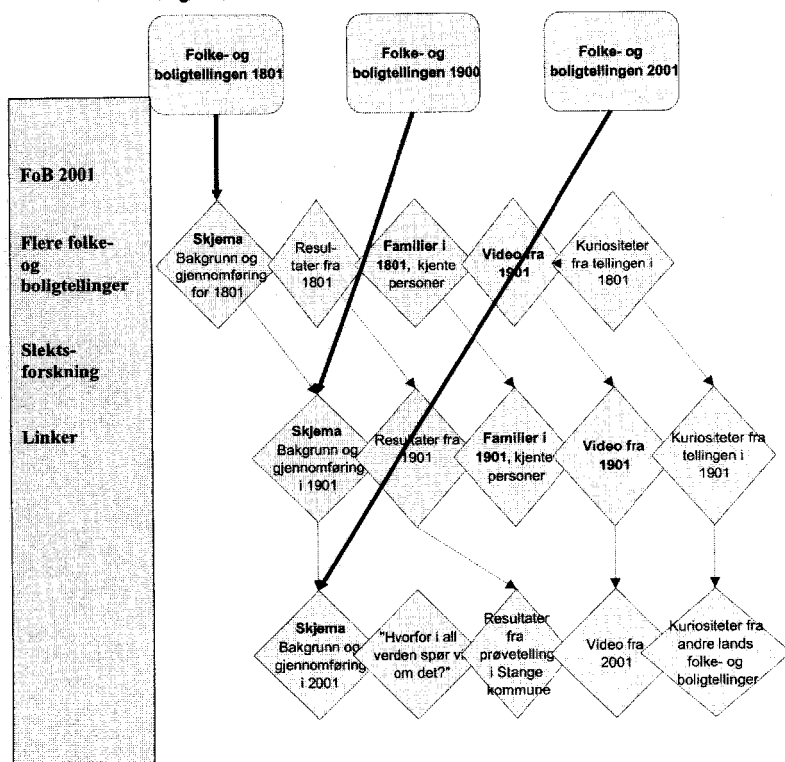
Dersom en ønsker å formidle en tekst med et komplisert gjennomgående resonnement, vil en nettutgave ha lite å tilføre selve formidlingen. For sjangeren utstilling, derimot, byr internettmediet på store muligheter ettersom utstillinger vanligvis blir laget for bredt sammensatte brukergrupper. Her kan en forfatter som drømmer om å gi et interessert slektsforskerpublikum en faglig dyptpløyende innføring i tellingsskjemaene fra 1900-tellingen, gjøre akkurat dette, uten å skremme bort andre mindre engasjerte publikumsgrupper som for eksempel ungdomsskoleelever.

"...nå telte han deg også". En utstilling laget bare for Internett

Prosjektet startet som et vanlig utstillingsprosjekt, men utviklet seg til å bli et samarbeidsprosjekt mellom Statistisk sentralbyrå og Riksarkivet, der

målsettingen var en utstilling laget primært for Internett. SSB ønsket å spre informasjon om folketellingen i november 2001, mens Riksarkivet ønsket å formidle bakgrunnsmateriale om 1900- og 1801- tellingene, som begge er digitaliserte og mye brukt av publikum via Arkivverkets hjemmesider. Til dette samarbeidet stilte SSB med kompetanse på databaser, nettdesign og journalistikk i tillegg til informasjon om sin egen 2001-telling, mens Riksarkivet hadde utstillingserfaring og kunnskap om de historiske tellingene med seg inn i samarbeidet.

1.3 Forslag til innhold

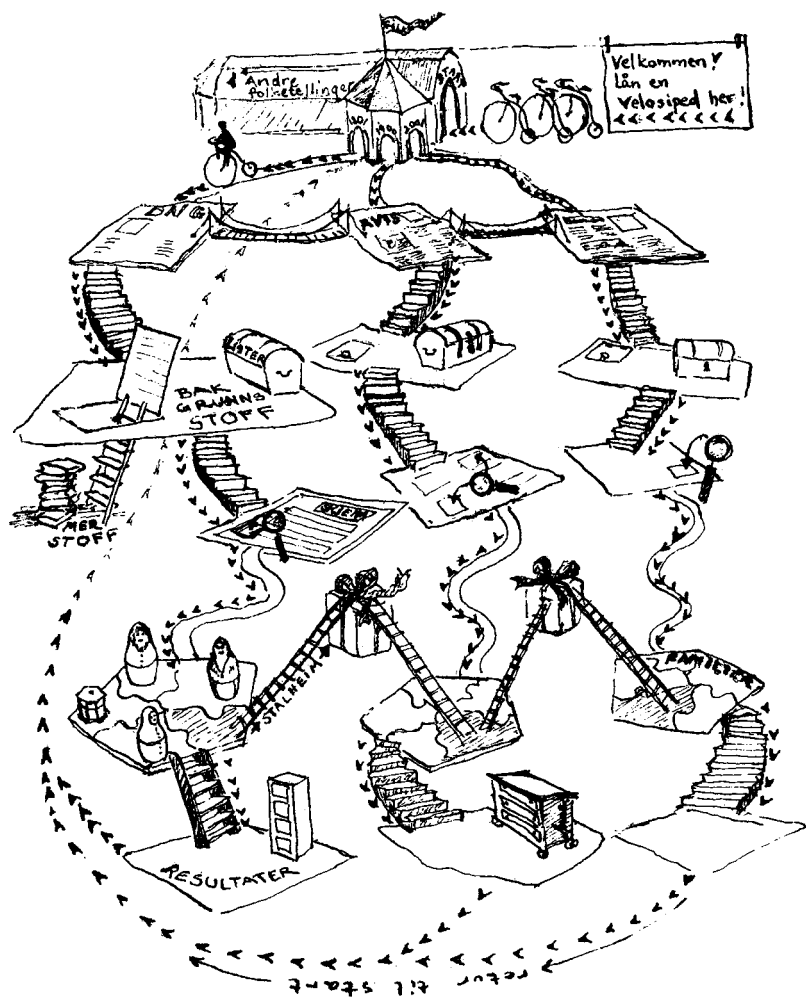
Utkast til utstillingsskjema – "...nå telte han deg også".

Det første gruppa tok fatt i, var å lage en god utstillingsstruktur. Ettersom det meste av utstillingen ville være skjult for publikum, la gruppa stor vekt på å utforme en klar og logisk struktur til hjelp for dem som skulle ta seg fram i den. Det første ”kartet” vi laget over strukturen, så ut slik som på forrige side.

Strukturen gjennomgikk mange revisjoner før den fikk sin endelige form, men dette første kartet er en fin illustrasjon på hvordan en internettutstilling kan bygges opp. Utstillingen består simpelthen av mange små sekvenser som er lenket sammen. Publikum kommer videre ved å klikke på lenkene. Svært ofte vil en sekvens inneholde flere lenker, og da må man foreta valg. I utstillingsbaser med mange sekvenser og mange valg vil en kunne tenke seg et stort antall ulike versjoner, og brukerne vil kunne skreddersy en versjon tilpasset egne behov og muligheter. En kan kalle en slik sekvensansamling for en hypertekst eller et hypertextsystem. Ifølge Norsk dataordbok er slike systemer kjennetegnet ved at informasjonen ikke er lagret lineært i noen form for ordnet rekkefølge. I stedet kan brukeren selv navigere seg gjennom informasjonen, basert på egne måter å tilegne seg informasjon på.

En veiviser i hypertekst

Vår utstilling ble imidlertid ikke et rent hypertextsystem. Vi bestemte oss ganske raskt for å tilby publikum en veiviser i form av en velosiped. Når publikum klikker på dette ikonet, kommer de videre i utstillingen. De kan imidlertid også velge andre veier, og den ferdige utstillingen har mye stoff som ligger utenfor ”velosipedstien”. Tegningen på neste side er laget for å illustrere dette. Huset med de tre utganger illuderer åpningssiden, og utgangene representerer henholdsvis 1801-, 1900- og 2001- tellingene med hver sin velosipedsti. Vi ser at brukeren stadig blir tilbudt fordypnings-stoff, som han kan velge å gå inn i. Utstillingen har også med stoff om andre tellinger, men for å øke oversiktligheten, har vi utelatt dette fra tegningen. Det gjelder også for noen av ”tverrforbindelsene” mellom tellingene og lenker til andre nettsteder som Digitalarkivet og Registreringssentralen for historiske data.

Illustrasjon: Anne Gundersen.

Hva kreves for å lage en nettutstilling?

Både arbeidsgruppa som la ut ”Skrift i tusen år”, og gruppa som la ut folketellingsutstillingen ”...nå telte han deg også”, hadde medlemmer med datafaglig kompetanse som laget databasen og la utstillingen ut på server. Jeg vet ikke hvor mye datafaglig kompetanse man trenger til slikt, men jeg tror de fleste statsarkiv vil kunne skaffe seg tilgang til slik kompetanse.

Når det gjelder å finne fram til spennende utstillingstema og utstillingsmateriale, konstruksjon av utstilling og tekstskriving, er det mange i Arkivverket som vil kunne gjøre dette. Det vil selvfølgelig gå med en del tid, men dersom man skjærer prosjektene til på forhånd, vil man kunne skaffe seg brukbar kontroll med tidsbruken.

Ser man bort fra rene lønnsutgifter, går det forholdsvis lite penger med til nettutstillinger. De lever så å si på luft og kjærlighet. Bilder uten økonomiske rettighetsinnehavere kan skannes inn fra bøker hvis man oppgir kilder. Det er en stor lettelse i forhold til tavle-/monterutstillinger. Her må bildene produseres fysisk, ofte på grunnlag av innleide slides. Det tar tid og koster penger, særlig dersom man ønsker farvekopier i stort format. Skannerne som brukes i bildeproduksjonen, kan være enkle og billige. Det meste av bildestoffet i utstillingen om folketellinger ble skannet inn på en rimelig skanner i A4-format.

For selve utstillingsgjenstandene, som i arkivutstillinger ofte vil være gammelt håndskrevet materiale, er erfaringene litt mer sammensatte. Mye av det gamle materialet er for stort for en A-4 skanner. I nettutgaven av ”Skrift i tusen år”, brukte man bilder tatt med et digitalkamera i en vanlig prisklasse. Skriften ble lesbar på alle bildene, selv om dokumentene med gotisk skrift fra begynnelsen av 1800-tallet krever et ”godt” trenet øye.

Da vi la ut folketellingslistene i ”...nå telte han deg også ”, ble resultatet mye bedre. Fordi det er så mange nyanser og detaljer som må med for å gjøre en skrift godt lesbar, er man ikke bare avhengig av en høy oppløsning, men også av god farvedybde. Folketellingslistene i den siste utstillingen ble skannet på en ny, relativt kostbar A3-skanner av fotografen i Riksarkivet. Han sto også for etterbehandling av filene. I denne prosessen ble blant annet kontrastene justert og noen av listene ”skjøtet”. Dette gjør at listene har blitt

svært godt leselige på nettet, selv om de er lagt ut i naturlig størrelse. 1900-listene er for eksempel omtrent tre ganger så brede som de fleste dataskjermer og gjør at brukere må "skrolle". Våre design- og nettkyndige samarbeidspartnere i SSB var imot en slik bruk av folketellingslister i utstillingen. Det måtte en prøveutlegging til. Listene ble imidlertid så fine at SSBs medarbeidere ga seg med en gang. Samtidig som hver skrifters særpreg kommer tydelig fram, er de blitt lett lesbare for publikum. Alle nettutstillingene er tilgjengelige fra Arkivnetts sider.

Litteratur:

Hofstad m.fl: Norsk dataordbok.

Gunnar Liestøl: Notes on Narratives on Multilinearity, fra Essays in Rhetorics of Hypermedia Design.

Årsmelding for Arkivverket 1997.

Referat fra Norsk arkivseminars generalforsamling 2001

Generalforsamlingen ble avholdt på siste dag av Norsk arkivseminar 2001.

Tid: 8. juni 2001, kl. 12.00-12.45

Sted: Hotel Norge, Kristiansand

Styreleder i det sittende styret, Roger Tronstad, ønsket velkommen og gjorde rede for at innkallingen til generalforsamlingen var foretatt med tre måneders varsel slik vedtektene krever. Ved innkallingen var det også gjort oppmerksom på at innkomne forslag til behandling på generalforsamlingen må være styret i hende to måneder før generalforsamlingen. Det var ikke innkommet noen forslag til behandling.

Det framkom ingen innsigelser mot innkallingen og dagsordenen for generalforsamlingen

1. Valg av referent

Styreleder foreslo som referent Kåre Olsen, som ble valgt ved akklamasjon.

2. Valg av møteleder

Styreleder foreslo som møteleder Øyvind Ødegaard, som ble valgt ved akklamasjon.

Styreleder Roger Tronstad overlot møteledelsen til Øyvind Ødegaard.

Etter forslag fra møteleder ble Kari Bøe og Ellen Martol valgt som tellekorps under resten av generalforsamlingen om det ble nødvendig. Møteleder gjorde også rede for at bare ansatte i Arkivverket har stemmerett ved generalforsamlingen.

3. Valg av tre personer til å underskrive protokollen

Etter forslag fra styret ble følgende enstemmig valgt til å underskrive protokollen: Solbjørg Ellingsen Fossheim (SATø), Ingrid Herland (SAS) og Svein Erik Skjønhaug (RA).

4. Styrets beretning

Møteleder leste opp styrets beretning for perioden 1998-2001 (se vedlegg 1). Det framkom ingen spørsmål eller merknader til beretningen, som ble enstemmig vedtatt.

5. Regnskap

Møteleder gjennomgikk styrets regnskap for Norsk arkivseminar 1998 og revisors rapport (se vedlegg 2).

Det framkom ingen spørsmål eller merknader til regnskapet. Generalforsamlingen vedtok enstemmig å slutte seg til revisors forslag i revisorrapporten om å godkjenne regnskapet som regnskap for Norsk arkivseminar 1998 og at kasserer og styre meddeles ansvarsfrihet.

6. Valg av nytt styre

Møteleder leste opp det sittende styrets forslag til sammensetning av nytt styre og spurte deretter om noen hadde andre forslag på kandidater til styrevalget.

Det framkom ingen andre forslag og følgende nytt styre ble enstemmig valgt (her er også tatt med medlemmer og varamedlemmer som ved forrige generalforsamling ble valgt for to perioder og derfor ikke er på valg nå):

Medlemmer:

Kari Benedictow (RA)	ikke på valg
Lars Nygaard (RA)	1 periode
Øyvind Ødegaard (RA)	2 perioder
Liv Jorunn Kjennerud (SAKO)	2 perioder

Roger Tronstad (SAK) ikke på valg

Varamedlemmer:

Vilhelm Lange (RA) ikke på valg

John Erik Østrøm (RA) 1 periode

Ketil Zahl (RA) 2 perioder

Per Kr. Ottersland (SAKO) 2 perioder

Tove Watnedal (SAK) ikke på valg

7. Valg av revisor

Det avtroppende styrets forslag om gjenvalg av Eilert Bjørkvik (SAT) som revisor, ble bifalt ved akklamasjon.

Annet

Etter at generalforsamlingens ordinære dagsorden var avviklet, åpnet møteleder for synspunkter og diskusjon om Norsk arkivseminars form, innhold, hyppighet etc.

Riksarkivar John Herstad tok ordet og orienterte om følgende:

De Norske arkivseminarene har de seneste gangene vært avholdt med tre års mellomrom. Ifølge Herstad skyldes dette at en har søkt å unngå å avholde Norsk arkivseminar samme år som de nordiske arkivdagene eller ICA-konferansene. Nå antar han likevel at Norsk arkivseminar neste gang bør avvikles i mai/juni 2003 selv om det faller samme år som de neste nordiske arkivdagene på Island høsten 2003.

Det arbeides for tiden for å etablere en "nasjonal arkivdag". Et forslag går ut på at de ulike arkivorganisasjonene (Landslaget for lokal og privatarkiv, Kommunal arkivfaglig forum, Norsk arkivråd og Norsk arkivseminar) avholder sine store arrangement på samme tid og samme sted og da med ett felles arrangement en av dagene; den nasjonale arkivdagen.

Tid og sted for avviklingen av slike samordnede arrangement og den første nasjonale arkivdagen er ennå ikke fastsatt, men det arbeides for å få det til sommeren 2003. Foreløpig peker Stavanger seg ut som et aktuelt sted for

det første arrangementet av denne typen, men dette er foreløpig ikke avklart. Dersom Stavanger blir valgt, passer dette også noenlunde bra med rotasjonen i sted for avvikling av Norsk arkivseminar, idet Statsarkivet i Stavanger var vertskap for Norsk arkivseminar i 1986.

Etter denne orienteringen ble generalforsamlingen hevet.

Referat: Kåre Olsen, Oslo, 10. juni 2001

Solbjørg Ellingsen Fossheim
sign.

Ingrid Herland
sign.

Svein Erik Skjønhaug
sign.

Vedlegg 1

Styrets beretning

I perioden 1998-2001 har styret for Norsk Arkivseminar hatt følgende sammensetning:

Medlemmer:

Christopher John Harris (SAB)
Kari Benedictow (RA)
Ellen Martol (RA)
Marie-Françoise Peersen (SAK)
Roger Tronstad (SAK)

Varamedlemmer:

Synøve Bringslid (SAB)
Vilhelm Lange (RA)
Svein Warberg (RA)
Per Inge Nilssen (SAK)
Tove Watnedal (SAK)

Det har vært holdt ett styremøte. Det fant sted i Kristiansand i mars 2000. Alle de faste medlemmene var til stede, samt to varamedlemmer. Styret konstituerte seg med Roger Tronstad som leder og med Per Inge Nilssen som regnskapsfører. Senere har Marie-Françoise Peersen blitt utpekt til å være sekretær og Kari Benedictow til å være nestleder. Det ble også bestemt at de to medlemmene Marie-Françoise Peersen og Roger Tronstad og de to varamedlemmene Tove Watnedal og Per Inge Nilssen, alle ved SAK, skulle utgjøre styrets arbeidsutvalg.

Arbeidsutvalget har deretter hatt 20 møter fram til seminaret. Utvalget har tatt seg av den faglige og praktiske planlegginga av seminaret. De øvrige styremedlemmene har blitt orientert og rådspurt underveis og har også vært med på å treffe de viktigste beslutningene, f.eks. budsjett og program.

Vedlegg 2

Regnskap for Norsk Arkivseminar 1998

Inntekter:	
Saldo før arkivseminaret. Kasse	172,50
Bankgiro 9235.10.37700 per 05.12.95	1587,07
Renter 1995-97	601,29
Postgiro 0805.23.00119 per 05.12.95	776,71
Sum deltakeravgift 1998	247450,00
Renter	296,52
Sum	<u>250884,09</u>

Utgifter:	
Rosendal fjordhotell	187525,00
HSD-båt, transport	30000,00
Reiseutgifter buss etc.	5345,00
Gebyrer bank	38,25
Sum	<u>222908,25</u>

Sum inntekter	250884,09
Sum utgifter	222908,25
Overskudd	<u>27975,84</u>

Saldo postgiro 0805.23.00119 per 09.03.99	25776,53
Saldo BN-bank 9235.10.37700 per 09.03.99	2199,31
Beholdning	<u>27975,84</u>

Norsk Arkivseminar 1998 – revisorrapport:

”Regnskapet for Norsk Arkivseminar er revidert for perioden fra 1. januar 1998 til 24. mars 1999. De utskrifter fra bankkonti som ble etterlyst i forrige revisjonsberetning, er kontrollert og funnet i orden.

Bilagene er gjennomgått og funnet i samsvar med det posterte.

Det bemerkes at man bør vurdere rutinene omkring innbetaling av egenandeler.

De posterte beholdninger i Postbanken og BNbank er i samsvar med de aktuelle kontoutdrag per henholdsvis 24. mars 1999 og 31. mars 1999.

Revisor foreslår at regnskapet godkjennes som regnskap for Norsk Arkivseminar 1998 og at kasserer og styre meddeles ansvarsfrihet.

Trondheim, den 14. september 1999

Eilert Bjørkvik”

sign.

Program for Norsk Arkivseminar 2001

Christiansholm festning

Tid: Onsdag 6. juni – fredag 8. juni
 Sted: Rica Hotel Norge, Kristiansand
 Tema: Kulturarv og arkivformidling

Onsdag 6. juni

11.00-12.00	Ankomst, registrering	
12.00-13.15	Lunsj	
13.15-13.30	<i>Åpning</i>	Roger Tronstad
13.30-14.00	<i>Arkivverkets formidlingsoppgaver. Valg av strategier og nivåer</i>	John Herstad
14.15-14.35	<i>Kildeutgivelse – hva er det?</i>	Halvor Kjellberg
14.35-15.05	<i>Digitalarkivet – erfaringer med digital kildeformidling</i>	Anette Clausen
15.05-15.30	Kaffe/te, kake	
15.30-15.45	<i>Er vi kultur- eller lagerarbeidere?</i>	Lars Kalvik
15.45-16.15	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
18.00-19.30	Byvandring	
19.30-	Beverting, Christiansholm festning	

Torsdag 7. juni

09.00-09.45	<i>Arkiv- og skolaverksamheten i Värmland, samt utblickar mot Frankrike och England</i>	Alain Droguet
09.45-10.00	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
10.00-10.30	Kaffe/te, frukt	
10.30-11.00	<i>Omvisninger – en form for formidling?</i>	Oddleif Lian
11.00-11.20	<i>Hau - hori - hura. Fremmede språk og arkivformidling</i>	Tor L. Larsen
11.35-11.55	<i>ABM-meldingen og utfordringer til samarbeid på tvers av sektorene</i>	Jon Birger Østby
11.55-12.15	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
12.30-13.30	Lunsj	
13.30-14.15	<i>Med mediene som talerør</i>	Hans-Petter Jacobsen
14.15-14.30	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
14.45-15.05	<i>Formidling på gamle og nye måtar. Utkikkspunkt: Vestlandet</i>	Snorre D. Øverbø
15.05-15.30	Kaffe/te, kake	
15.30-15.50	<i>Arkivformidling gjennom tidsskrift og heimeside</i>	Synøve Bringslid
15.50-16.15	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
16.30-19.00	Omvisning i statsarkivet	
20.00-	Festmiddag, Hotel Caledonien	

Fredag 8. juni

09.00-09.30	<i>Sørlandshistorie på utstilling – erfaringer fra utstillingene ved Vest-Agder Fylkesmuseum</i>	Berit Eide Johnsen
09.30-09.45	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
10.00-10.20	<i>Arkivutstillinger i Trondheim</i>	Maria Press
10.20-10.50	<i>Kulturarven inn i de tusen hjem – arkivutstillinger på Internett</i>	Kari Bøe
10.50-11.10	<i>Spørsmål, diskusjon</i>	
11.10-12.00	Kaffe/te, frukt. Utsjekking	
12.00-12.45	Generalforsamling	
12.45-13.00	Avslutning	
13.00-	Lunsj. Avreise	

Foredragsholdere:

John Herstad, riksarkivar

Halvor Kjellberg, arkivar, Riksarkivet

Anette Clausen, førstekonsulent, Statsarkivet i Bergen

Lars Kalvik, sekretær, Statsarkivet i Oslo

Alain Droguet, arkivsjef, Värmlandsarkiv

Oddleif Lian, arkivar, Statsarkivet i Kristiansand

Tor L. Larsen, konsulent, Statsarkivet i Tromsø

Jon Birger Østby, direktør, Norsk museumsutvikling

Hans-Petter Jacobsen, programsekretær, NRK

Snorre D. Øverbø, kst. fylkesarkivar, Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane

Synøve Bringslid, arkivar, Statsarkivet i Bergen

Berit Eide Johnsen, førstekonservator, Vest-Agder fylkesmuseum

Maria Press, arkivar, Statsarkivet i Trondheim

Kari Bøe, arkivar, Riksarkivet

Deltakerliste

Arkivakademiet:

Lange, Åse A.

Kristiansand Kommune:

Wikstøl, Sølvi T.

Nordisk råd:

Haaland, Hilde Elisabeth

Tidligere Statsarkivet i Kristiansand:

Repstad, Laurits

Riksarkivet:

Barlaup, Ola

Barstad, Jon

Benedictow, Kari

Breivik, Tor

Bøe, Kari

Carlsen, Nina H.

Floater, Tine Berg

Gabrielsen, Svein

Haeck, Patricia

Hartviksen, Bente

Hendriksen, Gro K.

Herstad, John

Johannessen, Knut

Johansson, Jolanta

Julien, Kirsten

Kjellberg, Halvor

Kolsrud, Ole

Lange, Vilhelm

Marthinsen, Jørgen H.

Martol, Ellen Elster

Nakken, Alfhild

Nygaard, Lars

Olsen, Kåre

Pettersen-Dahl, Terje

Randsborg, Hege Brit
Rogstad, Sofie
Røgeberg, Kristin M.
Sirevåg, Trond
Skjønhaug, Svein Erik
Slettemoen, Anne Grethe
Svendsen, Petter
Vangli, Bent
Weidling, Tor
Zahl, Ketil J.
Ødegaard, Øyvind
Aarsæther, Margaret S.
Aas, Anne Merete Ranum

Statsarkivet i Bergen:

Bringslid, Synøve
Clausen, Anette S.
Dobbe, Jorunn
Eikeland, Inge
Flakstad, Rikke
Geelmuyden, Knut

Statsarkivet i Hamar:

Dahl, Eirin
Grindal, Bjørg Aa.
Kleven, Unni M.
Sande, Per I.

Statsarkivet i Kristiansand:

Bråstad, Kjell J.
Gagro, Dragomir
Hansen, Liv Wenche
Hodne, Kåre Oddleif
Lian, Oddleif
Magnussen, Solveig G.
Mykland, Jenny Helena
Mørck, Marit Ljøstad
Nilssen, Per Inge
Norum, Brith
Peersen, Marie-Françoise

Slettefed, Trond
Tronstad, Roger
Watnedal, Tove

Statsarkivet i Kongsberg:

Haugerud, Marthe-Rigmor
Løver, Bodil Aa.
Magnussen, Wenche E.
Rustad, Else B.

Statsarkivet i Oslo:

Berntsen, Torill
Kalvik, Lars
Nordbyhaug, Kirsten Lie

Statsarkivet i Stavanger:

Andersen, Kirsti Hebnes
Bols, Kjell N.
Førland, Anne Elise B.
Herland, Ingrid M.
Jåsund, Anne Karin
Næss, Hans Eyvind
Ofteidal, Ivar
Paulsen, Ivar Bjarne
Rege, Magne
Reianes, Bjørg J.
Risa, Lisabet
Thime, Torkel
Tjøtta, Hilde
Øksnevad, Eli

Statsarkivet i Trondheim:

Berg, Jan Harald
Bjørkvik, Eilert
Bugen, Turid Norbye
Eidstumo, Ragnhild E.
Helgesen, Kari
Jacobsen, Elin J.
Pedersen, Anita
Press, Maria C.

Statsarkivet i Tromsø:

Fossheim, Solbjørg Ellingsen

Larsen, Tor L.

Olaisen, Sylvi

- 1 (1980) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1976 (Vang, Hedmark).
- 2 (1980) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1978 (Søgne).
- 3 (1981) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1980 (Rollag).
- 4 (1983) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1982 (Inderøy).
- 5 (1985) Metodeutvikling i Arkivarbeidet. Festskrift til Carlo Larsen.
- 6 (1985) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1984 (Fana).
- 7 (1986) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1986 (Sola).
- 8 (1988) Andres A. Svalestuen: Medisinalvesenets sentraladministrasjon 1809-1940.
Anne Marie Bøhmer: Helsevesenet 1940-1983, en administrasjons-historisk oversikt.
Tor Breivik: Landbruksdepartementet 1940-1983.
- 9 (1989) Nils Johan Stoa: Arkivmateriale fra dansk-norske sivile sentral-institusjoner før 1814.
- 10 (1990) Rapport fra Norsk Arkivseminar 1988 (Hamar).
- 11 (1993) Jørgen H. Marthinsen: Ordningsskjemaer, serier og arkivskaper.
Liv Mykland: Et forspilt liv? (Foredrag på De norske historikerdagene 1992.)
Rolf Petter Amdam: Glassverker. (Foredrag på Norsk Arkivseminar 1990.)
Rapport fra Norsk Arkivseminar 1990 (Halvorsbøle).
- 12 (1996) Festskrift til Helge Paulsen.
- 13 (1998) Innlegg fra Norsk Arkivseminar 1993 (Tromsø), 1995 (Hurdalsjøen).
- 14 (2000) Norsk Arkivseminar 1998 (Rosendal).
- 15 (2001) Artikler og seminarinnlegg.
- 16 (2001) Arkivfagets profesjonalisering. Festskrift til Jørgen H. Marthinsen

Bestilling av tidligere utgivelser kan rettes til kassereren i Arkivarforeningen, for tiden Åse Lange, Riksarkiv-bygningen. E-post: aase.lange@riksarkivaren.dep.no

Tidligere utgivelser koster kr 50 pr. stk. Pakkepris for ett sett med alle utgivelser er kr 250. Prisen for siste hefte (nr. 17) er kr 75.

